

Бдење

Часопис за књижевност, уметност и културну баштину
Књажевац – Сврљиг, број 37/38, година XII, јул – децембар, 2013

ISSN 1451-3218

КЊИЖЕВНИ КЛУБ
Бранко Миљковић
КЊАЖЕВАЦ

ЦЕНТАР ЗА ТУРИЗАМ
КУЛТУРУ И СПОРТ

Бдење

Уредници
Обрен Ристић
Радослав Вучковић

Уредништво
др Стојан Богдановић, Злата Коцић, Срба Игњатовић, др Горан Максимовић,
Драгослав Живковић, Русомир Д. Арсић, Виолета Јовић, Мирослав Тодоровић и
Зоран Гавриловић

Секретар уредништва
Зорица Бранковић-Басарић

Издавачи
Књижевни клуб „Бранко Миљковић“, Књажевац
Центар за туризам, културу и спорт, Сврљиг

За издаваче
Обрен Ристић
Зоран Гавриловић

Адреса
Књижевни клуб „Бранко Миљковић“, 19350 Књажевац, п.фах 58
Центар за туризам, културу и спорт, 18360 Сврљиг, Боре Прице 2
тел. 018/821-059 е-mail: bdenje_srg@yahoo.com

Часопис излази четири пута годишње, цена примерка 250 динара, годишња
претплата 1000 динара, за иностранство двоструко.
Претплату уплаћивати на жиро рачун: 840-563664-40

Часопис је уписан у регистар јавних гласила Министарства културе и медија
Републике Србије под бројем 3416.

Издавање часописа финансијски су омогућили
Министарство културе и информисања, Општина Књажевац и Општина Сврљиг

Коректура
Милица Миленковић

Унос текста
Марко Миладиновић

Ликовна опрема
Јована Банић

Слика на корици
Драгослав Живковић, *Покладе*, уље на платну

Техничка припрема
Млађан Ранђеловић

Штампа
Галаксија Луково, galaksijanis@gmail.com

Бдења

Чедомир Љубичић

МУЗЕЈ ГОСТОЉУБИВИХ ДУХОВА

Сунце Коста Браве лахорно пробуди, и најнегативнијим појединцима, све битне радости живота у својој необузаној пуноћи. Вероватно је због тога Шпанци називају дивљом обалом. Разбеснели морски таласи у свако доба дана и ноћи су само прва, најнижа и почетна степеница у сплету изненађујућих природних раскоши са којом се сусреће туриста приспео из неког сасвим другачијег поднебља. А домаћи, као да су свикнути, стиче се утисак и да су равнодушни, притиснути целодневним послем, са чудно зачуђујућим осмехом на лицу без икаквих трагова умора.

Првог дана на Коста Брави само је сунце могло огрејати надања људи са дна лествице оптимизма.

Одувек су ме привлачили туристички каталози. Били су препуни слика фантастичних боја које су нудиле представу о доступном рају. Само у њима се могао осетити онај омамни мирис бега из монотоније. Море је, на тим сликама било, фасцинантно плаво или зелено. Скровите увале су одавале утисак сигурних уточишта за бродоломнике, гусаре – дезертере, натоварене сандуцима злата и љубавне парове којима не прија масовност људских телесја на великим плажама.

Организоване туристичке туре у тим каталозима су прича за себе. У најмању руку су читаоца цементирале у уверењу да боравак у другим световима поништава предрасуде, отвара очи и оплемењује запуштено стање духа.

Туризам је, како се већ поодавно утемељило мишљење, уистину нова идеологија. То ходочашће ка осунчаним светови-

ма и дуго чуваним тајнама староседелаца, постало је најчвршћи ослонац једне од вечних истина: *Само се једном живи.*

Зато се и триста педесет пет дана тискамо, одвајамо од уста, штекујемо, избегавамо пријатељске позиве на пиће и вечере да би се тих десет дана у рајским дестинацијама из туристичких каталога осетили као људи којима припада свет са свим својим лепотама које уздижу понос, а крунишу сујету.

Бар ми у Србији. Бар већина нас.

Нико у том тренутку не размишља са колико ће се новца вратити кући. Туристи тад опседају оне исте пријатеље који су их безуспешно позивали на пиће, вечере и пријатне вечерње седељке да би им преко фотографија показали све лепоте далеког света, а познато је да лепота орасположује.

Још од раног детињства уз стрипове, посебну наклоност сам гајио према туристичким каталозима које је отац у кућу доносио као какав посебан плен какав и приличи вештом трагачу за бисерима хедонизма. И у стриповима и у каталозима фасцинирале су ме слике. У првом случају отворених уста сам посматрао мале квадрате испуњене вештином стрип цртача које су дочаравале авантуру, бег из просечности али и природне лепоте. Сад кад мало боље размислим између стрипа и туристичког каталога и нема велике разлике. И у каталозима постоји све то чега има у стриповима само што колор фотографије професионалних сниматеља прикажу пределе и ствари лепше него што су у стварности. И сви ми то знамо. И сви ми свесно и радосно хрлимо тој некад боље, а некад лошије упакованој истини. Баш та лепо упакована галерија плажа, градских знаменитости, хотелских ресторана са обилном храном на *шведском столу* лако нас натерају да у неким јесењим и зимским ноћима започнемо прављење планова за летовање.

Собом су тихо пловиле италијанске мелодије када смо се Олгица и ја борили за превласт над компјутерским мишем не би ли се што пре докопали познатих туристичких агенција које су биле у стању да у исту раван поставе реалну платежну моћ и глад за откривањем нових фасцинација.

И Олгици и мени одувек је Медитеран био она тачка на географској карти која нас је вукла себи не само морем и сунцем већ и јединственом тријадом тог поднебља: маслином, вином, пшеницом. Алое Вера је дошла касније, а саксија са том биљком изнад узглавља у спаваћој соби, својим зрачењем у тами, доприноси јутарњем расположењу и потпуно елиминише

оно фамозно устајање на леву ногу. Где отићи? Дуго смо се ломили.

Шта урадити у таквој пат позицији ноћи? Устати и прошетати се по крају? Запалити цигарету у кревету спаваће собе? Изаћи на терасу и ослушкивати искреност ситних сати?

И онда... учинио сам најглупљу могућу ствар. Укључио телевизор. Гласови оперске диве Монсерат Кабаље и Фредија Меркјурија потекли су воденом разбокореношћу уз преплет свих могућих замисливих и незамисливих боја. Запрепашћеног погледа и отворених уста, док је још ишао увод песме, сетио сам се мисли Оскара Вајлда: *Након слушања Шопена, плаче ми се због свих греха које нисам починио и трагедија које нисам доживео. Његова ми музика открива прошлост које нисам био свестан и испуњава ме тугом која је била сакривена у сузама.*

И онда се отргло и кренуло. Моћно и необуздано:

Barselona

Barselona

Viva!

Дешава се то и нама. Одлучили смо.

Барселона, Ла Рамбла, Саграда Фамилија, Гауди, Гуељ парк, Ноу камп, Салвадор Дали, Монжуик, Фигуерас, Љорет де мар, Санта Сузана, Калеља, винарије, фламенго, витешке вечери, дивљи таласи, људи са свих страна.

– Али то је масовни туризам, можда најгорег облика? – рече Олгица.

– Свако је бољи од овдашњег масовног бедака у свом најбољем облику.

У интими спаваће собе, наместо италијанских мелодија потекле су неке друге приче. Одлуку о летовању смо донели и било је знатно лакше бавити се свакодневицом.

– Јеси ли била код Марије?

– Нисам. Мало ми је мука од тих јутарњих кафа са њом.

– Зашто?

– Једине комшинице које не оговарају једна другу су сисе.

Имаш кондом?

– У праву си. Немам. Није све у љубави. Има нечег и у страху од СИДЕ. А где је твој?

– У фрижидеру.

– Шта ће тамо?

– Да би ми ладно ушо.

– Не дирај ме!

– Зашто? Мало, само мало.

– Не дирај ми јунака.

– Самоооо мало.

– Не дирај ми незнаног јунака.

– Зашто? Каква ти је то сад фора о незнаном јунаку?

– Незнани јунак не био био незнан да поред њега нису сахрањени сви који су га знали.

Ипак, примакао сам јој се.

Женске ноге побијају све законе физике: шире се и скупљају независно од температуре.

Још док је авион рулао по писти сурчинског аеродрома и док се Олгицино лице, најзад, купало млазевима неизмерне среће због путовања, због искоришћене шансе да се издигне над учмалом монотонијом обитавања на местима без могућности откривања и узбуђења, обузело ме је сањарење о земљи у коју идем, маштање о свету простора, пијанства, грознице и религије. Зато што је она ишла да ужива, да се сунча, шопингује, диви тој древној култури, води љубав гласно и необуздано у хотелу где сви воде љубав на истоветан начин.

Феномен прве ноћи није поштедео ни Олгицу ни мене. Било је то оно узбуђено стање несанице у којем сплетови неверице и узбуђења преплићу своје мреже које бране долазак сна, а подстичу разговор ради разговора, потпуно немоћног да се преобликује у размишљање.

– Немој да држиш руку на том месту. Ништа од тога вечерас – рече Олгица, полупоспано.

– Откуд ти знаш на ком месту ја држим руку?

– Видим.

– Зашто да не држим. То је моја ствар... где ћу да држим руку.

– Оно што може да стане у једну руку, не занима ме.

– Да, да... дивно је када се пробудиш поред вољене особе, а језиво је када те она потом освоји именом свог пса.

– То је било случајно.

– Тачно, ти си сасвим случајно ненормална.

– Истина, без тебе сам нормалнија, али сам с тобом хоризонталнија

– Знаш ли која су три најсексуалнија момента у животу сваке жене?

– Једва чекам да чујем?

– *Virgo in tacta, virgo con tacta, virgo ad acta.*

Дани који су уследили донели су ми изненађење да ме репортери и фотографи из овогодишњих туристичких каталога нису преварили. Дуга шеталишта оивичена палмама, широке плаже, скровите камените увале са пуно интимности храбрих парова, парк еукалиптуса, бројни бич барови, љубазност, опуштеност нису били лаж или пренадувана слика стварног стања. Све је на том месту, одакле се возом за Барселону стизало за непуних пола сата, створено да путник-намерник одигра улогу којој није потребна публика већ само унутрашње задовољство бивствовања на сцени где сатови цуре, а памћење и бесмртност седе за истим столом.

Након неколико дана пред вратима хотела нас је пресрео туристички водич и понудио нам програм са излетима. У понуди су били: посета Барселони, како дању, тако и ноћу, фламенго вече као и посета једном знаменитом музеју, мало удаљеном од нашег места боравка. Олгица се одлучила за посету Барселони дању и одмах зажалила што немамо довољно пара да је посетимо и ноћу. Додуше, било би их да се ја нисам одлучио за пут у Фигуерас.

– Зашто баш тамо?

– Хоћу да видим лудило на делу. Можда и разменимо коју реч.

Ноћ пред пут јео сам кувана јаја и француски хлеб. Знао сам да не могу да спавам, а то ми и није био циљ. Хтео сам у муци несанице да се припремим за сусрет који сањам читавог живота. Постоје, наравно, снови већи од живота, али и постоје несанице веће од потребе за одмором.

Због њега сам улазио у расправе са бескомпромисним конзервативцима, непоколебљивим моралистима и чистунцима и многим другим гушиоцима слободарског духа.

Хиљаду пута сам се заклињао пред самим собом да нећу идилично размишљати о местима која треба да посетим и догађајима који ће се десити. Након таквих ружичастих будних снова обично би реалност свакодневице показивала своје супротно лице. Хиљаду пута сам насео на тај штос, али изгледа да ми није било довољно.

Услед силне збуњености због мноштва неочекиваних догађаја прве ноћи и хотелу, заиста нисам био у стању да се одједанпут присетим свега.

Пред вратима собе спустио сам торбе и убацио електронску картицу у узани отвор изнад кваке. Засветлела је црвена лампица означавајући немогућност отварања врата. Покушао сам

истоветну радњу још неколико пута али исход је био исти. Смешани вирови нервозе и благе успаничености учинили су да подивљалим вокабуларом пробудим спаваче у собама на спрату. Смирену Олгицу сам брже-боље отерао на рецепцију да доведе рецепционера да помогне, ако зна, а већ тада нисам био сигуран у то.

Након неколико минута пред вратима собе појавио се дежомекости брка и без покушаја да лично отвори врата упутио ми практичан савет. Спојеним прстима десне руке повлачећи је горе доле изговорио је:

– Закете, закете – и настављао да спојеним прстима десне руке продире кроз ваздух.

– Шта закете, закете, пичка ти матерна, отвори ми врата ако знаш – рекох на српском.

Он је и даље бушио ваздух и *закетао* и једино што му је пошло за руком да изговори на енглеском језику било је: Green light. И отишао.

Ништа ми друго није преостајало него да још једном гурнем картицу у браву и одмереном брзином је *закекетао* и, зачудо, упалила се зелена лампица. Ушли смо, коначно.

Већ по устаљеној навици моја прва ноћ у удаљеним дестинацијама била је без сна. Окретао сам се у нади да баш тај нови положај доноси склапање очију, лежао на леђима, стомаку, боку, бројао звезде и овце. Чак сам се и присетио речи једног свог пријатеља:

–Ја кад од глади не могу да заспим, бројим контејнере.

Узалуд. Појео сам сендвич у авиону.

Олгица се безбрижно умиљавала тврдим обалама сна, без изгледа да ће се икада и пробудити. Дуго сам је посматрао уснулу. Или је сањала или је у сну писала сановник.

Изашао сам на терасу и запалио цигарету. Озвездано небо раскрыљено између морске обале о коју су бесно ударали распомамљени таласи и староседелачког насеља утврђеног високо у брду, далеко од туристичке зоне уместо сна улили су ми једну другу врсту одмора оличену у размишљањима о мање познатим подацима везаним за највећег гуруа надреализма. Када ми се у сећање потпуно повратила та епизода његовог (не)дипломирања на ликовној академији.

–Дакле колега, тема вашег дипломског рада је дело Рафаела Сантија – лаконски је закључио председник петочлане комисије.

–Да. Можете слободно вас петорица да седнете на моје, а ја на ваше место пошто о сликарству Рафаела Сантија знам свакако више од вас.

Неиспаван, а одморан увукао сам се у кревет поред Олгице која ме је сањивим, а ипак зачуђеним погледом посматрала као последњег неурастеника који не зна шта би са самим собом. У тим првим будним тренуцима није волела да се упушта у дуже разговоре, тако да сам је поштедео објашњавања разлога моје несанице и чудовишних задовољстава на тераси, под озвезданим небом. А онда смо почели да разговарамо, чули сте већ како.

Већ првог дана на плажи осетио сам још недоживљено задовољство уживања у пливању на високим, подивљалим таласима Коста Браве – дивље обале. Име, свакако, није узалуд добила. Иако сам од малих ногу био везан за море, за медитеранску исхрану, за уске камене улицице на Јадрану, за заливске ренесансне градове и њихове митове и легенде, био сам фасциниран једном таквом обалом, суровом, а ипак неодољиво привлачном за долазак разних фантазија попут оне, можда и неаутентичне и патетичне, о доласку пирата на ове стране, о проналаску силних ковчега са златом и дијамантима и оснивања првих рибарских насеља. Можда је и неки прадавни предак једног од највећих каталонских богова који су ходали земљом, своје прве кораке на Коста Брави направио баш на овом месту где се налази мој пешкир, а онда се упутио северније не занимајући га ни благо из ковчега, а још мање развлачење рибарских мрежа ради улова. Можда је тај прадавни предак једног од највећих каталонских богова који су ходали земљом, већ тада, у себи имао кап креативног лудила која ће се зајезерити и преплавити ум и тело његовог будућег потомка.

Одсјај сунца на води, једрилице и бродови негде тамо далеко на хоризонту још више су ме утврдили у окрепљујућу моћ воде која је у стању да памти и да однесе све чемерне наслаге наталожене у људској души. Протоком ситног песка кроз дланове сажимао сам и суштину и брзину људске пролазности, а у сваком том пешчаном зрну препознавао сам људе који су ми били драги, а истовремено био сам и неизмерно и срећан и тужан што нека зрна више никада нећу пропустити кроз стиснуту шаку.

Након дугог медитативног посматрања воде, једрилица, бродова, zgodних девојака у топлесу (кришом, као да ме не занима јер, забога, нагледао сам се тих лепота у животу) усме-

рио сам поглед у Олгичино лице које се подавало сунцу попут најдивнијег женског модела надахнутом сликару у коме се разгоревала унутрашња борба између стваралачког штампеда и похотне жеље за телесним оплемењивањем лепоте заносног женског тела.

Тада, подстакнут налетом једног обесног и високог таласа чије су се капљице завршавале на самом рубу нашег пространог пешкира, сетио сам се једне његове велике реченице: *Најискреније жеље жене морају се проучавати са њених затворених очију.*

Те ноћи смо водили љубав инспирисани обостраном срећом боравка где су секс, сунце и радост живљења исписивали стародревни пергамент у чијем је десном углу наместо потписа каквог краља, кнеза или властелина стајала реченица:

Viva la vida

Пут од оргазма до Фигуераса само је, наизглед, био дугачак. А у ствари то је била једна иста стаза начичкана бакљама које осветљавају сцену заносне идеје лепог.

Седећи у аутобусу, као кип, присетио бих се да сам код сликара и песника видео блиставу а неретко и праву природу, узвишену, бескрајну. Иако сам био чврсто концентрисан на њега, његове слике и музеј, најједном су ми Хомер, Данте и Шекспир, та три мајстора натчовечанских стваралачких дарова запалили срце. Мало је фалило да заплачем и жарким сузама окупам њихове стихове. Да сам то некоме причао рекао би ми или да ми се причинило или да сам одлепио, али заиста видео сам божанске сене како седе на узвишеним сводовима који наткриљују васиону и владају вечношћу.

Аутобус је кренуо. Водич се латио микрофона и почео да говори.

Глупости. Углавном.

Воzeћи се осунчаним путем ка шпанско–француској граници, врло брзо су ми мисли одлутале од пејсажа, који су могли бити инспиративни многим сликарима, ка измаштаној слици храма надреализма.

Када је шездесетих година двадесетог века тадашњи градоначелник Фигуераса замолио Салвадора Далија да поклони музеју родног града једну своју слику, Дали му је одговорио да не жели да поклони само једну слику, већ цео музеј. Фашистичко лудило које је опустошило и надвладало Шпанијом уочи избијања Другог светског рата, оставило је за собом изгорело

позориште у чијем је холу млади Салвадор одржао своју прву изложбу.

Услед задивљујуће бордо фасаде зграде чије је једно крило стремило ка уским, неодољиво шармантним уским улицицама Фигуераса на којима су се преплитали журност домаћица и докони спори ход пензионера и туриста, у последњем тренутку сам на врху зграде боље осмотрио велике фигуре јаја, које су нам се, још у аутобусу, указале као прва видљива необичност док још нисмо ни били близу музеја. Испред затворених дрвених врата на путу до главног улаза у музеј задржао сам се мало дуже, док је Олгица у паничном трку покушавала да сустигне нашу туристичку групу у страху да се не изгуби у мору радознале и усковитлане људске масе. Заправо, сасвим сам се приближио дрвеној табли на вратима да би у себе што ефектније упио мирисе генија и музе.

TORRE GALATEA
FUNDACIO
GALA – SALVADOR DALI

Ступивши на трг испред зграде музеја поглед ми се, најпре, устремио ка небу, али не толико високо да не бих приметио на врху зграде неку камену скулптуру налик на какав грб, златкасте лутке у облику круне, белог оклопника са дугачким француским хлебом на глави и испод њега позлаћени назив:

TEATRE MUSEU DALI

Пењући се степеницама музеја-позоришта учинило ми се да ми Дали отвара врата и показује руком на лутку у ронилачком оделу изнад улаза у позориште. Фокусиран на ту лутку у ронилачком оделу, која је представљала њега самог када се на једној изложби појавио у таквом оделу и када је услед губитка ваздуха пао у несвест, нисам, у првом тренутку, приметио да ми је управо Салвадор отварао сефове подсвести. Наговорио ме је да обучем одело и зароним у најскровитије катакомбе ума. Храбрио ме је да уђем у свет подсвести, у тај депо мисли... прљавих, рушилачких, болесних, перверзних, еротских, порнографских, маштовитих, мистичних, бизарних, апсурдних, парадоксалних.

Чекале су нас двадесет две собе на два спрата. Приближавање гостољубивим духовима пратио је Далијев избор музике: Вагнерова *Тристан и Изолда* и одломци Бизеове опере *Ловци бисера*.

Ушавши у кружни светларник под ведрим небом на централном делу платоа налазио се Галин кадилак. И угледао сам је у њему. И њу, и још неког. Ћутао сам. Осматрао суседна лица

не би ли у њиховим очима уочио оно што је мене пренеразило. Један од шест кадилака колико их је направљено, на кратко је одмрзао моју омађијану укопаност која није била у стању да запази ништа осим догађаја који се одвијао у кадилаку, и упознао ме са чињеницом да је један такав исти кадилак припадао Рузвелту, један Ал Капонеу, један Клерку Геблу. Но, у унутрашњем делу аутомобила, осим цеви кроз које је непрестано текла кишница, да би се пужеви који прате шофера и лутке на задњем седишту одржали у животу, видео сам Галу под мишићавим телом младог, витког, високог црнца који необузвано и страшно Галу Дали доводи до крика и замућеног погледа. Галини прсти заривају се у млада црначка леђа правећи ровове у којима ће сви будући ратови бити диско подијуми Ероса и Танатоса. Заривање повеликог фалуса црнопутог младића учинило је да се Галин мутни поглед на кратко избистри да би се усмерио на Салвадорев брк повијене на горе. Седео је мирно у складу са сопственом филозофијом да је муза важнија од жене.

Ушавши у музеј у коме нема кустоса, *домаћице* су толерантно опомињале туристе да не фотографишу блицем. Нико се није обзирао на упозорења. Ја, понајмање. Већ тада ме је, с нарочитом пажњом, приметила дугокоса згодна, млада, девојка у белој кошуљи и црној сукњи до колена. Опоменула ме је први пут, па и други пут. Насмешио сам јој се у стилу искусног београдског хохштаплера и прогугутао јој:

– Sorry, sorry.

Прилично лако сам прочитао у њеним очима да нема поверења у мој шарм избрушен у врелом београдском и балканском караказану. Наставила је да ме прати. А онда нови шок. Олгици се пишки. Пролазили смо из једне у другу собу у којима сам, поново, неколико пута притиснуо дугме фотоапарата, а у тамној соби са плишаном столицом у облику усана Мее Вест, одједанпут су се зачула два гласа. Један је говорио: *Немојте сликати блицем, последњи пут вас упозоравам*, а други је сиктао: *Пишки ми се, пишки ми се!*

Не јебах ни упозорење, ни вапај, већ продужих даље. Ушао сам у собу са фотографијом шпанског краља Хуана Карлоса. Та фотографија биће само увод у нешто што каталонци Салвадору никада неће опростити.

Ушао сам у собу у којој је доминирао кревет овалног облика, са три жута истоветна јастука и ногама у облику морских сирена. Седели смо један наспрам другог, на жутом покривачу

са ручно извезеним свиленим кићанкама које су биле, једна од друге, распоређене на тачно једанаест сантиметара.

– Зашто баш једанаест, а не десет?

– Зато што је број једанаест број фаталности. Од када не спавам у спаваћој соби са Галом сваки мој корак је, заправо, број једанаест.

– Интересантно, твоја опседнутост бројем једанаест ме подсећа на једног великог писца из моје земље.

– Знам, знам, на Булатовића, свињу Јозефину.

– На Булатовића, писца?

– Не, не, на Булатовића, појаву.

– Ко си заправо ти Салвадоре?

– Миљеник жена, хомосексуалац, перверзњак, писац, сликар, позер, визионар, дизајнер, архитекта, геније за прављење пара и маркетинг...

– Или лудак?

– Или све то заједно.

– Када је, заправо, Салвадор схватио да ће бити Дали?

– У шестој години сам желео да постанем куварица, у седмој Наполеон. Од тада, моја амбиција је стално расла, а са жељом и моја мегаломанија. А заправо Салвадор је већ у петој години живота био свестан да ће бити Дали.

– Све сам убеђенији да си луд.

– Тачно је то. Једина разлика између мене и лудака је што ја нисам луд.

– Како си могао онако мирно, малопре, у кадилаку, да посматраш Галу како води љубав са оним црнцем?

– То је највећа моћ гостољубивих духова овог музеја. Халуцинација. Гала је умрла пре неколико година. Три месеца сам био затворен у нашој спаваћој соби скоро без хране и воде. Када сам, коначно, дозволио свом батлеру да уђе, личио сам на онемоћалу и склупчану животињу.

– Време је да идем.

– Чекај. Људи који много воле новац не поклањају. Али, са духовима је другачије.

Испод кревета је извукао неки гломазан предмет, обавијен камионском церадом.

Отварао сам тај незграпни поклон бојажљиво, присећајући се атмосфере након смрти Салвадора Далија, 1989. године, када су Каталонци очекивали објављивање тестаментa гуруа надреализма. Очекивали су много од њега.

У тестаменту је писало:

Сво своје покретно и непокретно богатство остављам Краљевини Шпанији.

Отворио сам поклон. На харфи од бодљикаве жице није се могло свирати, али се могло схватити да је рођење генија неверификовани празник.

Проверио сам капацитет батерије у свом фотоапарату и устремио се ка фамозном портрету Гале Дали.

Шкљоцнуо сам.

Овога пута, једна стварна рука ме је повукла за крагну мајце, а глас је запиштао попут аларма.

– Gou out! Gou out!

– Пишки ми се! Пишки ми се човече!

На изласку из централне галеријске просторије позвао ме је Александар, наш туристички водич:

– Идемо сад у ову просторију, пожуреи.

– Не могу. Добио сам црвени картон.

Несумњиво, гостољубиви духови су ми удахнули дах и генијалности и лудости, у исто време. Људи бивају избачени из политичке партије, са посла, са утакмице, из биоскопа. Али колико је оних који су избачени из музеја?

Захвалио сам се духовима и кренуо да тражим најближи тоалет.

Сахрањен је у музеју, по сопственој жељи. То је, заправо, рекла она лепотица које ме није волела, неки трен пре него што ће ме почастити педалом.

По доласку у Београд, разблажена врста лудила, имагинације и хипнотисаности ме, донекле, напустила. Након навале београдских таксиста да ме одвезу до Сењака по цени карте за Њујорк, огласило се и београдско парче траве:

– Пољуби ме! Пољуби ме! На својој си земљи, такав је ред.

Волимо те отацбино наша, али сјаши мало, живота ти.

Миленко Пајић

РАЗГОВОР МРТВИХ

Бруно Барили (концепт за писмо кћери): Не говорите ми о даровима моје кћери! Нећу да чујем те ваше лажљиве комплименте! Ваљда ја најбоље знам какав је она човек и какав је уметник. Она је моја крв, мој дух! (ако је то, уопште, важно) Креативнија је од мене – кад баш хоћете – десет пута! Хиљаду пута!... Тако сте ме лагали хвалећи (наводно) моју нову оперу. Одлично, одлично, Бруно! Ти си геније! Ти си чудо!... Нисам ја ништа! Како се само усуђујете да ме тако бестидно лажете?!... А зашто је премијера опет одложена? Зашто је примадона опет болесна? Зашто је, на седам дана пред генералну пробу, замењен диригент? Кажите ми: зашто?... Нисам ја чудо, ја сам чудак кад вам још верујем. Ма, нисам ни чудак; и самом себи личим већ на лудака! На дворску луду! Ко ме треба опера?! Гле чудака: ставио сам оперу у центар Света. Кога то занима?! Један лудак главе пуне музике, то сам ја!... И онда кажете да је Милена у Њујорку показала раскош свог талента. Она је тамо сама у том грозном граду који је измислио „мјузикл“, а мјузикл је болест, напаст, пропаст за музику. Они који немају појма о музици, поред живе класичне музике и опере, измишљају некакво чудовиште, бастарда, шта ли? И уводе бизнис и доларе на сцену, а протерују праву уметност! Они ће да ми хвале Милену?! Зашто сам, дођавола, ја овде (Женева, Беч, Грац, који је ово град?), а она тамо?! Зашто нисмо заједно?...

Милена Павловић-Барили (концепт за писмо оцу): Мили мој оче, најдражи тата на Свету! Била сам врло мала када сам у твојим очима угледала нешто непознато, тако необично, мени привлачно, а тако болно. Сада сам велика, одрасла и знам да је то била – меланхолија. Српски – сета. Дошло је време да и мене, сада она, овде (Америка, Њујорк), као и тебе, увек: руши и зида, додаје па одузима, слаби и узноси, оживљава и уништава... Шта се дешава са меланхолијом? Оче, ти то најбоље знаш. Ти си *Doktus Melanholikus Superior Maximus!*... Кад сам тужна, одлично сликам. Кад сам срећна, нигде једне добре слике! То ми је на тебе, тата, зар не? Ко то може издржати? Можемо само ти ја! Можемо, зар не, тата? Кажи ми, јави хитно – можемо. И пожури, да не буде касно...

Даница Павловић (концепт за писмо Милени): Г-дин Растко Петровић, наш даљњи рођак, диван, префињен човек, дипломата и песник, много воли тату. Чита његове песме објављене у европским часописима (он зна језике, можда чак и као Бруно), хвали татину поезију. Каже (претерује, лола стара) да је Бруно најпопуларнији песник целе Европе. То је тако лепо чути. Још кад би иоле било тачно. (Овде можеш нашем Србину наивном свашта тврдити, а он нека верује ако хоће, а да провери, то сигурно не може). Пореди га са једним домаћим боемом, који се зове Раде Драинац (то му је псеудоним). Но, мени то није више занимљиво, јер срела сам тог Рада кад је био при пићу, ни налик на песника-боема... Чуј само како г-дин Растко описује тату: *Мршав, замршене косе, сав у покрету, од врхова прстију до сјајних очију...* Па, даље, на другом месту: *Г-дин Барили се суверено одриче свега што би му живот могло учинити угодним...* А ја сам мислила да је Бруно леп. И да је паметан?! Нама је баш леп, зар не, Милена, кћери моја?... Твој отац живи за музику (али не живи, нажалост, од ње). Њега музика испуњава и води по Свету. Он се чак и наших загрљаја сећа по мелодијама које је тада свирала његова душа. Можеш мислити, Милена драга?! И кад му душа поново загуди оне предивне хармоније, он се тада и нас сети. И на крилима од музике чембала, харфе, виолончела... он лети к нама...

Бруно (концепт за непослато писмо): Како је тај свет несавршен, пун зла, opak... На свету нема праве среће (развијати ову мисао)... Како је онда и због чега настала уметност? Чему музика, кад сиротиња нема хлеба? Чему опера, сајам слика, филм – а цео свет ратује? Зашто се рађају таленти, зашто се школују уметници, зашто се усавршавају вештине?... Која беда: размишљам о ренесанси, а црева ми крче?! Који јад: компоњујем симфонију, а жедан сам као пас?! (у писму све ово улепшај, или га не шаљи)...

Милена (концепт за ненаписано писмо): Да нисам жива, моје слике би се одлично продавале!... (ово неће бити писмо за маму, а ни за тату; толико се кидају и секирају и онако, па још само фали да им ја напишем шта ми све пролази кроз луду главу)... Па, добро, кад је већ тако, ускоро ме неће бити! Свете луди, лепо Свете! Неће бити једне Милене, па шта?! Ко да ће то неко знати, неко приметити? Ко да ће то некога заболети?! Осим мојих ближњих, моје матере, *mon padre*, никога више... Шта ме брига: док лоше вести стигну до њих ја ћу се већ лепо

наживати на небу с анђелима... Неће ме бити, а сви ће хвалити моје јадне слике. Сви ће желети да их гледају, да их имају за себе, да их окаче у своје ходнике и у спаваће собе, изнад брачних кревета... Сви ће се отимати да их купе, по сваку цену. Неће ни питати за цену... За живота нису хтели да чују ни једну моју цифру. А кад умрем ни једна цена неће им бити превелика. Фина г-ђа: *Цена није битна. Желим једну Милену. Ако имате нешто на тегет? Одлично, то ми одговара!*... Носи је, бестрага ти глава! Немаш појма о сликарству, не умеш да видиш симболе, да разумеш значења, али имаш новац. Ти имаш лире, Милена има лиру! Ти плаћаш, Милена свира, пева. Милена игра као онај пас тужних очију у циркусу, одевен у модру доламицу. Пас игра, публика тапше... Кад ме не буде, сутра, за годину, кад год, платиће колико зине мој импресарио. Мој галериста биће богат човек. Имаће и за виски, имаће и за хашиш... Он ће црћи на плочнику, али његови цепови биће набијени доларима које сам му ја прибавила... Сви ће бити богати, срећни, испуниће своје снове. Њихове судбине ће се осмислити, заокружити, забележити, запамтити... Али, без мене, ја нећу да играм вашу игру. И нећу да гледам ружне фаце око себе. Нећу да се заваравам, да се окружујем лажљивим људима, тим назови пријатељима. Не могу ми помоћи, јер ме не разумеју. А мама и тата, растављени, а ја раздвојена од њих, сви тужни, без ослонца. У чему је смисао овог Света? Зашто се окреће, до сто ђавола? Мени се врти у глави, мука ми је. Стани, стани!... (уништити)

Даница (белешка за тужно писмо): Драги мој Бруно, љубави моја! Тако сам лоше сањала. Ружан сан о Милени, можеш мислити?! Тако се плашим, Бруно мој! Страх ме за Милену, за наше мило чедо! Бруно, не смем, не усуђујем се да домислим, да се сетим, да напишем. Само знам да ми је сновиђење било грозно. А ја сам зла на сну, ти знаш да се моји снови...

(Из Музеја изгубљених писама)

Владимир Јагличић

ПОСЛЕДЊИ ЗАДАЦИ

* * *

Уснуло творим и сам Богом уснут,
што ил упамтим, ил погубим уснут.

Све са чим човек жив треба да живи
није ли боја језера у Пиви?

Сину из мрака сјај што себе твори,
над земљом звезда, манастир у гори.
Плужине, 2013.

* * *

И видим – мале куће бели квадрат,
и излази на праг – ко? – мајка моја,
ништа не може да нас врати натраг,
тако је млада, још и не постојох.

Она се смеши, све кроз сузе топле,
прозревши намах тајну постојања.
Мој поглед тамо труди се да допре
бол материнства где рођење сања.

Нико нам осмех и плач још не узе:
очи времена мутну скраму мотре,
и сливају се низ образе сузе,
и нико сузе осмехом да отре.

Поставка

Изложено намерничком оку,
за обиљем поглед се узноси.
Иза тезги (формирају трокут) –
препродавци – зналци и кустоси.

Ко ловац си дошао, ловећи.
Затражиш ли – нико не поклања,
ал свак ће ти услужно дорећи
све што желиш знати о ротквама.

Под конач су поредили врсту,
топку гљива управо донеху.
Све о роби – у маломе прсту
у маломе мозгу, и осмеху.

Лукави су (ни смрт није страшна
на окупу људи, тако спремних).
Пијаца је изложба, овдашња.
Пијачари – све сам академик.

Тела

Плодови на тезги својим сласним телом –
лук, кромпир, паприка, парадајз, јаје –
сви су они, мртви у плоду дозрелом,
окупљени око нечег што се даје,
што подари себе брањем судњег дана
понуђено благо у полеглом строју –
на лафету гајби с клицањем сељана –
ко тела јунака по одсудном боју.

Руком домаћице са најлонском кесом,
однесени с маром посмртних почести,
пред тигање с уљем и прженим месом,
вреле лонце с паром вилинских области –
у истину, најзад, откривену, голу:
жртвен олтар храма на кухињском столу.

Удар

Случајном кретњом гурнеш сто – сто шкрипне,
на столу флаша воде – вода титра,
од кретње прошле, наоко небитне,
сва још дрхтури: пластична, два литра.

Тако даљина везу с нама таји.
Чини се да је удар иза брега,
а последице трпе нараштаји,
нико не слуги шта је узрок свега.

Починак

Од поднева прилегох, полуго, на сатке.
Хладно ми по леђима које не видим,
прекривач тражим.
Телевизор укључен, не знам о чему говоре.
Јуре ме по шумама неким.
Распрскавам се од бомбе нутрене.
Утопам се у великој реци.
Јесу распели Исуса, јесу,
и Пилат није крив.
Планете круже око љутите осе.
Оса о прозор, туп, туп, не одустаје:
умница, докторат заслужује.
Трешње, прија сласт и мислити на вас.
Доспети у пораз оволики:
труда је, труда вредело.
И лежим, у гаћама, низ тело своје гледам,
не могу Бога да видим, ни леђа сопствена,
поуздано отвара се земља.

Бог

Али он постоји, и јесте један једини,
само се није указивао.
А сад ме чека на светлијој ледини
коју сам тако често снивао.

Не очекивах баш одбор за дочек,
ал, ипак, усамљен старац... Неизрециво!
Могла је смрт да буде и на почек,
још двадесетак година, рецимо.

Шта се може, и како је испало
добро је! Увек је могло горе.
Рецимо, докажу ли да нисам поступао исправно,
сам крив што сам оборен.

Но, оно што следи сигурно је важније:
разговор, дуго чекан.
Неће отворити, ваљда, ватре баражније
од оних које жив трпех, некад.

Сам седи он, у пустоши. Са штапом, с погледом преданим,
натуштен, пред непријатност – ко зуб да га боли.
Мораћемо да причамо и вековима, треба ли:
док не докаже да ме воли.

Задатак

Овде су таме тако учестане,
одувек светлост с муком нам је слата:
да пробије се, кад је понестане.
Свагдањи исход свакодневног рата:
достаде – за крв свежу, окуп, атак,
и за прибрање – зло да одустане.
Ал предстоји нам последњи задатак,
немогућ: да се из гроба устане.

Валентина Чизмар

БЕЗ ДОВОЉНОГ РАЗЛОГА

Преувеличане ствари,
у медитацији
бивају сведене на подношљиву меру.

Освежи се у њој оно што
је у свакодневном животу
мистично.

А мистични су и
проблеми око смисла или
бесмисла.
Голицају,
иритирају,
испитују наше снаге
док не постанемо имуни
на унутрашње реакције
властитог поимања
смислености ствари.

Тада
као разрешење Гордијевог чвора
наступа права акција душе
и излив њене непосредне интуиције
дуго зачаурене
у спутавајућем логичком принципу
довољног разлога.

ГДЕ СИ

Твоје тело
залеђено под мојом замишљеном руком.
Нигде те нема.
Само мислим, као и увек,
да постојиш, јеси. Негде у бескрају, а
не чујеш ме. И без имена ходим.

По трњу. Кроз ветрове. По ивицама обала.
Намерно се играм с опасним. Инатим се.
Кезим се вучијом вилицом месецу. Опонирам
крдима. Своју слободу имам. И још јесам.

ПОСМАТРАЧ БЛИЗИНЕ

У живој слици босанских четинара
и позлаћеног дрвећа,
обојена природа не-вештачком
аромом;
осим врхова који дотичу
небо,
ништа,
ништа осим наслућивања бескраја.

Човек ту постоји
само као сведок
нечега што постоји и без њега.

ЛАТИЦЕ ЛАВАНДЕ

Повучена у своју орбиту
боје махагоније
док лежим
на ливади лаванде,
извлачим вену
што чини спој са
димензијом простора
и мог тела.

По љубичастим латицама
пада крв
моје светле пути,
као пољупци
којима ће се хранити
уместо кише.

КАМЕН ВЕЧНОСТИ

Здružена са каменом
вечности, исписаним
харизматичним смислом постојећег,
преливам
почетна слова у
поздраве пријатељима.

Блистави моменат
треперавог сјаја у
очима
пристиглог путника
уливам у
познанство
богова са Олимпа.

Одлазим у нади
да је мудрост Бога и човека
некад била
и још увек јесте уједињена.

СТИСАК ПЕСНИЦЕ

У стиску своје песнице
проналазим себе.
Непробуђену,
натерану да
прихватим
овако једноставно битисање
без смисла
као линију нормалног живота.

Отворам шаку.
Удишем магновење
у коме једино стваран је
мирис зеленога растиња
после кише.

Рукујем се,
још увек
ходам
и живима дајем
још једно
парченце своје коже,
уз осмехе.

Долазим кући,
рука отвара
врата,
прозоре
размиче завесе,
додирује
употребне предмете ...

Стиском поново
опипавам следеће јутро,
поново – моја рука,
стисак
и нови дан ...

Анђелко Анушић

БЕЛКА

Коњ га је препознао, и пре него што га је зазвао именом. Подигао је главу и зањиштао, узнемирен појавом бившег власника. Мирисом старог краја. А кад је, први пут несигурно, па онда гласније викнуо: *Бјелка, Бјелка, па ти си жива, Богу хвала! Одакле ту?* – коњ је доказао у пуном трку, и зауставио се неколико корачаја испред њега. Стао је као укопан, зурећи у некој својој неверици у човека испред себе. Богдан је сад пажљивије осмотрио кобилу, и да, то је она, изван сваке сумње. *Моја Бјелка! Моја прва запрежна снага на нумеру Богдана Гуглете!* Бела као галеб, са црном пегом на врату с обје стране, и на челу. Мршава, утонулих бокова и тифусарски избочених ребара, несветле, нетимарене коже. Пасла је у крду стоке, говеда, коња и оваца, ситну прашњаву траву покрај друма, на заравни изнад које се видео испрекидан венац кућа на четири воде. Пришао је и руком помиловао кобилу по глави, завукао прсте у слепљену, рошаву гриву, и утиснуо пољубац.

Бјелка моја, Бјелка, ја мислио...Ех, ја грешник мислио да те никад више нећу видјети. Али, ето, нека сила није дала да буде како је диндушманин наумио. Како си се истопила, пропала, сиротице моја, шапуто је Богдан.

У њеном светлом оку које се цаклило као оканце шумског извора, као надалеко чувено Замакларево врело, гласовита стублина, на коме се сладио и расхлађивао копач, косац, жеталац, боник и путник намерник, видео је своје подбуло, необријано лице, ретке седине на челу, и боре у које је прст могао да се утисне. Своје, а као нечије туђе да је угледао у оном зрцалу, учинило му се. Као на часовнику, коме је казальке нека невидљива рука вратила уназад, време се скотурало у свој негдашњи зелени навиљак. Ево га у годинама зрелог младићства, друго коленице на његовој младици пројавило се листићем, заперком Гуглетине лозе. Беше већ ожењен и усиновљен. На сиротињском, и у свему оскудном нумеру био је једина очева снага и нада, са три млађе сестре. Отац је из Првог светског рата донео три колајне, три ордена од којих се није одвајао ни на јави ни у сну: тешки реуматизам који га је покочио и сапео у богаља, астму и брук. Са солунским одличјем на прсима запутио се у

колонизацију, у бачко Вранешево, на пространо имање, одакле се убрзо морао вратити у стари завичај. Тежак, слузав ваздух стезао је гушњачу са два прста, хабсбуршки гадљиво, а масна вода подизала се до гркљана. Бексрајна равница, несавладива као албанске гудуре, неизмерна као чекање француске лађе, седела је на темену и притискала једнако ујутро и увече. Старо кућиште у Бојни ваљало је поново искрчити, као некад у време устаничке буне против Турака, и повратка са Баније, где су били избегли, и ухватити се у коло са сенкама предака. Узређала су његова надничења код имућнијих домаћина којих је у то време било мање од прстију на једној руци, да би се могло узорати и посијати, довести и овршити. Запрежне стоке није имао, и ваљало је туђу кулучењем зарадити, или уштедети па купити сопствену. Колико је хиљада сати аргатлука требало, колико умећа да се посуди од немаштине, позајми од оскудице. Колико вештине да се закрпе продрта уста, крадомице одвади из посне кашике, и купи пар вочића. Сећа се кад су их дотерали са сајма у Глини, он и отац, те радости и поноса тог суначног мартовског дана. Беху млади, невични још земљоделству. Кроз муко-трпну дресуру мораху проћи. Дикоња и Цветоња. Нова снага и одмена на Гуглетином грунту. А четири дана је косио са још десет момака, и још толико сушио и сакупљао, пластио и садевао у Летићевим барама, да би му чувени тишљер, стари Анастас, од куване јавоворовине направио јарам са изрезбареном јабуком на средини. Сећа се и како је на леђима донео дванаест килограма железа, са отпада, из петнаест километара удаљеног Цазина. Тад се то могло, јер двадесет и пет соковитих година опасивало је његова виловита бедра. Железо је однео ковачу Тани Марићу, најумешнијем руковаоцу огњем у крају, да му направи први плуг, и точкове на запрези, предњи и задњи трап, гвожђем утегне. И с годинама, земља се, као млада жена кроз прсте прометала и у плодове канурала, стока умножавала, домаћинство бујало као хлеб од кваса шљивиног. Купиће касније снажније волове, старијег годишта, Румоњу и Јабоњу, са тежачким искуством у костима. Па ће онда њима притећи у помоћ кобила Рићка, која ће ојдребити Бјелку...

Па ће опет доћи рат, који се баш навадио на куће на Сувој међи. Други светски. Наставак оног Првог. Рекли су старији људи. И опет хајка са истих страна, из истих уста. Помор. Логори. Јаме. Пљачка. Палеж и бежање. Понеко ће тек у Бојни и околним селима, спасити нараменични жижак. Остали ће остати у немом колу са прецима. Живот људски ће појефтини-

ти, спасти на ништа, на снопић суварака за потпалу. Поготово оних који су прсте у трицу скупљали, кад су се своме Богу, у нужди, понекад расејано обраћали. Скупљи ће бити напрстак петролеја, кутија жижица и комадић лојанице, које људи са три прста нису имали право да купе. Последњим возом за Србију, са станице у Босанској Крупи, са малобројнима које није стигла рука убилачка, пребећи ће у дванаести сат. Доспеће на крајњи југ према бугарској граници, у имућну породицу која ће их, по заповедној вољи Недићеве владе, морати примити. А одатле ће се, кад се рат оконча, опет скрасити у Бачкој, у Гајдобри, на напуштеном имању фолскдојчера кога су нове власти протерале. И што нису усташе, бежанија и болест докрајчиле, зрак бачки, слузави, и вода мастна претили су да заклопе књигу животну. Гуглете ће у завичај спасоносно похрлити, на згариште и пустош, други пут у своме веку. Са преосталима од помора, трећином једном тужном, гледаће са жалом и запрепаштењем како се у њиховим опљачканим и окупираним кућама шепуре муслиманске усташе које су поткрај рата, након италијанске капитулације, брже-боље пресвукле униформу и прешле на победничку страну. Да се покајним партизанским димом окаде. Бежу то они исти који су од четрдесет прве до четрдесет треће године жарили и палили, побили бивше домаћине и многе чланове повратничких породица, као зериње да су, по потоцима, јаругама и јапагама. На кућном прагу. И црквеном. У диму и пламену. Наизменично, између ножа и жице, метка и маља, нестајаће и загубити се безимено у лагумима беса и мржње, без белега и помена, на десетине и стотине Гуглетиних завичајаца. Бојанчана. Градинчана. Збориштанаца. Стабанџана. Глиничана. Пољанчана. Дреновчана...

Гледали су повратници немо, са бачком водом у устима, у чуду које није личило ни на једно друго чудо. Гледали, јер друго ништа нису могли. Ни смели. Цвеће неко бејаше посејано посвуда, и звало се братство и јединство. Расло је и цетало, а није се видело. И зато се морало пазити где се и како, и ским, хода и стаје. И шта говори. И мирисало је изван сваке јаве, мимо чула. У сновима ширио се мирис тих цветача. Биле су га пуне даске и ћебад, сламарице и јастучнице, модрице и подливи, бубоци и преломи у затворима, апсанама, ћузама, буварама, пашчарама, бајбуцима. Установама преваспитним. И на отоку морском, голом ка ћела. И пасјим гробљима, јакоже...

Пројурило је Богдановим сећањем, у магновењу, у блеску који је сажгао у пепео и дим толике године. Догађаји су пројездили хитрином босоног, кудравог и штркљастог дечака, зврком од детета кога види како у бојанским барама трчи његовим ногама, виче његовим гласом, и ветрову чигру разиграва. Игра са својим вршњацимаа фудбал, лоптом крпењачом. И клиса. Жмуре. Труле кобиле. Пиљка се каменчићима сакупљеним у кориту речице Бојне где се купао и пецао. Сврће врбину кору у рано пролеће, и прави пиштаљку. Пискавим звуком буди уснулу земљу, бубе, мраве, биље, цвеће, птице. Он је помоћник ветров, и покреће облаке, бистри небо и Сунцу приправља пут...

И ево га сад ту, на пола пута према Великој Кладуши, где се у зору, пешке запутио због неких административних послова. Родни лист и извод из катастра и грунтовнице, црно по беломе, требаће под нос потурити уљезу, оној трутини, како да га друкчије назове, старој комшијској имели из рода ратног, која се разготованила по његовим ораницама и ливадама, и доказати да је то његово, Богдана Гуглете. У недоумици, са грудвом снега у грудима усред раног априлског сунцобера, ногама које су вукле невидљиве синцире, кренуо је према оном венцу кућа. Учинило му се да би средишња, која се изглобила из линије, и најближа је друму, могла бити дом власника оног крда.

Газда, о газда!, викнуо је бојажљиво, а срце му је затитрало као пиљка. Зачуо се брундав јав псета негде у дубини дворишта, а мало потом црни, големи овчар зазвечао је алком на жичаној троли која је пресекала авлију, и претећи се стуштио у лајање. Поново је зазвао, сада гласније. Појавио се онизак, дебелушкаст човек с плетеном капом на глави, гегава корака.

Је ли оно доље твоја стока?, упитао је Богдан, а глас му је био папирната вртешка на ветру. Дебелко је ћутао, мерећи ситним, жмиркавим очима дошљака.

Па, како се узме, процедио је. Богдан је на тренутак збуњено гледао преда се, али није се дао смести.

Озбиљни смо људи, на рачунам да би нам и ријечи требале бити такве, рекао је.

Ако узмемо да је оно моја њива, а безбели јест, онда и оно што се налази на њој, моје је, одлучно је казао домаћин, и сада стао испред вратница, сучелице Богдану, у ставу човека који је намеран да брани своје окружење по сваку цену.

А... гдје си купио ону бијелу кобилу?, запитао је дошљак с недоумицом у гласу.

Што питаиш? Да је не би купио? Баш сам мислио да је продам.

Ма не, не. Не бих. Него питам, онако.

Пазарио сам је од једног чоєка.

Од кога?

А што си ти, болан, заинтачио толико? Нити те знам нити сам те икад очима видио, те испитујеш ко да си пандур, судија? И да ти речем његово име, шта ти вриједи кад га сигурно не познајеш!

Можда и познајем, боље него ти! Газда, чуј ме што ћу речи: оно је моје коњче! Моје, разумијеш, гласно је рекао Богдан, и издужио се виши од свога раста.

Ма дај ме се мани, чоєче! Иди својим путем, куд си пошао! Куд те твоје виле носе! Каква твоја?!

Моја, моја. Лако ћу ти доказати.

Газда је зуррио у Богдана отворених уста; доња усна, дебела и модра као подлив, благо му је подрхтавала. Борио се с неком силом непојамном која се беше стушила на труле зубе, на језик, на непце, а куљала је из груди и грла, као гнојни излив. Почешао се по капи рошаве кићанке, и проговорио промењеним гласом, као да се јавља испод воде:

Па кад си већ навалио, да ти истину речем: Нисам је купио. Долутала је на моју њиву, као и оне краве и овце, и остали коњи.

И баш к теби?

Човекова уста у чвор су била свезана. На потиљак окренута. Богдан је по други пут зазвао име своје кобиле, и она је опет докасала. И опет се збило дуго, дирљиво сретање старих знацаца, као да је опраштајуће. Мислио је да газди каже: *Ето видиши, увјери се!*, али се предомислио, и оћутао.

Иза поднева, испред дворишног улаза, зауставило се милицајско возило. Изашла су два униформисана лица, двоје у цивилу, жена и мушкарац, и Богдан. Отпочело је већање о томе како и на који начин утврдити истину о правом власнику Белке. Богдан је мислио да је најбоље да се коњче зазове именом, па коме од њих двојице пре стигне, ствар је пресуђена. Судија, багави човечуљак са jakim диоптријама на повијеном носу, с равно почешљаном косом као у римских сенатора, сложио с тим, и предложио да се кобила изведе из крда и одведе триста метара изнад куће, на брежуљак, и онда обави провера. Жена је записивала сваку изговорену реч. Пошли су пут крда, и газда је, да би ствар добио у своју корист, пришао Белки с намером да је зауларе, наметне јој оглавину, жвале и вођице. Цмоктао је и

звиждукао, запевао нешто мрмљајућим гласом које је личило на тепање, раширених руку као да крилату алу кроти. Кобила се пропела на предње ноге, уз њисак, и почела да се врти у круг, као полудела вртешка, ритајући се задњим копитама. Зачуо се туп ударц, и један човек је лицем пољубио земљу, оставши уклештен у пољубцу. Све се десило муњевито, да она дружиница није ни приметила да је једнога међу њима мање на броју. Мало потом, неко је повикао: *погину овај, људи!* Онај што је уларом као ласом махао у ваздуху, весело је отрчао у кућу и донео некакву прљаву асуру, којом је милиционер прекрио онога који је као капља задоцњеле росе лежао у трави.

Анђелко Ердељанин

ШЕСТ КРАТКИХ ПРИЧА

ДОГАЂАЈ У ЛЕТЊОЈ БАШТИ

У скрајнутој летњој башти, старинског типа, пријатна хладовина. Обично, уз хладовину, влада и пријатна тишина. Али, ником не смета ни кафанско чаврљање, ни појачан жагор и гласан смех, кад се деси. Мање-више сви се познају, иако се не дружи свако са сваким. Зна се где ко седи, где је чије главно и резервно место (ако је главно заузето). А најчешћи гости су новинари, глумци и спортисти.

За једним столом седе гимнастичари, тренери Соколског друштва из комшилука. Данас су они најгласнији и најживахнији. Ово друго им и приличи, због спортске специјалности. Један од тренера, кад прича, често устаје и покретима руку, ногу, главе и целог тела илуструје казивање. Сваки час устаје и седа. То је кадикад права пантомима коју прати смех његових колега.

Насмеје се понекад и госпођа Јаглика, која седи сама за суседним столом. Повела је пса у шетњу, па навратила на пиво. Пас и није прави кер, него неко кученце, нека пудлица, шта ли је, нешто мало бело и чупаво. Неке госте куче познаје, поздравља их веселим кевтањем, скаче око њих, мува им се око ногу. Познаје и гимнастичаре. Од како су дошли, више времена проводи са њима, испод њиховог стола, него са својом газдарицом.

Газдарица, госпођа Јаглика, изненада скочи са своје столице и притрчава гимнастичарском столу. Неком гранчицом покушава да истера куче испод стола. Кад јој то најзад пође за руком, истом гранчицом извлачи нешто, као некакву грудву црнобраон боје. Гура то, гранчицом, подаље од стола, до жичане оградe. Гимнастичари су добри глумци, праве се да ништа не примећују. А госпођа Јаглика ништа не говори. Прећуткује псећу каку коју је њено кућно љубимче истресло покрај спортске патике гимнастичког тренера. Тренери су, закратко, занемели.

Госпођа Јаглика на брзину ставља кучету огрлицу и одлази без поздрава. Тренери још неколико минута ћуте, а онда онај скаче и изводи нову пантомиму.

ДРУГИ ПРОГРАМ ФАНТАЗИЈЕ

Будим се, ујутро, као у машти. Сањао сам грозне снове. Чиста фантастика. Буђење је спас од снова, а спасава нас и машта. Већ сам чин буђења је фантастичан тренутак. Да нисам имао маште, могао сам и да се не пробудим. А, ето, будан сам, захваљујући машти. Уместо доручка пребацујем се на други програм фантазије. Замишљам будући ручак. Не мора да буде данас. Али, једном ће бити. Све по реду: од аперитива, предјела и супе, преко неколико главних јела, до десерта, уз вино и музику, на крају кафа, па још једна тура пића, и пиће за музику, и тако даље до вечере, а онда опет све испочетка.

Знам ја такве ручкове. Некад сам лично учествовао, чак и плаћао, чак од својих пара. После сам гледао кроз излог ресторана, и на телевизији. Има јако добрих филмова о добром ручку.

МЕСЕЧЕВА ДИЈЕТА

Вољена особа ме је убедила да се држим тзв. месечеве дијете. Кад почну главне месечеве мене, млад месец и пун месец, тачно у минут, наредна 24 сата само пијем парадајз сок, а после све нормално. За то време омршавим два килограма, који се после врате. Након неког времена сам сам смислио допуну: и кад су полумене не једем редовну храну, а ни парадајз не пијем, него једем воће. И тако сад, практично, имам сваке недеље по један дијетални дан – једаред с парадајзом, други пут с воћем, и тако редом. То значи да годишње постим више од педесет дана. Толико не посте ни дисциплиновани верници.

А килажа? Па, мало се смањи, а онда се врати. Важно је да се не повећава! А и боље се осећам!

И јуче ми је био дан месечеве воћне. Од 7,50 ујутро, до данас у исто време. Јео сам брескве, крушке, грожђе. То је пријатнија варијанта од оне с парадајзом. Кад сам појео воћну вечеру, сео сам пред телевизор и гледао фудбал. Лига шампиона, Доњецк (Украјина), „Шахтјор“ – „Партизан“. Мој „Партизан“ је изгубио са 1:0, а по мом стручном мишљењу могао је и боље да прође. То ми је повећало нервозу у стомаку. Сео сам за свој сто, мало читао Тишмина „Писма Соњи“, потом се истуширао и легао да спавам.

За дивно чудо, добро сам спавао. И сањао сам доста тога. Сећам се само два кратка сна. У првом је „Партизан“ изједначио, а у другом сам јео гушчију цигерицу. Била је мало тврда, али укусна. Појео сам само један залобај, јер сам, изненада, у сну, помислио како је то смешно.

Насмејао сам се у сну, и пробудио се насмејан!

ОЧАЈ

- Оставите ме на миру. Хтео бих да се исплачем.
- Е, нећеш, буразеру! Да те оставим, па да ми после скочиш у канализацију Дунав-Тиса-Дунав!
- Не могу се ја убити. Ја сам одавно мртав. Ја сам Дракула. Тепају ми: Драка.
- Зезаш, буразеру!
- Ето, и ви то кажете! То су ми и они клинци рекли! Пубертетлије. Хтео сам да им грицнем једну цуру, а они ми се ругају. Кажу: Уа, кеша, хтео би пилетине! Пођем ја за њима, пратим их, не одустајем од плена. Кад замало налети друга група клинаца. Настаде туча. Једног мало боцну скакавцем. Ја извадим кифлук из џепа, да умочим, три ноћи нисам крви окусио. А они, и једни и други, скочише на мене. Вичу: Фосил, изиграва Драку!

ПРОПУШТЕНА ПРИЛИКА

- Ја мислим да ноћас морамо искористити прилику.
- Ако се мора, онда је морално.
- Ова ноћ је идеална. Повољан је распоред звезда и имам, овако, као неки предосећај.
- Стварно? И мени каже жена...
- Ја моју нисам ни питао. Нису то женска посла.
- Моја је отишла код своје маме. Знаш, њена мама је моја ташта. Тако смо род, по женској линији.
- Е, то нисам знао... Али, то нам одговара.
- Па, да. Морамо да искористимо прилику.
- Коју прилику?
- Па, ту о којој причамо. Ти знаш...
- Да ме убијеш, не знам!
- Баш штета. А могли смо лепо да је искористимо!

ДИПЛОМАТА

Био сам државни чиновник средњег ранга, са специјалним краткорочним задатком.

У подневној гужви на градском тргу нисам се баш најбоље снашао, па сам упитао једну озбиљну средовечну жену:

– Госпођо, где је карибска амбасада?

Тако сам баш рекао „карибска“, са *б*, јер су ми скренули пажњу на изговор.

– Ено тамо! – показала је жена руком и неком тамо викнула (ћирилицом):

– Фак ју!

– Ја такође! – одвратио сам. – „Али прво морам да им честитам!“

Станислав Стефановић

СЕДАМ СОНЕТА

Реч по реч уз чашу мелемну

Нашла своје гнездо реч стајаћа
У севу једносеклом мргуда двоимена
До најдаљег проштења води средокраћа
Узбучен пољубац прогорева писмена

Властољубан вакат брзовито ослепео
Добник осрмио бескруно благовечје
Свог се феникса одриче пепео
Станац распричава умолно недоречје

Слутња потказује закоп прекрвини
Гре пожалица где убожника нема
Мостио погледник по невиделној загубини
Узлет се гороцвета светлинама опрема

Сазрео инатник с помамилом се ручи
Брзари лелек да тихости докучи

Исповедне размотрице

Стражи непокор над жагрилом омчара
Сторуки раздешај бунила сјављује
Мирота опрост на сабљи заговара
Звекир неверје кажама најављује

Опсенитељ залазнике подводи изгревици
У колевци векују жеравице самохране
Одаје заселник некуће немерици
Моли суза звезду у око да кане

Упролећен усталац крвоносно самнички
Неправица немуштини злати неруку
Опојиште с недиром надгровија пламнички
Недочитано нежје цвета на славолуку

Свладало завидиште ломно општедушје
Срођује синцире тровно непресушје

Тмурни опажаји

Навештава претворство скрбне целиваче
Зажиже потрица сапрте добрине
Изумљиво се старевина у пожалицу претаче
Преобраћа се горчило у свлак и разболине

Причест бестелесјем непостижја потпаљује
Спратило громовље повестна одричја
Разводњене осматрине преклон размагљује
Здрави ватрар велможна разграничја

Скрвљено размеђе љубомилне једначи
Достизава омраза неизустну потмурину
Јадородан зачелник у јагми предњачи
Обделава спомен скорењену расрдину

Хајдукује кукута по врлетима говора
Чврслина напушта гостопримље мрамора

Оглашења

Недоречно оглашење разгробљава језичје
Помазаник остојно зледу се обзнањује
Гориште мороврано бокори опричје
Напуштено пустошје несмајник обмањује

Плене безнадника јасноте несуђене
Најашили голаћи времена стрмолетна
Копне безбродине слутњом утешњене
У прстену сведрила се погромица вазлетна

Умин навештава мелем домаклице
Милодарно лествичник прекорачје прибира
Ванђелист учитава разгољене осмотрице
Обљубљује слепоте бесконачје додира

Скончање васцелно ватрени се угрубо
Без звезде заноћник ранари стогубо

Напоредне жалбине

Подводило јармљење жалбини иноче
Жртвар тамјанио жаровито растужје
Душовадне обданице горобиле оброче
Братинство крчмило дукатно заслужје

Забогмало јато младољубне чини
Величност цавти сред наколченог згледа
Живородна занавлица коби по ваистини
Богата се реч златоусто распреда

Закотило се и дновидно и пречно
Људобоља залуд тескобу наджњева
Распар одживљује множију скоротечно
У златоков суза заласке удева

Нишчи светлзорно страд опевавају
Скутоноше лепоречја камом украшавају

Прегрмице

Глади предводи гњилна задојница
Големно престижје сумњу обделава
Открива пристрашине посвојна опстојница
Нестаје морено а дах му васкрсава

Памте нудишта одсевно посрнуће
Полетања суђајама деле одредбине
Погласје неугасло равничи промакнуће
Закапијана добежишта анђелче приземнине

Понижено целовање муњи се одзива
Дошелце крилатица мужески разблистава
Подржник ковишта жестином прикива
Погледање оборено прегрмица свладава

Буди дојекница бурјане и смакнућа
Устранио непролаз јуностна узмакнућа

Урокљиви опажаји

Узкомљен крас дивотницу брени
Још клесар дамара у одбаченом длету
Усахли цвет трајања времени
Прибија се дан белом колоплету

По Млечном путу ведогоње бугаре
Псалми безумицом безброђа облазе
Сањарима непостижје негује ластаре
Низ видалиште сузе невиделу слазе

Забораве чарки мелем васпоставља
Друмове подилази незрело окриље
Нестају небеса над пределом без здравља
Кућу гради зачедник и пустоши збиље

Успевају дневи да населе златнине
Облак прецветава изнад намислине

Пеко Лаличић

УКРШТЕНЕ РЕЧИ

1.

Сат дуго чаробно бије
а мене као да није
не жудим да ме светлост прене
да крочим
да ми се зажаре очи

на другом крају собе
заклан петао
туробан оглашава дан

би ми јасно да сат бије
светлост коју петао огласио није
али ми није јасно
шта се то збива
да нисам ја тај петао
ко на ком крају лежи
какав ће стварно бити дан
и шта је овде сан.

2.

Још се разданило није
и ко зна кад ће
јер Сунце решава укрштене речи
и сваки усправни ред
од водоравног
сматра пречим

нешто ме трже из сна
и схватих јасно
зашто Сунце изговара гласно
да се у вертикалне редове може
једино знањем
и усправним свитањем.

3.

Некакве але дођоше ми у сан
и црњи од петка
најавише дан

понудише ми јабуку
коју су начели црви
да је загризем први

ја узех јабуку
а из ње девојка проговори
да је тек рођена птица моје дете
и чим прхне
црни ће нестати петак
са ове планете

нежни цвркут ме пробуди
у петак бели
у трену када се сан
у јаву сели.

4.

Ти и ја
играмо се школица

ти играш с парчетом црепа
а ја са шупљом циглом
из које чим искорачим
узлети птица снена
и свиленим концима
моја обележава поља
док твоја остају бела
као морска пена

ја залутах у том лавиринту
а ти заљубљена у игру
са осветљеног трона
дозва спасиоце
надом посребрена.

6.

Снивам
да песма бивам
а ти дан
у којем мој сан
док умивају лице
потоцима препричавају
птице
уместо којих
касније
надлећем
распеване горе
чија ме лепота води
Путем песме
на коме остављам своје кости
да буду грађа
за песму
онима
који протумаче моје снове.

7.

Кладимо се време и ја
да ће мој крај
бити рај
испод Аполоновог брега
и да ћу ивицом пута
на прстима стићи
до Храма боема
у коме нема шта нема
и све се песмом плаћа
а кусур само наивнима враћа

ако је време најбољи судија
и ако није пристрасно
показаће се ко је у праву

време
или
ја.

8.

Увелико се разданило

моја баба
жарачем ватру крсти
поистовећује речи и сенке
разнолику светлост и нове видике
бела стада и будуће зоре
сећања и родне шљивике
и пита ме
каква је ово јесен
кад сам јој толико стран
зашто песмом понесен
птицу узимама за друга
палим звезде изнад свачије куће
и у свему видим
лепше будуће.

9.

На раскрсници сам

путеви се сплели као змије
па ни реч не изустих
као да ме није
а пошао сам у сусрет пролећу
да се радујем дрвећу у цвату
и теби птицо што ми на раме стаде
те ништа не изустих
већ дубље у сање закорачих
да ме до звезда песмом дижеш
да своју хладну пронађем
главу.

10.

Снивам да брава бивам
коју ни један кључ не отвара
и да је нека Дара пошла к мени
браву да промени
па кад је у њој сузу угледала
мртва је пала

на четрдесети дан од смрти
из гроба изниче кључ
који се ка корену савија
и постаје чивија
коју ми је чукундед оставио
калауз да буде

његов да наставим сан
да му кости огреје Сунце.

11.

Корак по корак
од учитеља постадох ђак
и потекох до ваших сања
плаветнилом
због кога сам се
разапињао
између неба и земље

корак по корак
најављујем свице
које ће се пред велику жетву
придружити нама
да свет учинимо малим
за љубав
и песму.

12.

Негде далеко гора гори

неки незнанац од мене узе чезе
да скокне до горе
и отера судњи дан
који је незван
у зору
упалио гору
и рече ми да ћу остати
једино ја
да црну кусам чорбу

и носим просјачку торбу
до новог судњег дана
када ће се језиком вулкана
из мене огласити
он

одједном груну светлост нека
нестадоше чезе
и незнанац
потече чудна река
и угаси се гора

у мени се створи рана
проговорих
језиком вулкана.

13.

Кажеш да ти причам
нешто о себи
а ја не бих
јер сам чудо
пред којим би
занемела и бабица
(да их је тада било)
јер нисам плакао ни кад ме
Сунце
међ' коприве пробудило
и рекло ми
да ми се клупко лепоте
око срца свило

тражиш да ти кажем
ко сам
и шта ме кроз живот води
а ја бих да могу
најрађе да слажем
да сам стена
и да ме твоји осмеси
сломити не могу
иако је знано
да не клечим

и никад не устајем
на леву ногу

кажеш да ми звезде
из очију сјаје
и да се осим песми
никоме не дајем
а ја ти упорно причам
и песмом се кунем
да се дајем теби
и да не престајем
да се чудим себи
што бих и да лајем
јер си звезда
која моме путу светлост даје
да трајем жаром
којим Сунце сија
скоро као и ја.

14.

На путу да изађем из себе
и нахраним наду
запех за кост
у грлу

као светлосним таласима
ношен
одбацих своје кости
да бих кост био

на корак од сниваног
одрекох се свих лепота
да бих себе
једној поклонио

ветар ми усправи поглед

у даљини угледах себе
окошталог
како усправно корачам

тада ми кост тихо рече
лагано корачај
иако си кост
срце те води
а ја сам твоје јутро
подне
и вече.

Миленко Д. Јовановић

ИНТИМНЕ СВЕСКЕ

ВЕШТАЦ

Тонеш у висину –
 Лифтом, степеништем. Вежбаш тело
 Шеташ, пентраш уз конопац, пропињеш
 Да би шчепао смрт за врат, фрајлу која се измиче –
 Заносних кукова и кварних зуба. Узимаш
 Слободан дан да разоружаш ноћ
 Мрачне шпиле ноћи, врх поноћи, глуво доба
 Шта налазиш? крикове, удахе, вриску сенки
 Што некад беху људи са залудним заносима
 Шпијунираш невино срце
 Да л` још тумара у твојим грудима.
 Обесно небо виси над тобом, космичка загонетка
 А твоја глава клоне под шупљим кишобраном
 Без дршке, без жене
 Која доскора беше невидљив ослонац
 Јер могао си да стојиш на једној нози
 Руком да машеш возовима, изласку и
 Заласку сунца, да се чудиш несталном животу
 Који, Вештац, скрива се од људи и богова.
 Вештац.

СА СЕНКАМА ЗА ТРПЕЗОМ

Ваздуха понестаје,
 Лед, водена пара, чађаво трње и магла
 која лиже зидине обалске
 нуди се као алтернатива
 аргонаутима, пристиглим на спасилачкој дасци
 Након бродолома
 Ислужено моторно уље ваде из гепека
 масним прстима петљају око мотора
 који је у квару, као и њихово срце уосталом,

до кога утешне речи не допиру
јер златног руна нема, нема га тамо
где их је жеља вукла, а нада варала.
Ишту заборав за дане који прођоше мимо
живота, који је могао бити прави
да су прилике биле друкчије, без црвенила

У рана јутра стоје у дугим редовима
За јефтин народни хлеб
Ил пред затвореном поштом да плате рачун
Камате да их не изједу, као црви

Оно што треба памтити: мале залихе тренутака!
Кад им се чинило да је небо плаво
Сутон ружичаст и ноћ топла за сањарења
Памтити и чувати за зимске уклете вечери док седе
Да поделе оброк са сенкама за трпезом.

2013. ГОД

Које је напољу доба? Терцијер ил доба Креде
Кад капке очне је прекрио жарки лед.
Мерне направе стоје – не гребу тишине глеђ.
Сати су гладне године, Минут – Милениј.
Ипак,
У глини племенитој, аноним урезаје име
Ил на кори дрвећа – чрте и резе шара.
Да све не оде дођавола
У ролне папируса знатичељник завирује
Читач тајни с нечијих усана које ћуте, мртве заспале.
Водопади просутог мастила заглушили уши планете.
Оптимисти добују по диркама до изнад поноћи,
Да се обзнани тајанство скрајнутог Ја
Утонулог у рам без слике, ил слику без рама.

ИСТО

Чигра вицкаста врти се, врти
Живот нестални, наспрам стамене смрти.
У Ад потону двадесети век, Ал опет

Покуља гадост озго – кал, дрозга и глиб.
Доба политичарења узяхало меридијан
Ко Циганин коња. Безвољност
У концентричним круговима напада мозак и јетру.
Утихнуле су пластичне бомбе у балканском лонцу
Сад - винуте с прозора
Лете пластичне кесе
Висе по дрвећу, лелујају на ветру
У оронулом кварту квази Ипсилон Града.
Да је жива Марија Чудина,
неби се чудом начудила, авај
Ћубриште је Шејка верно осликао.

СЦЕНОГРАФИЈА НА ОТВОРЕНОМ

Уметници – лилипути се баве апстракцијама
Бране естетички кодекс
Не знају за други свет.
Али он постоји, зацело постоји.
Без дубоких чизама не улази се у Њ
Који је ту, да укаља и понизи.
Треба држати језик на опрезу
Да казана реч не изда слику.
Ако је дрво за вешење отфикари му грану
Слушај птицу уместо грамофона.
Треба бити будан. Погледај призор
У јутру пуном фантастичне светлости
Кад пуж-артист најави смртоносну тачку
Спреман да полети
На очиглед Сунца што се грохотом смеје
Широких усана – ко на дечјим цртежима.

Вељко Боснић

НОЋ У НАМА

Звјезде и ове ноћи
Смију нам се
Онако простачки
Јадно

Висине у нама
Даљине око нас
Ломе погледе
Среће

Деси се то понекад

Звјезде и онако
Висе
Готово остављене
Саме

Ноћ у нама
Остаје без
Поздрава

Деси се то понекад

ВЈЕТАР ИЗНУТРА

Под куполом сунчане пјене
Одмара своје ноге
Уморне

Очи су јој блиједје
Слике
Рањене тешке

Долином је ишао
На врховима прстију

Босих ногу са источне стране
Сна

Рој мува
Слави његов пад

Као вјетар
Потрошен доћи ће опет
Рој мува са дсе шири
У углу пусте собе
Мајчине

Када дође вјетар
Поломиће сјенке
Ђуваркуће пута
Куће
Моје мајке
На брду

ПОТОК

Мали поток у шуми
Је имао тјело
Вијугаво и миришљаво

Ништа није исто као
Његова шетња
Литицама ове
Пећине

Увјек ме изненади
Онако горд
Зелен и пјенаст
Посипа мирно
Кишу лептировима
На путу

Смије се игри
Анђела

Доље у мирној води
Смрт чека

ПРЕКИНУТА СЈЕНКА

Хиљаде сјенки
Лица несталих
Спавају под куполом
Ове куће

Брдо одбија њихово
Нарастање
Њихово трајање
Свих ових година

Плаве шљиве
Попадале ко луде
Без главе
Остављене

Хиљаде сјенки
Ове куће
Трају

ЗВОНА

На танке руке скупиле се
Птице
Свети Сава покривен перјем
Испод брине
Траје

Пушке гараве
Пуцају
Сву ноћ
Долином одјекује
Паљба Ускршња

На танким рукама Св.Саве
Цркве
У граду Дрвару
Магла пала

Црне птице
Злосутнице
Гњездо савијају
У долини дјетињства

Звона бију

Зорица Рајкова Лукић

ТРИ ПЕСМЕ

Господња рука

У коприви процетале беле трубе
у подне звезда са неба пржи
а трубе најављују Васкрсење из љубави.

Кроз капију Рађевине жубори Костајничка река
преко моста од пружних прагова кораци звоне
ноге путују ка Живковим вајатима.

Сликари се сабирају на инспиративно дружбавање
вођени Господњом руком, ланена платна
чаровито осликавају бојама из земљиног шара.

Мирише кукурузна свила, ланено уље, нана
четворокрилни лептир са уцвале детелине надгледа
чудне придошлице које уз птичји пој сликају.

Поветарац покреће листове на уцвалом биљу
и шапуће четкица по платну у ритму срца
вођена мислима ствараоца који у радости испаћа дан.

Умна ћирилична слова

Азбучник у мени без поклопца
са зебњом сакупљам расута слова
и знакове србице и глагољице
трагајући по свету класјем.

Незнани старац змијоликим штапом
води ме кроз јаворову шуму ка извору
где се храст у води огледа и расплиће
уцвалу купину до његовог стабла.

У тиховању и радости молитве
Свети Ћирило и Методије у кору испишују
слово до слово ћирилице и на гранама
у којима трепере млади листови.

Из облачних даљина Свети Сава се јави
да Вук из Тршића стара и нова слова
у азбучник по народу ослушне, сакупи
и састави умно и разумно писмо.

Гргољи Жеравија, Штира, Дрина, Сава, Дунав
и шапућу Црном мору по начелу нове заповести,
„Пиши као што говориш“, свако српско слово
да одговара једном гласу који чујеш.
И би, да Вук пером гушћјим записа
на хартији тешкој тридесет слова ћирилице,
која се за дан и ноћ позлати, узлете
и још небесима лети окрилаћена међу херувимима.

Успење Пресвете Богородице

На крилима анђела, небеске војске
уз песму херувима и серафима
вазнесена Маријо-Богомајко
Богородице гледаш нас из облака од паперја.

Са десне стране свога сина Исуса Христа
седиш на небеском трону
са ногама на свиленом јастуку
да земљу не додирујеш стопалима.

Ко год молитвом мисли на Тебе
ране му видаш неизлечиве
кроз васељенски простор телу снагу дајеш
ум бистриш као изворе на Богојављање.

Жене по Синовљевој промисли соколиш
и место им по заслуги дарујеш
да пожртвовањем могу све позлатити
иако не љубе злато већ Тебе и Господа.

Петар Ђуза

СУЗАНА И СТАРЦИ

Хагиографска тумачења казују да је Бог, стваралац Света, био, у ствари, први воајер. Створио је Свет да би посматрао, гледао своје властито творачко дело. Бдео над њим и одређивао се према свом ремек-делу пажњом свевишњег, врховног, божанског, искуства. Али, Он се у својој ненадмашној способности стварања моћима доступним само боголиком воајеризму, није одрекао уживања. Он, Бог, свевидеће гледа. Створитељ ослика на Земљи овој свет који ће га воајерски надахњивати и бескрајно хранити његово свевидело. Према Вазаријевом казивању Донатело је, док је клесао узукона у камену запретио кетвом: „Говори, говори...”. Претходећи Донателу, свом генијалном шегрту, Створитељ ствара слику света која говори. Али, неразумни вајар је искорачио у димензију свемоћи: од камена хотећи да чује глас, људски глас, захтевнији је и од самог Створитеља. Па, ипак, то му није помогло да превазиђе Великог Творца. Али, тиме његова илузија да верује у камен који говори није мања. Обмана је јача и сатански опојна. Клесач је толико опчињен да камен проговара гласом каменим, речником кристалне продорности нечујности.

Тако је и почетку првог сликаревог искушења, од Светог Луке до модерног уметника, претходило прво, божије, страшно воајерско уживање у свом делу. Сликара се, дакле, одражавајући попут огледала миметичке призоре око себе, само уживљава у своје сурогатно воајерство које је у почетку стварања света припадало самом Господу Богу. Уживао је у преузетим воајерским надлежностима од Свевишњег Првог ствараоца. С том разликом што је воајерска страст спуштена на један нижи, уместо небеског, земаљски ниво – на порочну и необуздану људску жудњу и страст украденог гледања. Боголико свевидеће прво воајерско око благонаклоно је гледало на свог трапавог такмаца коме је био недостижан узор.

Неки теоретичари с разлогом су запазили да у алегоријској сликарској теми *Сузана и старци* воајерство представља сурогат за воајера који не може да уђе у слику. У архивирању страсних жудњи божански ерос пренет је у посесивну алегорију заносне женске путености, необуздане тицијановски очаравајуће нагости (кад сликара слика ружичасту svilу женског тела и

блудну светлост Ђорђонеа – како каже Милош Црњански за слике Петра Добровића), и онемоћале мушкости. Каквог ли еротског контраста! И пастувска мудата мушкост и безмуди старци и евнуси и Небо и Земља и Вода и набреккло Биље и сам Камен – неравнодушни су према ружичастој свили женског тела, разголићеној лепоти Сузаниној.

Сузана има више воајера: први војар је онај који се налази испред белог, још ненасликаног платна – сам сликар. Сузана на насликаном платну је, у ствари, пресликана сликарева воајерска замисао. Она је, насликана, само визуелна транспозиција унутарње воајерске слике. Сликар тако постаје први и стварни воајер свог завршеног дела. Мноштво гледајућих гледања, мравља армија која посматра, гледа слику сликареву – други је воајерски слој и најдебљи талог. Воајери се умножавају упијањем ружичасте еротске нагости. Тако настају робови насладе, разуздане страсти гледања кришом. И коначно, троугао бива затворен седобрадим старцима, који гледају наготу неодољиву из равни саме слике.

Нарочито су за садржај ове алегорије важни седобради старци. Сузана је у средишту, у центру сцене. Осликана је светлим тоновима. Исијава и зрачи белина голог тела. Старци су, пак, у прикрајку, са стране, у доњем углу слике. У сенци су. Тама их упија и прекрива на маргини. Сузана нага, неодољиве лепоте, жели да се сакрије од туђих погледа. Гола је пред собом самом и само за себе. Од нежељених погледа, сувишних, као да се крије. Али, уистину, није тако. Она прижељкује оне које ће њена нагост опчинити. Открива потајну неодољиву чежњу за показивањем, али искључујући сваку могућност остваривања сексуалног чина. Сексуални чин је одстрањен. Онемогућен је јер су у њу упрте очи отупеле и онемоћале мушкости. У њу су упрти погледи бивше мужевне снаге. Немоћне. Кастриотски безопасне. У сексуалности ништавни. На једној страни је похота женске сексуалности, оличена у лепоти тела попут набреклог воћа из баште страсти. На другој старост као предзнак танатоса. Немоћ старости. Залазак Сунца као хиперболаса изласку. Или је реч о персонификацији старости као мудрости?

Кажу да је тајновитост алегорије *Сузана и старци* у томе што нико, ма колико је гледао, није уочио да је слика била састављена из две зоне. Онај ко је видео једну – женску зону – није могао видети другу – мушку. Једна зона је прекривала другу, тако да је она испод била увек невидљива од оне испред. И сама слика Рембранта ван Рија *Сузана са старцима* била је саздана

попут два огледала, од којих је једно – оно у којем се огледа ружичаста нагост Сузанина – прекривало друго у којем су се огледали старци. На једно зрцало падала је светлост, на Сузанину страну. На друго, тама – на страну седокосих воајера. Тама је владала мушком страном огледала. Многи који видеше Рембрантову *Сузану са старцима*, говорили су како су на слици видели, само ружичасту свилу женског тела, али не и старце – воајере у затомљеној умбри. Други су, насупротив томе, видевши исту Рембрантову слику, говорили како су на њој запазили само седокосе у тами, те су тврдили да тамо нагоће Сузанине није ни било.

Као да су нечастиве силе биле уплетене у то замешатељство виђења, па се приказ никоме није отварао у целости. Само мудрацима, међутим, била је позната права истина и тајна ове слике. Вољом Господа слика је осликавана у складу с тајним сликаревим рецептом који је генијални сликар спознао из древног Јерминијиног кодекса. Сликари који су спознали ове тајне знали су за магични анахроном уроборсни ред стварања слике-огледала. Моћ сагледавања целе композиције, према том анахроном уроборсу никоме није била, божјом одлуком, омогућена. Анахрона магија је била у томе пастувска мужевност, у пуној сексуалној снази, није имала увида у оне делове композиције на слици која је била доступна погледима седокосих. Тако је поменута слика, коју је омеђивао бог Хронос, добила младе и старе воајере. Део приказа намењен младим воајерима прекривао је и штитио од погледа зону приказа намењену старим воајерима. И обрнуто. Анахрони уроборсни систем представљао је, у ствари, улазницу за први, или за други слој композиције на слици. Младост је, тако, добијала могућност да уђе у слику само у оном делу у којем је то старости било забрањено. Старост је, пак, добијала могућност да види, да уђе у онај део слике у који младост никада није закорачила.

Тако је, у ствари, затворен уроборсни круг: змија је прогутала свој реп у једној затвореној кружној линији која саставља у једној тачки живот и смрт.

Између бразди на кори стогодишњег стабла и бора на остарелом лицу воајера-сликара све је мање било разлике и све више сличности. Као да су се наборана кора стогодишњег стабла и остарело лице претопили једно у друго. Као да су од истог стогодишњег корена па их време вајало по истом калупу. Чворновато и наборано лице – које је подсећало још више на бразде и вијуге испражњеног корита реке након бујице, на сушом, попут капилара, поцепану земљу – било је улазница за зону

мудрости. На другој страни, као равнина стакла и гипко као пустињски песак, као надувани мехур, било је младалачко лице – оно је било улазница за једну и неулазница за другу зону – похоте и сладострашћа.

Сликар је, кажу, сходно анахроном уроборнском систему, употребом поука из Јерминије, могао да слика само једну или другу зону. Али, никада обе истовремено. Сузана је, прича се, насликана у сликаревој младости, док је био пожудан и опијен сладострасним еросом. Док је био похотан и као пастув мудат осликавао је њено у наготи опојно тело у мекоћи свиле. Друга зона му је била недоступна (или забрањена?). Зону којом је владала сексуална похота сликар је осликао још док је његово лице било равно попут стакла (што се може лепо видети на маестровим аутопортретима из младости). Тако је друга зона мудрости остала недосликана све док сликарево лице није старачки избраздано и опточено сребрнастом седовласом срмом (што се такође може јасно видети на његовим аутопортретима у позним годинама). Тако је тек у позној старости дело било довршено, кад је маестро Рембрант могао да уђе у ону зону слике доступне, божијом вољом, само посвећенима. Онима који су могли да дохвате гутање змијиног уроборсног репа, или да осете беспомоћни плам евнуха међу одалискама. У томе и јесте тајна уроборсног анахроног часовника слике, који је уметника претопио у другу половину слике – призора резервисаног места за воајере старце. Ерминијин хронометар тачно је временски регулисао и контролисао улазак у слику зависно од старосне доби гледаоца-воајера, јер је логиком вишег, божанског реда и сам уметник, творац дела, био подвргнут том својеврсном анахроном часовнику, при самом чину осликавања Сузанае и осликавања старца.

* * *

Савремена Сузана данас је у теретани. Старци клешу времешно тело у теретани – посматрају Сузану у теретани. Сузана, удебљана, редовно одлази на фитнес, држи узалудне дијете. Сузана има уписне рокове које не поштује. Попуњава СВ-и и води рачуна о стајлингу. Лична документа су јој чипована. Брачно стање неодређено. Пословни статус – успешан или неуспешан. Имовинско стање зависи од статуса имовинског стања воајера. Вози добра кола. Љути се на вагу због килаже и на огледало због нових бора. Води рачуна да јој се воајери бесконачно диве...

Мирослав Лукић

ТРИ КАШИКЕ ПЕПЕЛА, ПРЕТЕКЛЕ

...Кад би и хартија мога новог живота била таква, као столњак бељи од снега, што га је мајка опрала и уштиркала уочи Славе, или бар од овог тренутка! *Али, ја одавно пишем преко већ исписаних слојева.*

ЗЕЛЕНА ТРАВА ИЗМЕЂУ ПЛОТА И ВЕЛИКЕ МАГАЗЕ

Волим ту траву у заклону, густу, зелену, натприродну појаву.
Зеленија је од иглица борова, од гранчица јела под снегом...

*

Туга; жалост; бол, болест; тужан, жалостан – љубав, миловање, љубавна чежња, страст, занос, ватрена жеља, жарка склоност – сета, туга, потиштеност, туробност, снуженост, меланхолија; севдалинка – љубавна песма. Било ми је тешко, неиздржљиво; чинило ми се да ће ми глава пући.

Читавог дана сам седео и читао *тешке ствари*.

У каквој неимаштини живимо! Деда Воја несвесно осећа језик.

Имам двеста трешања... почиње причу, али га неко од укућана прекида.

Брат ме зове да вечерамо: *Батоо!*

Понедељак, 24. 11. Сипи, сипи снег. Чујем цвркулт чешљугара, зеба, сеница, срнајки; видим из постеље кроз прозор орах у дворишту Воје Сибиног сав у белом сатену...

ГРАНЧИЦЕ ДУДА У ПУСТОЈ АВЛИЈИ М. САВИЋА

Све су оне биле обавијене снегом, као шлагом.

Суморни сутони... Читање...

(...) Прошло пола један. Још увек пада снег. Сва сам дрва погорео; легао у постељу одевен...

Покушавао да пишем. Изгледа док не исцепам лист и не ишарам маргину, нема ништа од...

Пишући просуо мастило; размазао мрљу; ова мрља је најбољи сведок свих мојих неуспелих напора...

Мислим да сам се сада средио, да могу да почнем да запишем.

Осећам горчину, некакав отпор према љубавним приповеткама...

Нема цигарета; брат отишао да их купи и – не враћа се.

Писање је пораћање; ово је прво пораћање; и не може да почне без – дувана, алкохола... Има ли за човека наде? Шта је друго то што зову љубав до пут до бола и натраг...?

СНЕГ ЈЕ ЗАВЕЈАО ПРАГ, СТЕПЕНИШТЕ

До ујутру ће (ако настави овако) да ми завеје прозоре, врата.

О, како сам гладан! Док сам писао, имао сам утисак да се порађам, да нешто истискујем из стомака... Срећа да немам чир, могао би да пукне у овој вејавици, и – Бог да прости! У глави ми цвркућу штиглици, зебе, чешљугари и славуји – цвркуће цела шума. Предео Брложине...

Дотакао сам најраније успомене... салаше. Цвркут шева...

Срамота и прерана ејакулација. Снег до колена. Око 30 цм.

Дува сув ветар и баца снежну прашину са кровова...

Пртине је јутрос правила мати, не брат. Сад она треби пасуљ.

Није посао за њу – прављење пртина. Врапци нарогушени слећу под шупу. Пријатељи са екскурзије у Беч, отпутовали у Пожун, а ја у Хомоље. Глупост, али нисам имао избора. Мајка и даље треби пасуљ...

Каква беда!..

ВУК, ПРАВИ

Полањске године баба - Мица и деда - Воја видели правог вука у Шибовима, Дубоком Потоку... Конк у ујкином дому. У каквом ли су им стању лимунови и поморанце? Читам Лотреамона, али са извесним напрезањем. Цепали смо дрва од 11, 30–13, 30 ч. Доста смо нацепали.

Убили смо неколико вукова из приче. Мој брат је добар, али је – ленштина. Мајка и даље треби пасуљ. И брата и мене, тетовирала је беда. И толико легенди. Мати ће изгледа читаве зиме требити пасуљ.

Читавог живота. Снег ће падати довека.

А сиромаштво се већ залепило за наше ногавице, као чичак...

ИСТИНА

(вежба)

Истина, или стремљење ка истини; без тога се не може успоставити дијагноза раскида са ***. Раскид сам доживео као несхватљиву и неочекивану, вишемесечну бољку. Брат је премлад да бих са њим причао о тој бољци; боља је терапија - писање. Желео сам и трудим се да напишем *испит савести*, јер у својој савести и сећању налазим подстицаје и аргументе за такво нешто. Нестрпљивом, евентуалном читаоцу предлажем да, једнога дана, када све ово доспе у његове руке, баци све то, пре свега зато што не прелазим директно на ствар, него кружим око свега, и око првог и око другог сусрета и раскида, као киша око...

Не јавља ми се пуних десет месеци...Те речи које исписује један српски песник о својој жени, сад ме подсећају на сасвим другу ствар, на Загреб, 1974. ... Тифус, глад и беда... Катастрофа...

Неколико стихова Диса изазивали су у мени сасвим приватне и болне асоцијације. Не јавља ми се *** – не зато што спава, не зато што не дише, јер сигуран сам да дише на шкрге...

Пажљиво испитујући своје сећање, своју заборавност, своје бележнице, тражим и налазим – *свашта*.

Што нема јако по свету! – уобичајена мајчина фраза чуђења.

Брат свира на гитари. Снег веје, веје. Кијавица. Слабо греје пећ у мојој соби. Али – гори. Гори.

Три, пола четири... Много сам времена изгубио...

КРШ НА СТОЛУ

Требало би да све средим, прво сто. Па да, чим се смркне и спустим завесе, наставим писање *наставка*. Хуји. Као да долази неко?

Мајка? Не...

Дуго гледам заједничку фотографију прадеде, прабабе и деде (као дечака у грађанској градској ношњи на крају 19. века)...

Та фотографија је вршњакиња овог стола на којем пишем...

МАТИ ИСПРЕД МОЈИХ ВРАТА ДУВА У ПРСТЕ...

Ја грејем ноге – помоћу угрејаног црепа. Заваљен у кревету.

Могао сам да јој помогнем. Гнев према брату, што избегава да јој помогне око послова предвече у другој авлији је – глуп. Требало је да јој помогнем, а не да се замлаћујем са записивањем свега овога, што се тиче само Неуспеха...

Разгорела се ватра; *буболи*... Свратила баба Мица: неће да офарба Мишин џемпер сада, боји се ала, боји се нечега што је у вези са Светим Мратом...

На овај дан се то не ради...

ЗИМА

Небо се мења. Дима има. Ужасно нерасположен.

Сунце већ данима не могу да видим од дебелих облака.

Зима. Око димњака се мало отопио снег преко ноћи док је куљао дим; у зору се и димњак следио. Црни лед.

Ако ми се на крају крајева не допадне приповетка коју пишем некако узгред и грозничаво, написаћу нову. Само да не седим скрштених руку...

НАЈЗАД САМ МАЛО СРЕДИО СТО...

Када сам последњи пут опрао ноге?

Нема цигарета. Мрак је; видео сам једну звезду. Има превише снега. Да дуне кошава, и куће би завејала.

Нереди у соби. Нереди на столу. Нереди у души...

Склонио сам неке књиге са стола...

ВЕЧЕРА

По два јаја на око, салата од црног лука, сир. Хлеб. Брат је направио салату, ја – кајгану...

Воја Сибин, комшија, даје даћу унуку...

ЗВЕЗДАНО НЕБО, ОКО ПОЛА ДВА

Опет сам писао *Приповетку о...*

Неколико сати. Изашао мало на веранду. Небо је тамноплаво и јасно, можда због снега?

Чинило ми се да испливавам на површину. Пробијао сам се кроз Превару и лаж. Како би ово небо и овај снег описали - Тјутчев, Борис Пастернак?...

СА ПРАГА НАШЕ ЦРКВЕ – ВЕЛИЧАНСТВЕН ПОГЛЕД НА СЕВЕРОЗАПАД

Снежна долина; брегови преко реке... Снег ће у мени увек, и кад будем био седобради старац, будити истинско дивљење...

ДВОСТРУКИ НАДИМАК

Пичкоперина (Глиста; Болетов млађи син). Чуо од...

Отишао сам у Нантуљевоу кафану да купим цигаре... Дрвени под премазан мешавином топле масти и гара... Слика предворја пакла...

СЛАВКО МИРИН

Какав чудац, на први поглед; какав усамљеник!

– Мени је суђена несрећа, али ја се чувам, као што овца стреса са руна снег. Идем даље... Сви су му помрли; жена...

– *Живот је борба... Чувај се жене с кратким рукама...*

Је ли он окорели матори развратник? Помислих због погледа којим је испратио келнерицу иза шанка. – Више имам среће него живота...

Рођен је као посмрче. Ванредно прича. Штета што немам магнетофонске траке и да сатима снимам његова казивања о свему.

Јер он ће умрети заједно са својим причама, заувек.

Ја не могу ни хиљадити део да забележим, јер нисам дебатни стенодактилограф...

НЕИСТИНИТЕ УСПОМЕНЕ

Одједном ми је дошло да заплачем; не знам ни сам због чега; очи су ми се замаглеиле; мати уђе у моју собу дувајући у прсте.

– Крунила сам кукуруз и негде затурила рукавице; не могу да их нађем... убаци дрва у пећ, немој да ти се угаси ватра...

Прекинула ме у писању.

Повукле су се успомене; вратиће се у сумрак, знам...

ВИЋЕНТИЈЕ ИЗ СЕНЕ

– Како си, пропали студенте?

Добацио је увреду мом брату у аутобусу. И смејао се грехотом.

Ко се последњи смеје, најслађе се смеје.

ЗАГРЕБ

Шта је то што мене одржава? Није ли то онај концертни, сладострасни, злослутни, завејан снегом Загреб...?

МУШКАТЛО

Црвено, бело. Мати их унела у моју собу. – Оволики мразеви не беху прошле године...

САБЛАСТ ПРОШЛОСТИ

Да, прошлост је постала потресно реална; голица ноздрве као дим пећи која се пуши, непрестано пуши.

А напољу је мраз, прави мраз...

Звезде. Пепео и снег.

КОШАВА, НЕУСПЕХ

Почео сам да бркам и дане, толико сам обузет оним што пишем. Написао сам скоро стотину страница...

Сунце је зауставило кошаву.

Вас свет живи на веру и на аманет, тако сам и ја живео све док нисам напустио Београд...

БЛАГОСЛОВ

Напољу је сумрак и веје ли, веје, веје

– *Божји благослов* (тако ја зovem снег).

Кошава хуји – повратила се...

КРАЈ СВЕСКЕ

... Ево. Букти пламен ритуалне ватре иза наше родне куће у М. Спаљујем лист по лист *Бележнице*: 50. ЈЕДАН ДАН У СЕЛУ РОДНОМ. Свеске црвених пластифицираних корица. Формат: 31 x 21 цм.; око 160 стр. Горе исписани листови, и неисписани, као лишће опало.

Претвара се полако у пепео, све. То је судбина свега написаног и записаног. Тако ће сагорети и изводи које сам начинио из ове Бележнице. То је мање освета књижевним лешинарима (евентуалним), а више акција за смањивање написаних глупости.

Земљи су потребнији пепео и заборав.

Ако ме поново обузме искушење да правим изводе из властитих бележница, потрудићу да сразмера између извода и пепела буде у корист пепела.

Било је пет пута више ствари записаних у тој Бележници. Плус приповетка или роман *који сам писао, да бих их поново и*

поново писао. То сам спалио пре много година; можда још онда када сам прикупљао све своје бележнице да их проинвентарисах и пребацим у стан ... крајем осамдесетих?

Не сећам се – није више важно. Осветио сам се књижевним лешинарима, потпуно – прогутао је пламен грађу за њихово занимање. Ево, кад је све сагорело и кад сам полио водом, нема ни три кашике пепела! Дакле, три кашике пепела су, после свега, претекле...

Марија Борикић

НЕСАНИЦА

Када је легао да спава те вечери, све је било уобичајно. Сат је откуцао једанаест часова, а он је довршио са читањем последње странице некакве старе књиге, коју је случајно нашао на улици када се једном враћао из града. Та књига је воњала на мемлу, а зашто ју је читао, ни сам није знао, јер никада није ничему тражио разлог, једноставно је све спонтано радио.

Напољу беше некако облачно и ноћ се чинила мрачнијом него што је заиста била. Осетио је тежину ваздуха у затвореном простору; устао је и отворио прозор како би освежио собу и учинио је пријатнијом за спавање. Нехотице баци поглед на улицу. Једна прилично zgodна и примамљива женска прилика журно пређе улицу и упути се ка улазу зграде у којој је и сам живео. Са терасе изнад њега зачуо се звиждук који је позивао женску прилику да се попне. „Курва“, помислио је и био је у праву. Доле, недалеко од зграде, крај старе покварене телефонске говорнице, у мантилу са шеширом, стајао је сумњив тип (јер заиста беше „тип“ који је подсећао на оне типове негативце из старих детективских романа). Наједном, скиде шешир и баци га на улицу, а онда поче скакати по њему лудачки и језиво се смејући. „Госпде мој!“, помисли посматрач с прозора, „ово нису чиста посла“, рече и брзо се склони с прозора.

Легао је у своју топлу и меку постељу, али никако није могао да заспи. Узалуд је жмурио, није се мицао... сан му није долазио. Хиљаде мисли му се ројило у глави. Мислио је на беду која га је гутала, о својој ништавној улози у овом граду, који је мале људе попут њега прождирио. У мраку, у тој муклој тишини у којој је само куцање сата указивало на пролазност времена, на некакво постојање, сва му се чула изоштрише. Чинило му се да су му очи постајале веће, а онда му се то осећање нагло раста проширило и на остале делове тела. Осећао је како расте и натиче. Просто му је постајало тесно у кожи.

Устао је и погледао на сат – прошло је петнаест минута од поноћи. Умио се хладном водом и све се наизглед вратило у нормалу. Ону пређашњу тишину пореметило је тихо и уједначено лупкање које је допирало из стана изнад његовог. Уздах... „Готово је...“, помислио је, „завршили су...“ Сео је на руб кревета и онда му се јави мисао о оном чудном човеку кога је те вечери посматрао с прозора. Телефон је зазвонио. Зачудио се.

Ко би њега могао звати у ово доба? Прво му је пролетела мисао да му је, можда, умрла мајка, па га зову да му то саопште, али онда се зграну при таквој помисли и насмеја, јер беше заборавио да му је мајка умрла прошлог пролећа. Ништа више није имало смисла...

Телефон је и даље звонио и он подиже слушалицу:

- Ко је? – упита зачуђено.
- Ја сам. – одговори мушки глас са друге стране.
- Ко? – беше још више збуњен.
- Ја сам, зар ми не препознајеш глас?
- Не, опростите, бојим се да не знам ко сте ви.
- О, да, ти ме знаш врло добро.
- Како? Ко сте ви?
- Ја сам... ТИ! – рече и као ножем пресече саговорника.
- Ви се шалите са мном! – изненађено и готово увређено одговори.
- Али јесам, ја сам ТИ, заиста. – рече уверено мушки глас.
- Не верујем, ви само желите да ме збуните, господине, а ја то нећу дозволити. – рече, решен да прекине разговор.
- Чекај! Малочас си ме посматрао с прозора, у ствари, посматрао си себе. Ти си био онај сумњиви тип у мантилу са шеширом.
- Али... како је то могуће? – упита већ видно узнемирени саговорник.
- Све је могуће, драги мој, и сам ћеш се уверити. До краја ове ноћи ти ћеш постати убица и лудак који ће на улици поред покварене телефонске говорнице скакати на свој шешир и језиво се смејати. Буди сигуран у то – рече и прекину везу.

Остао је збуњен на рубу своје постеље и полуотворених уста зурио у неку замишљену тачку у мраку. Из стана изнад чуо се пригушени раскалашни женски кикот, све остало обавијала је нека чудна тишина. Није знао шта га је снашло, ко га је то позвао, са ким је причао... То свакако није могао бити он – то није могуће... или јесте? „Ја не могу постати убица, а још мање до краја ове вечери... то је смешно!“, мислио је...

* * *

Ни сам није био свестан колико је дуго седео тако замишљен. Сат је куцао и уверавао га да ће време брзо проћи, али то је била лаж, јер све му се чинило да време стоји, ноћ никако да

прође, да се оно страшно „предсказање“ поништи да се обележи као варка, као лаж...

Тишина и куцање сата му се учинише досадним и он осети жељу (или чак потребу) да се нешто деси. Наравно, после свега оног није могао ни да помисли о томе да легне да спава – тек сад то не би могао.

Наједном, нешто шушну у мраку. Он се запита шта би то могло да буде. Схватио је да то нешто није могло бити ту у његовој соби јер је био сам, а у духове није веровао... мада му се сада све чинише вероватним... Окренуо је главу ка прозору. На прозору је титрала нека слабашна светлост и осветљавала је нешто што беше личило на малу белу мачку која је полако ходала по симсу његовог прозора. „Откуд мачка овде на шестом спрату и на мом симсу? Мора да је нечија. Сигурно се искрала и побегла. Ваљало би је унети унутра да не падне, сутра ћу разговарати са комшијама...“, помисли и полако отвори прозор да је не уплаши. Нежно је прихвати, али она наизглед мирна и умиљата мачка зари своје нокте дубоко у његово месо и искези зубе као да ју је обузело беснило, очи јој засветлеше лудачким сјајем и он је нагло одбаци са себе те она паде доле, на улицу. Зачуо се страшан врисак и би га страх да погледа доле, али то ипак учини, јер је радозналост надвладала страх. Стравична слика га просто заледи! На тротоару у локви крви лежала је полунага девојка плаве косе – она девојка коју је неколико сати раније видео како улази у његову зграду, она, чије је уздахе и раскалашни смех чуо неколико пута у току вечери, у стану изнад. Убио ју је баш он, избацивши је из наручја!

У стану његовог комшије жена је плакала и панично викала: „Зар ти је била потребна курва?! Курвин сине!“ Човек је ћутао...

„Како је то могуће?! То је била мачка... или је била жена... Ја, ја, ја, ја... ја се не сећам... ја сам убица... ја сам убио мачку... убио сам девојку плаве косе... Ко сам ја? УБИЦА! Ја идем... идем да се предам! Али коме?!... Не знам! Можда ме успут прегази неки аутомобил па се спасим свега! Идем!“, беше избежумљен и збуњен.

Истрчао је из стана, али на прагу га нешто саплете и он се осврну. Био је то уредно склопљен мантил са шеширом преко. Без размишљања обуче мантил и стави шешир на главу (иако никада до тада није носио шешир – то му се учини као сасвим логичан поступак у том тренутку!). Журно је силазио низ стенице, а онда нешто страшно поче да му пара уши – мјаукање

мачака... стотине, хиљаде мачака мјаукало је наизменично! Освртао се, тражио их, али њих нигде није било! Када је изашао на улицу осети некакво олакшање, ваљда због отвореног простора, али убрзо га тај осећај напусти, јер је недалеко од себе угледао мртву девојку... ону коју је убио... Мјаукање није престајало, а он осети како му се нокти заривају у чело и учини му се да му мачка лежи на глави. Збацио је шешир с главе на улицу и почео да скаче по њему у жељи да уништи мачку... лудачки се смејао...

Одједном, телефон у поквареној говорници је зазвонио и он, не размишљајући како уопште може звонити телефон коме су све жице почупане (јер у том тренутку све беше прихватљиво као истина), подиже слушалицу. Мушки глас, онај исти, познати глас који је чуо неколико сати раније у телефонском разговору у свом стану, рече му кроз смех:

- Јесам ли ти рекао да је све могуће?!...

Милуника Митровић

СРЕД ЗИМЕ

Навући ролетне
закључати се
ставити решетке
Ущущкати се вуном
и крзнима

Подражавати
залуталу семенку
испод цветне баште ћилима
коме пролеће
смене годишњих доба и држава
ништа не значе

Избећи
немогућа навикавања
на зиму и њене сурове финесе
бајковитих обличја
Труљење
у заветрини недођија

Нека о томе сведоче
скривена божанства
библиотека и архива
дигиталне очице камера
Сви остали

Јер теби је до оног доба
које се не замењује
и не једначи са неким другим

Не пролази у хујању
испод прозора
са војском лишћа
намерника и паса
луталица

Не оглашава се
преко билборда
Интернета
читуља са дрвећа
Урнебеса јавних весника
бољег живота у раљама
смрти и разбигриге

Остати тек тако
у стању заустављеног лета птице
постојбини мириса розетле
у ноздрви детињства

Усред навируће белине
бити нежни намаз светлости
преко таме по рубовима
где несаница са сном
дан и ноћ се грли

Препуштена оном ничем
испод орнаментике ћилима
што неименици ти души
нечијим стопама
урезује друкчије боје

НА ОШТРИЦИ

Петру Матовићу, песнику

Ништа не можеш
знати о оном
што у себи подрхтава

Очи су само
варљиви прозори
у свет
још варљивијег
света

Чиме нас то онда
дотиче оно што убија

И како му узвраћамо
Ако не у себи
дрхтањем
Где ли је само
та неисказивост
закопала
своје несносне
канце
Ако не у празнини

Која не чини ништа
видим
А додирује

СТАКЛО

Лакше срећа
него стакло
сломи се намах

Јер
и праху прах
талас таласу
камен камену
без оклевања
припада

И морско све
пријатељи
зар мору се
не враћа

А ми
од оних да ли смо
што и пре смираја
на заласку олуја
једном прећутно
зарекли смо се
зарекли
остат несретни

СМС

Смрт и Смисао
те магистрале
жиле куцавице
окрутно раздељене

Тек само прва два слова
обе речи вежу

Смрт смисла
ипак на крају
све разлике сједначи

Илија Бакић

ДИГИТАЛ

1

звук је низ
кривудавих степеника
трзај доноси
                  нови успон
ласером препознат
у константној брзини

пролазећи поред
зидова
                  статичких
                  магнетних
                  оптичких
трења нема
за парове пуно празно

10

стубови соли
прсти су чешљева
на које належе месо неба
                  без облака
и прикључује се у коло
струја наизменичних парова

одашиљање слика густине
загнуте зевом
мука у прелету
спиралних степеница успона
траје свесмерним
просторвременом

прозирне медузе и црви
    цуре
коцкама певају успаванке
    месецу
захвалне за плиме фатаморгана
којима их дарује

10101

јездећи кроз црвоточину
лирски субјект сусреће
холограмски одраз пејзажа
у којем антене пробадају
облаке крдо екрана галопира
кроз медузу забављену
варење дигиталних дискова
двоножни гмизавци секу длаци
на титановим рукама
рибе држе воду у устима
а сфере чисте свести
криве временску петљу

ништа од виђеног не зауставља
тркача вољног да изађе
на истом месту у исто време
када улази и пољуби се
у уста

101010

рад воде под непцем
кап за кап
оставља трагове
суви талог
крта зрна самогласника
    под зубима

језик палаца

мигољи у муљу
 змија мяса
 коти се у топлим
                                  сагласјима

пљувачка зри
 удах је кори фијуком
 мехурови чувају ваздух
                                  протекле обданице

уздах ће расути споре
 погани
 на раскрсницама зенита
 међу клинове и шкољке
 кожу риба
 суво око омче

1010101

чекајући да израсту правоугаоници
 папир стари
 ивице се троше
 електрони посустају на орбитама
 око Сунца
 затечени одласком плиме

успорена
 слика губи оштрину
 открива слојеве сенке
 свака од њих цепа се
 колеба заведена навиком
 па одлази у сопствени
 паралелни свемир

Велибор Петковић

БАТА КОЛЕТОВ НАУЧНИК

Бора је најмлађи новинар, а бата Коле најстарији тон-мајстор Радио Ниша. Распоред дежурстава није био кључни фактор њиховог пријатељства, већ склоност ка причама. Није тешко у Србији срести људе који говоре, напротив, тешко их је избећи. Али испричати причу с главом, репом и поуком, то мало ко уме. А слушање је још тежа дисциплина. Таман отворите уста, а неко вас прекине, јер он зна боље. И тако нико никог не слуша, а сви су промукли од објашњавања предности свог погледа на свет.

Бата Коле је другачији. Он дозвољава да све кажете, а онда изговори примедбу:

„Је л’ ти имаш по једно уво на леву и десну страну, или ухо? Е па, онда, немој да ми купујеш за једење сухомеснато, него ми лепо донеси сувомеснато!“

То му је омиљени пример за кварење српског језика, али има и много других. Сви се смеју, а једини који се никада не супротставља је новинар Бора. Он није апсолутни почетник, некада је радио у омладинском листу „Графит“ и водио студентске и омладинске радио-емисије. Ипак, тек од недавно је примљен у Радио Ниш на неодређено време, јер су се стари водитељи током ратних година проредили. Већина је збрисала из земље, од Норвешке и Италије до Аустралије. А неки, нажаљост, и под земљу. Такав је живот, смрт је његова скраћеница.

„Био ли си ти у војску, Боро?“ – пита бата Коле и чека одговор.

„Био сам, одма’ после средње школе. Ја сам усмерењак!“, каже Бора.

„Немој то да говориш, звучи к’о усерењак. Него, где си био?“

„Прво у Сомбор на обуку, а после на Бањицу до краја.“

„Какву Бањицу? У Сокобању?“ – чуди се Коле.

„Ма не, него београдску Бањицу, поред ВМА. Ракетна одбрана града, сад сам у резерви на аеродрому, ако нас неко нападне“, објашњава Бора.

„Немој ником да откриваш такве ствари. Ко зна ко све може да нас чује“, љути се бата Коле и наставља испитивање: „Били ли су неки Хрвати у твоју чету?“

„Били, него шта! И Хрвати, и Словенци, и Муслимани, Црногорци, Македонци, Албанци...“

„Добро бре, Боро, аман, не питам те који све народи постоје! Питам те за Хрвате!“

„Били су, и Далматинци и Загорци и Славонци...“

„А бре, дете, да л' си полудео од учење, да л' ме правиш на будалу! 'Оћу да те питам знаш ли ти шта је то научник, али на хрватски језик?“

„То је, бата Коле, знанственик. Тесла је за нас научник, а за њих знанственик. Као влак и воз, иста ствар, али друкчије се каже. То су синоними.“

„Браво, еве ти петица и не мора да одговараш, закључујем ти гу у дневник!“ љути се стари тонац: „Нећу да слушавам предавање, 'оћу да ти кажем да кад сам био на обуку у „Југотон“ у Загреб, тамо сам чуо да они зову научник онога који почиње нешто да учи – шегрта. Е, да знаш Боро, од сад ћу ја тебе тако да зовем, љутио се, не љутио!“

„Шта има да се љутим, бата Коле! Ја то мало што знам да пишем и говорим преко радија, то ништа не вреди ако немам тон-мајстора да ме укључи у програм. Или да ми монтира еми-сију. А музички уредник ако не пусти плочу, могу да се сликам!“

„То си лепо рек'о! Али, мало ко из твоју браншу то признаје. Него мисле да су главни, а ми смо им ко неке слуге, помоћници. Занесењаци у кривину.“

„Ја сам сад научник, ал' ко зна кол'ко ћу да се уобразим кад постанем уредник!“

„Тешко ће ти да постанеш уредник, с тол'ко клеветало!“ – врти главом бата Коле и отвара нову тему: „Ама, исприча ли ти ја, Боро, кад сам био на море у Дубровник? До тад никад нисам видео море.“

„Ниси. Причај опет!“ – шали се млади новинар, који је по доласку у Радио покушавао да свима персира, па и Колету. Али он се смртно увредио, схватио је то као сурову зафрканцију. Такође инсистира да му се сви обраћају као старијем брату, са „бато“.

„Не волим ја то перси, мерси, ја сам један, а не два-три човека.“ А на шалу „причај опет“ није одреаговао, знао је да су то Борине лесковачке заврзламе, покупљене од деде и бабе. Зато је, без оклевања наставио: „Подсети ме то што спомињеш војску, тај Сомбор и Бањицу. Ја тек што стиго' из војску, из

Бихаћ, а приишло ми се на море, само на то мислим. Били неки с мене у ЈеНеА, што само то причају, море па море. И кад дођо' кући, малко се одмори, па запе' и ја да викам и крекам на татка и мајку како имам голему жељу да се окупам у море.“

„Па купај се, кој ти брани!“, вика татко и додаје: „Ако имаш паре за луксузације.“

„А мајка ме прати да сврнем код њену фамилију у Пећ, да се поздравимо што сам се врнуо из војску. Зна мајка да ме ујке неће пусте на море без динар.“

„Какве ујке? Усташе?“ – прави се блесав „научник“.

Бата Коле га гледа у очи као будалу, заврти главом, па наставља: „Усташе у Пећ, да л' си нормалан? Да си рек'о балисти, па 'ајде. Ћути и слушај! С уво меснато.“

„Слушам с оба!“ – потврдио је Бора и преместио се ближе, уз монтажни сто у техници Радио Ниша. А бата Коле је разве-зао причу из младости, сетну попут Арсенове:

„Моји ми дадоше паре за некол'ко дана, а фамилија у Пећ још тол'ко. Гостовао сам тамо два-три дана, па наставим за Дубровник. Дугачак пут, није то к'о сад, директна линија, па купиш карту и спаваш док не стигнеш. Него преседаш, бато, па чекаш следећи полазак, а аутобуси ретко иду и стално пуни. Стиг'о сам у Дубровник гладан к'о куче.“

„Али лепота нема цену!“ – убацује се „научник“ Бора.

„Стварно нема! Кад угледа' оне зидине од дубровачку твр-ђаву, само помисли' кол'ко је лепша него наша нишка. Одма' се види да су је правили за себе, а не ко наша, на кулук за Турци. Пусто им име остало!“

„Ко зна, можда су Хрвати терали Србе да им је праве“, опет ће Бора.

„Можда, не знам историју, а горе по копно има нека села, ко зна ко ту живи. Ал' немој да ме прекидаш, да ти завршим причу па да монтирамо ону твоју репортажу.“

Бора клима главом, забринут да ли ће стићи да среде њего-ве снимке са такмичења средњошколаца са кројачког и фризер-ског смера. Уредница га је звала и као дежурног за викенд послала да сними децу и измонтира за недељу, јер им фали репор-тажа. Никада до сада није то радио, али бата Коле је мајстор свих радијских врста, зачас ће то они, само да му исприча како је први пут био на мору.

„Док улазимо у град, гледам море и чудим се кол'ко је велико. Да л' од умор' да л' од глад, море и небо ми исто изгле-дају. Не видим где једно престаје, где друго почиње. Ал' нема

везе, ћутим и правим се к'о да сам то стопут видео. И само се мислим шта да поједем. И чим сиђосмо, вртим с главу к'о црвени певац на кров, да видим има ли близу нека буреџџиница, ћевабџиница, шта било!“

„Па има ли?“, пита Бора.

„Ма јок, све нека финоћа, тишина, само неки чекају на аутобуску станицу и питају туристе треба ли им соба. Гладан сам, ал' стра' ме да се не разузму, па брзо пристадо' уз једну старију жену. И она ме поведе уз неку стрму улицу, па лево, па десно кроз уски сокаци, на крај уз степенице до неку камену кућу с велики балкон. Добро је, лако ћу запамтим, улица од степенице и камена кућа, не мож' да се промаши.“

„Леже ли да одспаваш?“, прави се блесав научник.

„Ти к'о да ме не чујеш! Црко' од глад', а ћу спавам! Дадо капару, пресвуко се у купаће гаће и кратке панталоне, скидо' кошуљку, навуко мајицу и 'ватај назад у град. Понео сам мало паре, да ми не украду док сам у море. Просто стрча' низ оно степениште, замину сокаци, изађо' на чистину и право пред једну посластичарницу. Уђем, а оно има и слане ствари, разна пецива. Питам за буреџ, има и то. Наручим пола тепсију, они се смеју. Ставише ми на тањир, а са са стране нож и виљушку.“

„Тако неки једу“, – потврди Бора.

„Ама не неки, него сви! Седо уз асталче, осврну' се леводесно, а оно сви сецкају буреџ с нож и набадају с виљушку. Ја пробам, ал' не иде: много губим време. Па одложим прибор, зграбим четвртину – нисам дао да секу на осмине – и поједем у два залагаја. Вруће, пече непце, ал' глад не пита. Зграбим и ону другу четвртину, мљацкам од мерак, кад чујем, неки се накашљују. А један се и смеје. Погледам, газда ли је, радник ли је, смеје се онај иза стаклену тезгу. Ич ми се то не свиђа, али поједем буреџ и приђем да платим. А он ће ме пита: - Извините, младићу, смем ли да Вас питам одакле сте?“

„А ти слажеш да си из Загреба“, – подбрцкује Бора.

„Ма ударио би га с песницу у њокалицу, ал' не смем, нисам кући. Па пружам паре и растегнем, к'о Шваба говно: - Ја сам из Нишиша.“

„Па тако кажи, земљаче, видим да једеш тако слатко, да си мераклија. Одавно сам у Дубровнику, али овде мисле да је прстима некултурно. И ја сам јужњак. С ким си овде?“

„Сам, кол'ко да се окупам неки дан, па назад. Пре неки дан сам изаш'о из војску.“

„Е па, онда имам дупли разлог да те частим! Не треба да плаћаш ништа!“ одушевљава се власник.

„Па добро, дупло сам и појео,“ – скромно је признао Коле и усудио се да пита: „Како да стигнем на плажу, је л’ далеко?“

Бурекија му је све fino објаснио и десетак минута касније стара кука се башкарила на песку. Улазак у море је био невероватан доживљај:

„Боро, ти си био на море, знаш кол’ко је вода густа. Не можеш да потонеш, све и да ’оћеш. А таласи те милују, уживанција. Један ме заплусну, нагута се воду, стварно бре слана! Цео дан сам се купао, био сам црвен ко паприка. Уплаши се да ме не у’вати грозница, па пођо’ у собу.“

„Чича мича, готова прича! Хајде сад да монтирамо репортажу!“ закључио је Бора.

„И ти си ми неки научник! Па тек сад почиње права прича!“ наљути се бата Коле.

„Леле“, - закука најмлађи новинар Радио Ниша. „Има овде да заноћимо!“

„Нећемо, бре, ево сад ћу да прескочим моје муке и да пређем на главно: у Дубровник су ти скоро све улице уске, имају степенице и куће су од камен’ с балкони. Лута’ горе-доле, умори’ се, па кад изби’ на неку ширину, поред неки споменик и цркву, диго’ руке од све! Седо’ на једно степениште, видим, седе и други, тури главу међу руке и поче’ се мислим шта ћу радим. Изгубио сам се, начисто!“

„Сео си на скалине. Тамо воли да седи Ибрица Јусић са својим вучјаком“, паметовао је Бора научник.

„Какав бре вучјак, ја нисам видео ни кад су неке две лепе девојке селе поред мене. Само уздишем к’о да сам се прејео масно! Срећа, па једна ће да ме пита:

- Што си тако тужан, каква те је мука спопала?

А ја, будала, погледам је, видим много лепа, ал’ манем с руку и ћутим. Друга види да сам сав никакав, хоће да ме орасположи:

„Одакле си? Свиђа ли ти се Дубровник?“

Погледам је и кажем да сам Нишлија и да ми се све много свиђа, претерано.

Она прва ускаче у разговор: -Ајме, па данас је мојој тетки доша’ неки фурешт из Ниша, нема га да се врати цели дан!

Леле, Боро, кол’ко сам се обрадовао. Одма’ ми паде на памет да ћу од тог Нишлију да позајмим паре да се вратим кући. Замолим их да ме одведу код тетку, оне се смеју, али при-

стадоше. И миц по миц, стиго'мо пред кућу, а мени пуче пред очи: „Па тај Нишлија, то сам, бре, ја! Спасиле су ме, остао сам недељу дана, а сваки дан сам их водио на сладолед.“

„Бата Коле, а је л' било нешто конкретно? Мислим, конкретно?“ – пита Бора.

Коле га дуго гледа, а онда одговара преко воље: „Било, не било, зелен си ти да ти се ја поверавам. Ал' кад већ питаш и то да ти кажем: мени се свиђала она прва, а ја овој другој и на крај' ништа – шупаљ нос до очи!“

„И мени се то стално догађа“, потврдио је Бора. „Лоша процена, слаба оцена!“

„Ајде да монтирамо те кројаче и фризерке“, уздахнуо је бата Коле и устао да донесе магнетофонску траку. Бора је извадио касету из диктафона и убацио је у дек касетофона и процес производње могао је да почне. Двојица дежурних нису ни слутила да Радио Ниш плови свемиром изгубљен као Србија у рату, као Коле у Дубровнику. Живот је продужио да се таласа, море је радило свој посао, а копно свој. Музичка уредница Марина је кувала кафу за све троје, док је у етар емитована унапред снимљена емисија.

„А шта ако је и цео наш живот унапред снимљен?“ – помислио је Бора и брзо одагнао ту непријатну мисао. У технику је ушао бата Коле с великом траком под мишком и ставио је на магнетофон Штудер. „Гукни голубе!“ – рекао је свом научнику и новинар је притиснуо „play“ да се живот настави. Макар и монтиран, ко зна где и ко зна од кога.

Живко Аврамовић

МИНИЈАТУРЕ

1.

одсањах видовданску ноћ
заједно са царом и царицом
и мученицима
од поља косова

2.

читајући књиге славенске
сазнах да ми је душа
питома и блага
као јагњету што пољем
у небеса лети

3.

често ми се привиђају
људи честити
(мени непознати)
и видим да им из душе
благодост исијава

4.

болест јој разара душу
и тело на меком јастуку
ко срни у ходу
(из младости ране)
али ми небо поруку шаље
сунце ће још много лета
тебе да исијава
(тобом да окрилати)

5.

колико мостова покушах
да упесмим
а колико још путева
што ме срцу твоме воде

6.

немирна августовска ноћ
уочи Преображења Господњег
подсећа ме на дан мог рођења
али никако и на дан моје смрти
(она ће сама по мене доћи)

7.

остављам светла метрополе
иза себе (као лук светлеће дуге)
и лутам друмовима Србије
куд и војске још увек
пролазе

8.

безгрешна си у љубави својој
(зар ми је требало толико времена)
да то схватим
и да те још недокучивом
призивам
и сањам

9.

давно ми лето
крвотоком тече
(пурпурно и жарко)
твојом крилатом песмом
испуњеном
и ликом који на
Белог анђела подсећа

10.

у сан ми долазе
крвници
злобници
крвопије
бандити
вукодлаци
мафијаши

(олош свакојака)

долазе
али се од њих браним
твојом божанском лепотом
која их у глувило
у мртвају
у небеса мутна
шаље

11.

сваке ноћи са северњачом се
у детињство враћам
и када она згасне
нећу више бити дете
већ проседи старац
са душом на издисају

12.

не бојим се смрти своје
али се плашим најезди
нечастивих и злих

13.

светом бродећи
лепоте се нагледах
али и суровости
мајки у црнини
и одојчади док
за млеком вапе

14.

још увек не знам
зашто се мучим
пред белином папира
али верујем
да ће речи и стихови
са папируса
мој дом
песмом заискрити

15.

сећам се игара из детињства
(безбрижних радосних лепршавих)
и знам
оне ће заједно са мном
у гробу радосно
залепршати

16.

ната мита и вук
песмом ме соколе
(нестаје тада бол
губе се ожиљци)
беже душмани
док ја пољем детињства
блажено корачам

Томислав Ђокић

ЗАМКЕ

Станојло је био предратни газда, домаћин старинскога кова. У његовој кући ниси могао да не нађеш нешто што добро стојећа кућа мора да има. Амбар је и пред нову жетву био пун старога жита, у штали су мукале дебеле краве и рогати волови, појата на планини једва је могла да прими буљук оваца, шљиваци су се савијали од рода ранаца и пожега, трмчаник је био крцат бледуњавих, купастих кућица око којих се лети ширио зуј пчела, са коша су висили црвени венци осушене паприке, у јесен се у авлији клала најдебља пастрма, у подруму је брдо непоједеног, прониклог кромпира дочекивало пролеће, на моткама, полеглим до зида, били су нанизани чаброви ливни првокласног сира, пасуљ је поклањан и слугама и комшијама, а медом су пуњени не само лонци и шерпе, већ и корита! И лети и зими за ову кућу је витлао воденични камен, осим кад се река заледи. Наравно, у стасини је и даље била столарска радионица коју је Станојло наследио од покојног оца Обрена, али у њу је ретко кад залазио будући да га није занимала ни тезга, ни ренде, ни длето, ни тестера. А оно што је посебно падало у очи, то је као восак жут, нов фијакер под кошом! Кад би Станојло тимарио своје гиздаве вранце, комшилуку који је извиривао преко плота застајао је дах пред набреклом снагом и лепотом.

Станојло, домаћин који је управо заокружио четврту деценију живота, имао је и жену (три године старију), и сина и ћерку, а и остарелу, слабуњаву мајку. Једино оца није имао! Он му је, несрећним случајем, настрадао у каменолому.

Е, тај, надалеко чувени домаћин, осим мишићавих коња лепотана, имао је још две велике страсти: политику и картање. Заправо, и оне две могле би се свести на једну, јер и политика је једно велико картање у коме се и повремено добија, али и вртоглаво губи. Станојло је био загрижени радикал, отпочетка повезан са Мусом, прваком Југословенске радикалне заједнице и чувеним послаником Ражањског среза. А за картарошко друштво нису му били потребни политички истомишљеници! Робове исте страсти имао је и у сеоским махалама своје Скорице. А што се тиче слободног времена, будући да су му земљу обрађивали волови и плугови, сиромашне слуге и ропски послушна жена, имао га је на претек! Зато је и могао да се до миле воље

препусти својим страстима: дању политици, а ноћу коцкању! А што се тиче жена и њиховог тамног вилајета, о томе се свашта шушкало, али се никад до краја неће знати његов однос према том, вечном мушком изазову! Ипак, поуздано се зна да је своју Петројку, кад је имао једва шеснаест година, на наговор родитеља, узео само зато што му је као мираз (водећа сеоска миражџика) донела воденицу на Крћеви, једино што је његовој, од давнина газдинској кући, недостајало! Никад је није волео, чак ни онда кад му је изродила красну дечицу! А волео је политичке митинге, јавна договарања и тајна шуровања. Волео је партијску заставу и теревенке истомишљеника по механама. Вешто је избегавао замке и подвале противника и даноноћно смишљао планове како да им доскочи и да их надмудри. Но, ни противнички табор, табор демократа, с трговцем Стеваном Драгићем на челу, није седео скрштених руку. Тако је политички живот у малој, паланачкој средини вечито личио на клацкалицу. Једне изборе добијао је један табор и у победоносном заносу лудовао до небеса, да би већ на следећим испијао жуч пораза и сагињао главу до земље. Потврђивало се оно што је још одавно про(ре)као) мудри песник: „Ко би гори, сад је доли, а ко доли, сад је гори!“ Све то, и оно слатко и оно горко, окусио је толико пута и радикалски газда Станојло. Ипак, настојао је да живи само од својих звезданих политичких тренутака, а да оне друге, тужне и понижавајуће, дубоко закопа у јаму заборав.

А с пролећа 1938. године, пред сам рат, на изборима у Ражњу победише радикали. Тада олисташе не само лугови и воћњаци, већ и Станојлова душа. Био је просто окрилатио! По наговору апотекара Ценића, свог партијског друга, у част те победе купи најскупљу пушку, у препуно двориште уведе жутог кера и реши да двома слатким страстима дода и трећу: лов! Дабоме, велику изборну победу ваљало је дебело прославити! За предђурђевданску недељу беше заказан велики радикалски бал у „Периној кафани“. За ту прилику Станојло, председник Сеоске општине Скорица, саша код Тоње абације нове бриџпанталоне од шајака, чак из Крушевца донесе чојану антерију с китњастим опшивом, а кошуљу тежињавку замени господском, ланеном. Притеже опанке шиљкане, развуче уста у најшири осмех и победоносно накриви црни шешир с благим лучним ободом. Јесте, имао је и он прекрасан фијакер и коње каквих у три села нема, али није хтео да их преже. Нека и они данас славе велику победу, његову победу! Заслужили су да се бар сад

одморе. Зато Станојло наручи фијакер из Ражња. Кад сунце беше на један остањ од заласка, у село стиже фијакериста Јеврем, оновремски „таксиста“ за најбогатије и најугледније. И његови вранци бејаху лепота и понос, а за његов кочијашки бич знала су бар три среза. Испрати Петројка мужа до вратнице, али се не усуди да га пита кад ће да се врне. Домаћин је домаћин! Уосталом, још као девојчурку отац јој је заувек утужио у главу:

– Кад ти човек збори, воду у уста да имаш!

А у глуво доба атмосфера у „Периној кафани“ била је просто усијана. Приносили су се нови и нови тањира печења, и свињског и овчијег, али више нико није могао да једе. Стомаци су били препуни! Ни на љутој ракији, ни на рујном вину, није се штедело! По ко зна који пут, наздрављало се „у част наше победе“ и „у здравље нашег Мусе“, најбољег адвоката у срезу и творца „незапамћеног успеха“. На тамним прслуцима сјацкали су се позлаћени ланци најскупљих цепних сатова, а цигарете се скоро нису ни гасиле. Ретко коме је промакло да најлепши и најдужи чибук има управо „народни посланик Муса“. Неке виљушке већ су биле на поду, неки столњаци већ су буили згужвани и уфлекани просутим „црњаком“, а ни свећом ниси могао наћи трезног радикала! Но, ко је, уопште, обраћао пажњу на то?! Победа је победа! Нека демократе, које су се ноћас завукле у мишју рупу, цркну од муке!

Е, баш у те, ситне сате скоричком окорелом радикалу Станојлу, опијеном и вином и победом, сину луда идеја: да провери колико га жена и воли и поштује! Кроз маглу дуванског дима кажипрстом позва кочијаша Јеврема, такође поприлично наћевлеисаног. У руку му тутну сјацкаву, сребрну двобанку на чијој је полеђини било кружно угравирано „КРАЉЕВИНА СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА“, нагну му се „уз увце“ и шапну му:

– Сад право у Скорицу, али без мене!

– Зашто, газда-Станојло?! – зачуди се кочијаш.

– Д’ одвезеш мој штап, шешир и амрел!

Јеврему ништа не беше јасно, али рече да му је „све јасно“. У ствари, знао је он добро значај газда-Станојловог штапа (статусни симбол, исто као жезло за краља), али није схватао шта ће тај исти штап газда-Станојловој жени усред ноћи, а такође и шешир и амрел! Ипак, не усуди се да затражи објашњење! Само окрену фијакер и затеже узде. Један од вранаца завришта кроз мирну поноћ паланке коју је рањавао једино звук ћемана управо доведеног Циганина Дурмиша који је са својом „бандом“ дода-

тно увесељавао ионако весела радикалска срца у „Периној кафани“.

– Запамти: ће` ми пренесеш шта `е рекла мо`а жена!

– Разумем, газда-Станојло, разумем!

Тренутак-два касније кроз чаршију одјекну топот копита а затим се изгуби у даљини, а међу радикалима у пијаној механици нико и не примети привремено одсуство газда-Станојла.

У време кад и петлови спавају и пси дремају, пред газда-Станојловом вратницом заустави се ћилибарски жут фијакер.

– Петројка! Петројка!– проломи се кроз тиху сеоску ноћ.

Кроз прозор зачкиљи управо упаљена петролејка, а затим шкрипнуше врата. Забрађујући се кроз авлију, до вратнице се довуче боса, сањива жена. Пре него што стиже да изговори своје „којим добром?!“, он је предухитри:

– Пратио ти газда-Станојло свој штап, шешир и амрел!

– Добро.- тихо рече жена, погнуте главе.

Не усуди се да пита ни „зашто то, уопште?“, ни „зашто сад?“, а камоли „кад ће он да дође?“! Он је газда, он је муж! Доћи ће кад дође! Док ју је Јеврем пажљиво пратио кроз месечинасту ноћ, жена ситним кораком приђе фијакеру, пруженом штапу са страхопоштовањем приближи руку као икони на којој свети Ћорђе убија аждаху и узме га с три прста. Затим другом руком прихвати шешир и амрел, скрушено и понизно, као крст или јеванђеље.

– Јевреме, кажи господару да сам све примила!

И да зна и да хоће, њену бесану, кошмарну ноћ (заправо, њен други део) не би могао, нити би умео да му дочара.

А кад се тек пред свитање Станојло вратио кући оним истим, Јевремовим фијакером, на кућном чивилуку је, као у неком почасном строју, затекао складно поређану пошиљку, у пуном саставу: лакирани јаворов штап с финим луком на врху, црни шешир и склопљени амрел, окренут наглавачке. Стропоштао се у постељу и одмах захркао, а жена, вечити раноранилац, све до подне по кући је ходала као сенка – да не пробуди „господара“!

Наредна зима била је зима политичког затишја на локалној сцени. Није било ни митинговања, ни политичких скупова, ни предизборне кампање. У Ражањ скоро није ни одлазио, али се зато сав окренуо својој другој страсти: коцкању! Дуга и оштра зима, са снегом до врха плотова, за Станојла је била зима непрекидног картања. Коцкарско друштво било је увек истог саста-

ва: шумар Миленко, дебељко пред пензијом, млади, мршави Милорад, син месног попа Анатолија, мргодни Дина, бивши краљевски „цандар“, газда-Јова Тисин, газда-Станојло и сеоски учитељ Сима Јекић. Овај последњи био је, уједно, и домаћин картацијама пошто су се вечито коцкали под кровом старе школе: у учитељевој канцеларији. Дабоме, овај тим, коцкарски тим, имао је и једног допунског члана: Рају „фамилијаза“ (школског послужитеља). Тај јадник и сиромашак, који карту никад није узео у руке, морао је целе боговетне зиме да дежура уз карте и картације, да им буде слуга! Његов задатак је био увек исти: да им ложи кубе све док се не усија од суве буковине, да им на њему вари и слади ракију, да им сецка вешалке и реже кисели купус који неизоставно иде уз осушено, слано месо. Да је био писмен, још би морао и „речке“ да им „удара“! На испуцалом, ко зна када окреченом зиду висила је чађава петролејка коју је он и палио и гасио. Наравно, морао је да строго води рачуна да петролеја увек има у резерви. У противном, обрао би зелен бостан, јер учитељ са златним зубом је према њему био строг чак и кад је трезан. И док је село тонуло у дубок сан, под школским кровом свуноћ су шушкале карте. Играо се и таблонет и ањц, на смену! А у картама, као ни у политици, поштења нема! Али зато има тајног намигивања, гажења „савезничког“ стопала под столом, тајних савеза као и у политици, подгуркивања лактовима, скривања карте у рукаву... А у ањцу се и у глуво доба тежило магичном броју 21 и сви учесници игре себе су већ унапред видели с тим збиром у рукама. Али, као што је то одувек било, коло среће се окреће! Некад би разлога за широк осмех имао „банкар“, али би већ следеће ноћи из школе излазио смркнут као да се враћа са сахране. Од фењера до петлова курву карту су непрестано пратиле ујагрене очи полупијаних коцкара и сваки је навртао воду на своју воденицу. Но, не постоји коцкарска игра у којој сви добијају. Неко је морао да буде и губитник! Звецкао је нов динар жут као златник, онај исти динар који је држава била тек пустила у оптицај и којим се (пуном прегршти) воденичар Дона те јесени целе ноћи шепурио на једној свадби. Са испијеним другим ибриком „грејане“ повећавао би се и коцкарски улог. На ред би долазила већ поменута, сребрна двобанка (20 динара), новчаница коју је сиротиња могла само да сања. Она је својим сјајем обједињавала три наднице ложача кречане! Пред Светог Николу на коцкарском столу су се нашле чак три шушкаве стодинарке (те ноћи рука се позлатила најмлађем коцкару, поповом сину). А кад би се нечији цеп испразнио, кад

више није ни шушкао ни звецкао, у игру су залагане ствари: плуг, буре, дрљача, трмка с пчелама, колесар ћерамиде... Газда-Станојло, који је по коцкарској вештини био негде по средини (ни најбољи, ни најгори) једне ноћи је на ањцу изгубио кера Жућу, кога је био толико заволео, али кад га је ујутру одвезивао не узевши пушку о раме, жена иза његових леђа разрогачи очи, а кад га ни увече није вратио кући, није ни помислила да га пита где му је љубимац. Све јој је било јасно! А после само недељу дана, уз широк осмех какав му дотле није видела на лицу, вратио је у авлију тог истог кера који је радосно врћкао репом. И не само то! Под другом мишком носио је неку велику, жуту кутију, њој непознату и тајанствену. Био је то неки немачки радио-апарат, свакако први у селу, који је до синоћ био власништво дебелог шумара Миленка, човека који је олако продавао туђе букве. А после неколико година доћи ће и онај, неслућени тренутак када ће се, усред ратног вртлога, у Станојловој кући увече окупљати забринуте сељаци и, пошто су сви дали по неку пару за батерије, са тог истог апарата слушати емисију Радио Лондона на српском језику која ће их охрабривати вестима о срећном преокрету у Стаљинградској бици. Исти срећник, који је те вечери, после ко зна колико времена, први пут пољубио жену пред децом, био је у центру пажње и на други начин. Најбољи домаћин имао је и најбоље вино! Бачва му је била пуна, а бурад није ни рачунао. Могао је он и балон јавно да напуни и да га пред очима жене мртав ладан понесе на коцкарску седељку, али то није хтео! Све је изводио знатно лукавије! Уосталом, зашто он, газда без премца, уз најбоље вешалке (доносили их скоро сви) да пије неки киселиш којим се сулудо хвалише газда – Јова Тисин?! Пиће он само своје вино! А и остали то његово, дабоме! Само, неће он, газда-Станојло, да јавно вређа и шиканира своју Петројку, мајку његове деце. Извешће он то на други, препреденији начин – да буду „и вуци сити, и овце на броју“!

И ето, чим се жваћне добар залагај и коцкарска атмосфера се потпали, одмах се укаже потреба за рујним вином које и крвна зрнца о(боји) у румено. Еее, тада газда-Станојло из дубоког цепа антерије вади сјајан динар и кажипрстом позива фамилијаза:

– Рајо, д` идеш код мо`е Петројке – да купиш кило вино! Само немо` да кажеш да сам те ја пратио! Кажи: “Пратили ме ови из школе“!

– Како ти кажеш, газда-Станојло!– узвраћа добричина.

На први зов с вратнице из куће би излазила Петројка. Сиромашак би своју научену улогу изверглао као у позоришту и домаћица би без поговора точила „црњак“ и, за узврат, у мршаву руку добијала динар. Фамилијаз би се враћао у школу с драгоценом течношћу у руци, а атмосфера у школској задимљеној канцеларији убрзо би се усијала за још који степен. А ујутру, кад би се отрежњени домаћин поново нашао код куће, Петројка би му прилазила снебивљиво;

– Господару, долазио синоћ Раја фамилијаз да купи вино! Еве ти динар!

И газда – Станојло би лежерно узимао динар, свој динар, и турао га у онај исти џеп из кога га је синоћ извадио.

И следеће вечери, и оне друге, и треће „игра“ се понављала. Фамилијаз Раја је, увек изнова, с оним истим, Станојловим сјајним динаром, одлазио пред вратницу, с истим задатком: да „купи“ „кило вино“! И следећег јутра, и свих других јутара, скромна и до сржи послушна домаћица предавала би „пазар“ „господару“. Чак је била задовољна што „те пијандуре“ (сме само да помисли) заокружују цену на „цео динар“ мада добро знају да се вино продаје за 75 пара! И ето, тако је, уз грејану ракију и рујно вино, уз слане вешалке и варљиве карте, прошла дуга сеоска и коцкарска зима. Бачва се из ноћи у ноћ празнила, а „зарада“ је из ноћи у ноћ „расла“!

Јадни Раја ни сам не зна колико је те зиме тврдих пањева исцепао, колико је пута налио петролејку и колико је пиксли опушака изнео из учитељеве канцеларије! Наслушао се и оштрих речи и највулгарнијих псовки, па и љутих претњи, али о томе није смео ни да шушне.

– Уста д` имаш, језик да немаш!– скресао му је једном учитељ Сима и није требало да му то понови.

А кад би смео да прича, имао би толико да селу напуни уши. Рецимо, једном је око поноћи, љут на сина коцкара, у школу упао лично поп Анатолије. Хтео је да га извуче „из тог осињака“. Не само да га није извукао, већ је доживео и то да га рођени син испеује а да га сам учитељ зграби за гушу и избаци у снег као последњег дрипца.

Ипак, највећа драма догодила се уочи самих Поклада. Те вечери из суседног села Плане бануо је неки Луна, јебиветар и пропасник. Човек тек што је био продао волове, па је те ноћи био прави „богаташ“! У џепу му је била пресавијена хиљадарка, читава хиљадарка, али је човек пожелео да је „дуплира“. Нара-

вно, скорички коцкари у њему су видели само лак плен. Било је довољно само да се погледају. Брзо је склопљен савез и те вечери су сви играли против једног. Од госта нису тражили да плати пиће, али су га добро напили. Те ноћи туђоселчанин не само да није „дуплирао“ улог, него је, док си рекао „бритва“, изгубио читаву хиљадарку! Кад се ухватио за главу, све је већ било касно! Од волова му је остао – само јарам! И, док је он, тетурајући се по мраку, замицао иза брега ка родном селу, међу добитницима одједном изби жучна свађа. Нису могли да се договоре како да поделе толики плен. Сваком се чинило да је бар мало заслужнији за „победу“, да треба да добије бар мало више! Најпре севнуше речи-муње, а затим и прва песница. Млади Милорад опаучи ни мање ни више него бившег „џандара“, онда газда-Јова скочи да узврати Милораду, а после се више није знало „ни ко пије, ни ко плаћа“! Кад се у зору прашина слегла, осим мирног фамилијаза и председника Сеоске општине Скорица (Станојла), који је покушавао да разводи зарађене стране, о ноћној драми и општој тучи могле су да сведоче само карте разбацане по поду, срча од полупаних флаша, просуто вино и испретуране столице с мањком ногара.

И ето, ако свака прича заслужује да има крај, има га и ова. Чувеном газда-Станојлу, загриженом радикалу и страстvenом коцкару, не дођоше главе ни курва-политика, ни лопуже-карте! Главе му дође, средином 1943. године, јектика, у оно време неизлечива болест, која му се мучки прикраде с леђа као најподмуклији пас.

УПОЗНАВАЊА

Сречко Косовел

ПЕСМЕ ИЗ ЗАОСТАВШТИНЕ

ПОЗНАЈЕШ

Познајеш најсветију реч,
брат,
ако је не познајеш,
пођи је искат –

Још неко у тебе верује:
(Доброта та мени је горки пелин)
неко је
ко око
тебе гади и прислушкује.

Мати.
Одох у свет. По шта?
Да заволим тај горски крај.
Ах, да могах те спознати!?

УСТАНЕМ ОД СТОЛА

Устанем од стола, не могу седети,
и собу мерим по дијагонали;
пита се, што други питали
су се преда мном: Зашто живети?

По хладном стаклу месечина сја.
Сонети. Ходам по соби
мрачној. Зашто живети?
Зашто има људи?
Идеал. Идеал. Идеал.
Вера.
Мир.

САМОСПРЕТАЊЕ

Ви, који тражите идеје
за решење људских траума;
ви, који тражите храброст
светлу, поносну,
оштру, неизмољену,
у вама живот гори,
тихо, тихо сагорева –
као песма, што гаси се,
као песма, што умире,
осетили сте трпљење,
поклоните се трпљењу
и не тражите идеје.

ИЗАЋИ НА СУНЦЕ

Откада човек слободу краде
треба му она.
Откад се човек судби искраде,
ништи га она.

Мало слободе петао раби,
више је пас има,
али човек, човек слаби,
њега кајање обузима...

Човек завија...
Изађи на сунце.

ОДАГНАЈ СТРАХ, ПОСТАНИ СВОЈ

Одагнај страх, постани свој
тражењем и стремљењем,
и лице ће бити израз ти
поразом и трпљењем.

Пропадни као што пропада свако,
а потом – још и више,
не умири у јесењем мраку,
не утапај се у затишје.

Одагнај страх, постани свој,
за себе самог одговарај.
Болест нека те, песниче, крепи!
А твој је закон: стварај!

БЛАГО ТОНЕМ

Благо тонем у нему дубину,
у црну тамнину простране ноћи,
само још душа чека, да прође Он мимо,
само срце још чека, да одговори,
све одевено је у тишину, у тамнину,
а Њега нема.

ЗАШТО СУ ЉУДИ

Зашто су људи
тако тамни
кад сунце сија?

Легао бих челом
на студени камен.
Легао бих челом,
да охладим га,
претоплог,
претоплог,
претоплог.

У ДРУШТВУ ПРИЈАТЕЉА

У друштву пријатеља сам сам,
моја мисао скривена је, убијена,
као над провалијом осмехујем се,
и та провалија вуче ме на дно
и у тој провалији је страшно,
и теби и мени мисао је убијена.

ТО НИЈЕ БИЛА ВАТРА

То није била ватра, што пепели.
Било је то одсјајкивање долина,
одсјајкивање две младе душе,
збијене у безвремену,
у смрзнутом даху пролећног ветра.

Зато још данас у пределима мојим
сјаји светлост и одсјајкивање,
када ја будем већ крвави црвени хаос,
и распадем се од грозе преда мном.

Сијаће тада у мојим провалијама.

САМ С БОЛЕШЋУ

Сам с болешћу несхватљивом,
тамно нестварном у срцу.
Сунце сија, сунце смрти
у пољу опорог живота,
као измучени, уморни сужањ,
ходам мимо своје куће,
по белом том, страшном путу.

СУНЦЕ

И сунце живот, и сунце је смрт,
и пева и сија и светли,
а ипак све то

познаје мало ко,
све то треба живети.

Шта умрем ли, шта умрем ли?
Још сунце сја на гробљу.
Путник, путник
одмара се ту.

Сунце сија на брег,
о, лепо је спавати тамо.
На брегу виногради, у долини њиве,
и увек сам међ браћом самом.

ХЛАДНИ ОКЕАН

Волим хладни океан,
влажни тај ваздух што он га гради,
као да болне снове ти хлади,
те зажарене снове, од њих сам пијан...
Све те воде, у вама што дрхте...
Све те силе, из њега што кипе...
у њега душа потапа крила,
не би ли све, о, све заборавила,
е да би устала и прелетела
океане те, њима оживела,
и одазвала се световима свим –

Сречко Косовел (Сежана, 18. 3. 1904 – Томај на Красу, 27. 5. 1926), словеначки авангардни песник. Могли бисмо га сматрати импресионистом, експресионистом, дадаистом (иако је у критичким текстовима и у поезији наступао против њих), конструктивистом. Песник изразито трагичног осећања живота. Лиричар родног Краса и његових пејзажа, касније и социјалних визија. За живота није објавио песничку збирку. Кључна, *Интервали*, појавила се четрдесетак година након његове смрти и изазвала је праву револуцију у словеначкој поезији.

Преведено из књиге Srečko Kosovel, *Zelený papagáj / Zeleni papagaj*, Izbrala Stanislava Repar, Dřewo a srd. Bratislava, Vlno, KUD Apokalipsa, Ljubljana, 2012.

(Предео са словеначког Душан Стојковић)

В. Б. Јејмс

Хладно небо

На заносно кулу-небо поглед паде мени
Беше као спаљен лед са све више леда,
Потом машта и срце беху разнесени
Дивље, да сва мисао којој се ја предах
Неста, сећање оста у погрешним данима
Љубави младе, с крвљу младосном и врелом;
Сву кривицу осећања и разума примам,
Док не крикнух, а дрхтај потресе ми тело,
Пометен светлом. Ал' дух кад убрза даље
Збуњеност самртне постеље, да л' га у тај трен
По причи, шаљу голи с пута или му шаље
Неправда неба удар, да њим буде кажњен?

Грофица Кетлин у рају

Тежина свих дана мину;
Сјајна гордост тела пала
Под траву и маховину,
Једно крај другог стопала.
Спрала су је чиста врела
Гордошћу се сад не ови;
Лепоту је тужну снела
Где мирисни су храстови.
Да л' с музиком пољубац њен
Даде јој мати Марија?
Корак јој је сад одмерен,
Земни склад се уз њу свија.
Међ ходом анђела седам
А сјајни је плесач била!
Сво небо се небу преда,
Плам уз плам, крила уз крила.

Долазак мудрости с временом

Много је лишћа, ал' корен један;

Кроз све дане младости пружене
Цвеће и лишће ја сунцу предах;
Сад могу у истини да свенем.

Лутке

Лутка у кући творца лутака
Дрекну, колевку гледајући:
„Ово је увреда јака.“
Ал' најстарија лутка у кући,
Што виде док представу чека,
Нараштаје тога кова,
Надвришта све: „Премда човека
Нема који би за дом овај
Рекао да виде зло,
Човек и жена су сами
На наш срам, донели то,
Прљаву ствар што галами.“
Док стење и руке пружа
Зна творца лутака жена
Крик јадног дође до мужа,
И покрај столице згрчена,
Мрмља му речи своје,
Уз раме му њена глава:
„Драги, о, драги то је
Била несрећа права.“

Падање лишћа

Над лишћем што нас воли јесен је пружена,
Над мишем у јечму наднетог свода;
Жуто је сада над нама лишће дрена,
Жути се лишће и дивљих јагода.
Јер умируће љубави свладао нас час,
И уморне и трошне душе су у нама;
Растајмо се пре но нас заборави страст,
Са пољупцем и сузом на твојим веђама.

Вилијам Батлер Јејтс (1865–1939), један од највећих песника двадесетог века, рођен је у Сендимонту у Ирској. Школовао се у Даблину и Лондону. Најранији утицај на потоњег песника имала је његова мајка која му је приповедала о древним ирским легендама и фолклору и то ће остати духовна основа његовог књижевног дела и каснијег национализма. На језик и стилске карактеристике његове поезике утицали су Китс, Шели и Пре-Рафаелити, али је централна фигура Јејтсовог мистицизма и инспирације био Вилијам Блејк. Уз помоћ пријатеља основао је „Еби Театар“ у којем су играни комади и шредставе, тематски окренути ирској културно-националној баштини. Био је страшно окренут теозофији и окултизму и припадао је тајном друштву „Златна зора“ до краја свог живота. Нобелову награду за књижевност добио је 1923.

Георг Тракл

Преображај

Дуж јесењих башти, црвених од жара:
Где се живот радо објављује нама.
Људи носе тамну лозу у рукама,
И благ бол се у погледе обара.

Увече: кроз црн крај ходе кораци,
Излазе из јарког буковог ћутања.
Једна плава звер пред смрћу се клања,
Жалосна одора у пропаст се баци.

Спокојство се игри пред колибом преда,
Лик један занесен у трави нестане.
Зовин плод, флауте благе и пјане,
Женственост обиграва мирис резеда.

Пролећно вече

Ноћни лахор марта; жбун прекривен црвом;
Кроз пусто поље јури један бесан пас,
Свештена звона носе смеђим селом глас;
У црном се болу грчи голо дрво.

О, медности коју глад врабаца слама;
У сени крова старог крваре жита.
Жутим тршћаком у страху дивљач хита.
О, сам бити пред тихо-белим водама.

Другар воли грубе игре дечакове.
Неизрециво сањив орах израња.
О, трошни брегови, бивша осећања;
Облаци густе, дубоко црни плове.

Вретелац сна

Ко си ти, што идеш уз бокове,
Ко си ти, небеско лице?
Опор ветар у ухо се руга: лудаче!
Један сан! Један сан! Ти капијо!
А ипак, а ипак! Како беше некад,
Пре него што у ноћ и пустош ступих?
Још то знаш, ти лудаче, капијо!
Одјек душе моје, опор ветар:
О лудаче! О капијо!
Стајала није с молбеним рукама,
Уз жалосни осмех на уснама,
И звала је у ноћ и пустош!
Шта је звала само! Зар не знаш?
Како је љубав звонила. Одјек
Јој није враћао, враћао реч.
Беше л' то љубав? Вај, заборавих!
Само ноћ и пустош око мене,
И одјек моје душе – ветар!
Руга се, руга: О лудаче! О капијо!

Мали концерт

Румен, што те сањивог потреса –
Кроз руке ти светлост сунца сине.
Осећаш, сметено од милине
Срце се за подвиг један спрема.

У подне теку ливаде жуте.
Једва чујеш да мушице зује,
Грубо косац с косом размахује.
Простодушно златне шуме ћуте.

Распад жари каљуге зелене.
Мирне рибе. У божјој пустари
Буде се меко струне у пари.
Кужном реком оздрављење крене.

Грањем леске млечни мирис плови,
Плавом сеном Дедалова душа.
Још се свирка мајсторова слуша,
Кроз празан мајур циче пацови.

У крчми на гадним тапетима
Цвату свеже боје љубичице.
Преписка мрачне гласове слама,
Звук последњи – Нарцисово лице.

Превод са немачког Бојан Белић

Георг Тракл (1887–1914), уз Хелдерлина, Рилкеа и Брехта, највеће име немачке поезије, рођен је у Салцбургу, у породици гвожђарског трговца. Траклова мајка била је наклоњена уметности и поезији, те је ову љубав пренела на децу, посебно на Георга и његову млађу сестру Маргарету, према којој је песник од детињства осећао инцестуозну наклоност. По положеном магистарском испиту из фармације, запослио се као апотекарски помоћник у једној апотеци у Салцбургу. Још у средњој школи почео је експериментисати са наркотицима, (опијум, етер, хлороформ, кокаин). Према сведочењу савременика, Маргарета била је још радикалнија од брата у жудњи према опијатима. Преко гувернанте која их је пазила, Тракл се упознао са француском поезијом, нарочито симболизмом и научио је француски језик. Читао је Бодлера, Рембоа, Хелдерлина, Ничеа. Прве песме објавио је у експресионистичком часопису „Vrenner” које је водио и издавао Лудвиг фон Фикер. За Траклова живота, појавила се само једна збирка „Песме“ 1913. Збирку „Себастијан у сну” Тракл је припремио за штампу али се појавила тек после смрти. С почетком првог светског рата, мобилисан је као санитетски поручник и послат на Галицијски фронт. После битке код Гродека у којој су аустријске трупе поражене, Тракл доживљава нервни слом и покушава самоубиство. Ужаси рата, за ионако израђављену песникову психу били су шокантно, трауматично искуство. Послали су га у војну болницу у Кракову ради посматрања његовог психичког стања. Убрзо затим, узевши из тајне ладнице смртоносну дозу кокаина умире од срчаног удара.

Тумачења

Васа Павковић

О ДА СТОЈАНА БОГДАНОВИЋА

(Стојан Богдановић: *О ДА*, КК Б. Миљковић и Апостроф, Књажевац/ Београд 2013)

*А најтежа болест јесте поезија,
На срећу не лечи се.*

Брзо је прошло 35 година – откако је Стојан Богдановић објавио прву песничку књигу – *Биг Бен* у чувеном „Пегазу“ Књижевне омладине Србије. Променило се у том међудобу неколико књижевних мода, проминуло више песничких нараштаја, појавило се и нестало или остало мноштво песничких књига. Бавећи се математиком, путујући и предајући математику по свету, Стојан Богдановић је наставио да пише песме и објављује песничке књиге, ритмом који му је диктирао живот и осећање (смисла) поезије.

Књига са једноставним, а семантички комплексним насловом *О ДА* најновији је белег на песниковом путу. Та двострука афирмација истовремено у себи садржи и ироничан призив, драг овом песнику још од првих песама, означавајући његов данашњи (и ваздашњи) однос према поезији, песницима, песничству, али и према околини и средини, према добу живота и смрти.

Ова књига се зачиње у Грчкој на чувеном Акропољу, колеџи класичне и потоње европске културе, а затим се кроз педесет што насловљених што ненасловљених песама простире кроз

актуелни свет песникове реалности и имагинације, простор његових сећања и осећања... Већ од те прве песме иронија обједињује дифузност песничких сензација, које колико слике и емоције покреће и сам (песнички) језик својом двоструком и вишеструком кодираношћу. Суочавање с јаким, пржећим грчким сунцем усмерава песникову мисао о извору живота у првих неколико песама. Историја и савременост преплићу се у песничкој свести, као огледало (могућности) тачног или бар прецизнијег расуђивања о нама и о себи под сунцем. Антички ликови – Перикле, Фидија... јављају се као знаци потврде где се било и шта се видело, макар на улазници, како каже седма песма, говорена из сенке у некој таверни... Мало даље, Богдановић креће из универзалног симбола – дорски стуб – ка својој метафоричкој причи, помињући лик Надице, као потпоре властитог постојања:

*Остајем на земљи заувек.
Толико је волим.
А она ме врти око своје осе,
Па чак и око сунца,
Као око малог прста...*

Мало пажљивији читалац препознаће у овом ставу и оду (постојању) и оно што је о да пролазности. И то је двострукост песничког става Стојана Богдановића данас – његово прихватање и прозирање реалног статуса човековог. Зато сасвим природно, поента наредне песме саопштава: *А будућност свакога човека је мрачна./ Ваљда због чамовине.*

Књига са насловом *О ДА* нуди репертоар поступака и релација према песништву који је Стојан Богдановић већ успешно испробавао – од лековите самоироније у песми *Мушкарац*, преко дискретног историјског ангажмана у *Милосрдном анђелу*, испитивања националног идентитета у дугој песми *Трмка* до аутопоетичког подруживања у *Певању*. Скоро свака од поменутих и непоменутих песама дигресивно надјачава свој централни порив, окрзавајући поетику и биографију, менталитет и психологију, али их сабрано иронични глас Стојана Богдановића вазда држи препознатљивим у крилу једног одређујућег креативног напора.

Критичку пажњу, међутим, свакако ће привући минијатурни катрен:

*Песничку мисао кад ловиш,
Мораш имати специјалну мрежу;*

*Треба да будеш нежан и пажљив
Као плавог лептира да хваташ...*

коју, чини ми се, песник Стојан Богдановић не би написао пре тридесет пет година, али нити у многим потоњим сезонама. Са људским и ауторским зрењем, песник је изоштрио и овај став – разумевајући деликатност песничког наума и посла уопште. Тих неколико речи које заговарају прецизност у језику и потребу пажљивог приступа мотивима и темама, можда су централно обележје ове зреле и у многим погледу богате збирке песама. Отуд и топли дискретни лиризам песме *Мати* и исцрпљујућа, аналитичка сатиричност у реторици песме *Краљ и престо*.

Зебња која потмуло обележава последње песме у књизи тиче се нејасних токова (националне) историје, у Европи и Србији, али и тока властите судбине, коначно смрти са којом се кад тад сваки прави песник у коштац хвата.

***

Песничка књига Стојана Богдановића *О Да* белег је једног занимљивог и пажње вредног песника, поклон читаоцима који наслућују да је поезија суштински људски одговор тишини и нестајању.

Милица Миленковић

ЛУЧА ДЕТИЊСТВА

(Виолета Јовић: *Свитац у очима*, СВИЦИ, Ниш, 2012)

*На ниво детета се не спушта, већ уздиже.
Захвална сам што ми је дато да то могу.*

(Виолета Јовић)

Док читам *Свица у очима*, неминовно у мојој читалачкој подсвести искрсавају слике из ранијих Виолетиних романа, пре свега из *Немања*. Дах аутобиографског плени првим циклусом ове збирке, то су јасно уочили и рецензенти књиге, али бих овде ставила акценат на идејни смисао онога што је песникиња замислила да понуди деци – јер, она није аматер који своје доживљаје преноси сирово на папир, већ изграђени књижевник који држи до дечје и читалачке свести. Ако се догодило поновно враћање детињству и породици, оно никако није случајно, није тек тема којом ваља попунити странице књиге, већ метод којем се Виолета враћа налазећи у њему извор емотивних порука за младе нараштаје. У једном изузетном интервјуу за *Вечерње новости*, песникиња о томе каже:

Породица је сигурно гнездо свакоме од нас, место где се рађамо, учимо прве кораке, отварамо радознале очи за боје које нас окружују, учимо се добру, упијамо љубав која нас покреће... Породица не служи да покрива слабост појединца, већ да својим заједништвом јача своје чланове и даје им крила, учи их да лете, уливајући им сазнање да никада нису сами већ да увек имају сигуран корен који неће дозволити да их однесу ни најјачи ветрови.

Ако је Драгослав Михаиловић идиомом *Петријиног венца* постигао изузетну карактеризацију лика жене Петрије и њеног самотничког живота, Виолета Јовић је *Немањем* приказала мушкарца Вилотију¹ који реминисцира породични живот на топлом кућном огњишту наизглед угашеном доласком модер-

---

¹ Вилотије, наратор у *Немању*, заправо је Вилотије Стевановић, отац Виолете Јовић. Иако је *Немање* истинита исповест о породици у којој је рођена Виолета, овај роман је и изврсно књижевно дело.

ног доба. То породично огњиште пламти у срцу ауторке, и још једном, управо *Свицем у очима*, показује колики је и какав подстрек Виолетином књижевном раду.

Тај се огањ праметнуо у једну светлу тачку, распламсао, нарастао, раширио да би постао *свитац*: она неухватљива светлост која трепери у ноћима врелих лета над житним и кукурузним пољима, над ливадама; она светлост која је одраз у нашим очима у мрачајним данима живота; светлост која тиња у нашем погледу а долази из наше унутрашњости – луча наше душе. Овако богата метафорика дала је песникињи низ могућности којима она кроз 54 катрена поеме *Свитац у очима* води младог читаоца од материјалних ка духовним просторствима. Бошко Ломовић уочава: *Истински свитац који је, на почетку, »у жити и цвећу«, убрзо прераста у метафору унутрашње дечје среће (и човекове, дакако) и све благо света узалуд ономе »ко не уме свица у себи да нађе«*. На самом почетку свитац постаје идеја (*Молила сам свица/ да у песму сврати/ да ми риме својом/ светлошћу позлати*), али свитац измиче, свитаца је много *познати га нећу*, лирско ја се обраћа баки како би она открила да свитац не светли по дану:

*Сетимо се свица
кад будемо сами
и не знамо да се
снађемо у тами.*

.....
*Али, твој те свитац
позна издалека,
док се питаш где је
он на тебе чека...*

Глас баба-Стане, пошто се јави по други пут да охрабри унуку у потрази за свицем, на крају шапатам удахњује у читаоца тајну:

*На крају, још само
једна тајна има:
твој свитац трепери
у твојим очима.*

*Не говори ником!
Чувај ову тајну,
к'о детињство вредну,
као свитац сјајну.*

Иза језика и слика понуђених деци стоји већа и шира хришћанска филозофија о људској души утемељена на светлости као изразу божанског о чему је Његош певао:

*Ако исток сунце св'јетло рађа,
ако биће ври у луче сјајне,
ако земља привиђење није,
душа људска јесте бесамртна,
ми смо искра у смртну прашину,
ми смо луча тамом обузета.*

(Луча микрокозма, 135-140)

Можемо слободно рећи да је Виолетином поемом *Луча микрокозма* транскрибована на језик најмлађих. Попут искре Његошеве која одраслог читаоца одводи у пределе васионе, тако и свитац искричавом својом светлошћу заноси читаоца и с правом постаје главни актер збирке, њена срж и срце.

Док Стеван Раичковић у *Малим бајкама* и Бранко Ћопић у *Башти слезове боје* покушавају да дохвате месец, Виолета Јовић препушта то свицу у песми *Месец и свитац*, још једном оправдано посегнувши за слојевитом метафором која прераста у алегоријску слику светла (свитац, месец) и висине (пласт).

Чест је мотив пласта у литерарном опусу Виолете Јовић, што је и логично јер је простор њеног литерарног опуса рурална средина. Отуда се један фрагменат из *Немања* намеће као јасна дефиниција ауторкиног животног опредељења и њених стремљења ка висинама:

Старејава денеше убави пластови. Само да седнеш и да гледаш он'ј плас. Још т'г се видело да има од тој дете да искочи неки уметник. Какво год да работи, има да га дотерује докле га не удеси да буде онак како је она наумила. Једанпут динула плас у Селиште, имаше луцерка покошена. Ја сам бил по Дубраву, косил сам код појат, нес'м иш'л до Селиште да видим какво су нап्राјиле сас детелину. Кад јутре д'н, ото у Дервен, беше четврт'к, пијачан д'н да купим какво треба за по кућу и да си узнем паре за теле, бео га дал на откуп на вашар, на Свети Ранђел. Реши да се врнем дома сас брзи воз, па ото на станицу, а оно беше гужва, људи се сабрали и причају од моју ћерку. Тетин-Кране вреви на онија људи како је синоћ проодил проза Селиште, вртал се из Ждрело, па видел пластови што она здинула и казује на људи како неје видел у свој живот поубави пластови. Мен беше мило. С'лзе ми појдоше на очи.²

² Виолета Јовић, *Немање*, Рума, 2005, стр. 64-65.

Виолетин пласт сена јесте матица њене личне судбине, али и колективног бивства. Задивљени сељаци, по својој опредељености за рад и познавању природних лепота као једине уметности, слика су друштва које духовну насладу и одмор проналази једино у складно дефинисаној целини, складној структури. Пласт сена симболизује израстање, подизање, уздизање, надрастање попут мушког принципа који носи са собом одвајање од земље, пркос гравитацији и узношење ка небеским просторима. Ова прва задужбина Виолете Јовић о којој сазнајемо путем писаног извора, колевка је свим каснијим Виолетиним узлетима и задужбинама, јер ова нас је књижевница задужила својом лектиром којом чува наше дијалекатско наслеђе, својим преданим радом на очувању језика, посвећеношћу најмлађима, својим материнством.

То што је *Свитац у очима* награђен значајним књижевним признањем у нашој земљи, наградом *Гордана Брајовић* (Алексинач, 2013), нимало не изненађује, напротив, испуњава читаоца дахом драгости и задовољства – и читалац и жири су се сложили у једном: *Свитац у очима* светлост је наших душа које свој нектар и амброзију налазе на цветним ливадама унутар квалитетних књига.

У роману *Немање* живи девојчица која посвећена раду, уметности и љубави према ближњима дарује своје корене и наше друштво стоичком храброшћу. Та девојчица још увек чучи у Виолети Јовић, она је њена Алиса иза огледала која путем књиге тражи нове пријатеље позивајући их на пут у земљу нашег национа, у земљу чудесних певања и свитања: у земљу читања и маштања над којом нада лебди попут свица који постоји и онда када само на трен угаси свој фењер.

Мирослав Радовановић

МОРФОЛОГИЈА ВАЊСКОГ И УНУТРАШЊЕГ ПЕЈЗАЖА

(Казимир Бурнат: МИРИС ВЕЧЕРИ, *Бдење*, Књажевац 2013)

Казимир Бурнат у збирци песама *Мирис вечери* доводи у питање самоувереност охолог људског разума и његову наводну супериорност моћи. Људска сазнања, одлуке и моћи условљени су одређеном ситуацијом, стицајем околности, личним расположењем, моћним дејствима природе. Човекова ограниченост условљена је зависношћу од чулних сензација и реакцијама афективне и еротске природе. Сензуалност је увек антирационалистичка и свеобухватна, њена универзална примењивост ствара закон и моћ којој се човек подређује. Чула и њихово дејство су заправо досег властитог сазнања и основни темељ поимања света и варљиве истине:

Небо је обесило крила

*као бледа врана
баца тамну сенку
на његово срце*

*црно-беле тачке ласта
наговештавају лоше време
за љубав*

*али сенке је оковала ноћ
и кривудава стазе њене косе
одвеле су на извор
почетак живота*

*испражњени чежњом
потопљеном светлом висина*

Индивидуална истина открива се и темељи на снази чулних опажања пошто феномене реалнога света упознајемо у њиховом измењеном виду, тј. промењене нашим чулима. Појам људске ситуације није везан за еволуцију већ рад чула, моћно дејство природе и њених законитости. Појам човека сведен је на беспомоћну, бачену честицу која плута у мору свега постојећег

сведену на случај, меру хирова тренутног. Најдубљи поглед у мрак властитог бића суочава нас са смрћу, а људска воља испливава као део минералног света:

Недостаје ми неколико тренутака

за себа

дистанца у мислима

над гасећим се жаром

затварам очи

осећам пролазећи шапат сутрашњице

месеџ уступа место

меканом светлу Јутра

топлим пулсирањем

уписујем се у његову светлост

да би близина попримила смисао

приљубљујем се уз пањ

властити комад неба

(Проницање)

Човекова свест је од касног средњег века опседнута ужасом смрти (халуцинације Боша и Бројгела). Ренесанса је коначно трагично суочење са коначношћу која открива контрадикције између религијских обећања и извесности људских чула. Свест о пролазности од тада је опсела човека и упутила га на прихватање овоземаљског живота као једине аутентичне вредности и критерија управљања властитим животом. Казимир Бурнат у *Мирису вечери* ослобађа се судбинске неминовности вишег реда, његово биће схвата несхватљиво овоземаљско ништавило и кличе се величини и лепоти природе, свеопштем поретку у васиони:

недирнута структура душе

обогаћена траговима журбе

избледелог тела

усидрила се у пристаништу

од најдубљих слојева

направиће стварност вечности

тишином

*сати као капи кише
несвасне свога времена
преклапају се*

секунде уништења

Смрт постаје интегрални део живота, стојички идеал приметан у његовој поезији намеће се као део природног поретка, али и величина човековог моралног бића које побеђује страх од смрти и умирања и трага за траговима лепоте. Аутентични живот јесте континуирани ход ка смрти, али њено прихватање на које утичемо концепцијом свог живота као свесним односом и субјективним опредељењем:

*У потрази за бесмртношћу
удаљава се од тела*

*имам тело
али нисам тело
лицемерје или божанство -
од малих ногу
одржавам свест заједнице
живих или мртвих*

*живот (привремени)
безуспешно оживео
смрт је увек здрава
требало би је убити
и сахранити*

*онда ћу устати
ван ивице времена
прећићу у свет идеје
без умирања*

(Утопија)

Корист живота Бурнат открива у употреби. Човеков свесни ангажман у свим видовима живота реалности јесте иницијатива која се не пренебрегава. Револт бића није усмерен ономе што је неминовно, силама које премашују његову индивидуалну људску снагу, већ песник истиче хармонију људског и природног поретка. Ствари и феномени вањског света излазе из своје анонимности у круг човекових интересовања и жеља и добијају

нова, проширена значења, субјективни хоризонт се шири и богати новим облицима и еманацијама:

*његов живот
у малом стану
као бунар
у загрљају
огромног Едена*

*под зидом зараслим маховином
генерације
базар бува
писак шишишиа*

*разноврсност
створена је јединородности
(Јединка)*

Свемоћна лепота природних облика је Бурнатов песнички пут у лепше и извесније. Човек добија макар и варљиву слику интезивнијих доживљаја и дубљих сазнања. Збирка песама *Мирис вечери* је покушај успостављања природне хармоније и дослуха са феноменима света који нас окружује:

Лишће пада у стампеду

*плете тепих
шапатам опадања*

*јесен
(Жртвовање)*

То је вид заборав и бекства у боље, имагинарни искорак из стварности, тежња ка хармоничној подударности, стварности и унутрашњих идеала. Лиризам песничке егзотике приметан је у поезији Казимира Бурната, сањалачка атмосфера безазлене фикције практично је решење и љубавих спорова и излазак из негодговарајућих пројекција. Свет имагинације подређен је логици спонтаног говора. Релативизам доживљаја продубљен је природним облицима који надпевавају нерешиве загонетке. Човек промашених и сневаних љубави спојио се са недокучивом хармијом природних облика:

*Између сумрака и јутрења
светло разочарано месечином
утија огледало мора*

*ветар
округлим линијама валова
навлачи јесење боје
на плажи*

*лишће задржано у вакуму
драматизам
птичијих сенки*

плима повећава немир

Казимир Бурнат у својој песничкој збирци “Мирис вечери” разбуктава љубавне набоје чинећи судар идеја, осећања и сензација. Фантазијска игра чула напаја се успоменама, различита подручија поетске свести повезују се са чулним утисцима и апстрактним визијама. Тактилне сензације одлазе у сферу визионарских слика. Сlike постају симболична кристализација песничког искуства, песник заправо твори чудесну морфологију унутрашњег пејзажа:

*Када се руке
пружају да загле
ивица конвенција
прекида нит пожуде
пулс постојања
растерује размере догађаја*

*међутим бесна усамљеност
може да набубри и од таласа радости
музике значења
и укуса јагода
нанизане на сечиво
шумске траве јутро
пре тешког дана*

*за снагу искуства
у ситост ноћи*

Гордана Влаховић

МОТИВСКА РАЗУЂЕНОСТ У ПОЕЗИЈИ ИЛИЈЕ ЛАКУШИЋА

Илија Лакушић у свом стваралачком опусу броји десетак песничких књига, два романа, књигу сатиричне прозе, поезију за децу. (Овај пут не бројимо његов рад новинара, посленика у култури, уредника и издавача.)

У својој поезији Лакушић, као и многи песници пре њега, окренут је пред мистеријом кратког људског бивања ка упитности и напору проницања (о спознаји постанка, о греху, о смрти, о смислу стварања, о незавршеним пословима на овоме свету...). Но, како написа Џон Барт (професор на Кембрицу и члан Америчке академије за уметност) оригиналност не подразумева само изрицање нечега први пут, но поновно изрицање (на вредан нов начин) већ реченог: реаранжирање старе мелодије у другачијем тоналитету и ритму. Нити један мотив, нити једно питање није остало по страни песничке заокупљености, од антике до данас. Али, увек ће се наћи они који ће на особен начин варирати теме човековог удеса на земљи и разубуђеношћу рефлексивна постављања питања. Макар да делфијско Е, из античког доба, обесмишљава упорност трагања за коначношћу многих одговора. Управо то чини песник Илија Лакушић, уводећи нас у поезију мисаоне подлоге и иронијске конотације, уз широки мотивски избор.

Рефлексивност лирског субјекта (а читамо и ауторског субјекта, песника) потхрањена је мотивским везивањем за библијске теме (склоност човекова гресима зарад профаних страсти, упркос Божјим саветима). Не заобилази ликове под Божјим окриљем, које краси скромност, мудрост, васељенска ванвременост, етичност, моћ чињења чудеса од Бога поклоњена (Свети Петар, Василије Острошки, Александар Невски, патријарх Павле...). Пропитивање Бога за промену слике света (празнина, нестајање, угасла огњишта), без вређања милости Његове; јер код Лакушића не „ћути распети Бог“, но му се чини да овај кроз облак, резигнирано усмерава: Посједи, па иди! (Тумачења поруке Божје могу бити вишеструка.)

И корак уназад, тамо где су корени свих питања, зачеци свих одговора, тамо „где су се погледи богова срели“, у антици.

Да ли се ико осим песника зажели „дневног боравка младог Диогена“ да би осетио сласт котрљања у запуштеном свету! У дружби песниковог језичког творитељства нађу се моћни Прометеј (који пре ватре открива сласт јужног воћа), и мудри Сократ, коме је извесна само кукута, и упис у трајање, Антеј са својом моћи, и дични Херкул...

Временска удаљеност за песника није непремостива. Дохватна је те песник приводи себи и читаоцу део традиционалних вредности, уз емоцију али и опрез да се патетика превише не раскорени (чираци, гусле, Косовка девојка...). Кад је реч о историји Црне Горе, изостаје гусларско бусање у прса јуначка, већ се пева о неславном заласку, са пеленом у реченици. Песник и сам стешњен и „начет у темељима“ попут Котора, сам и напуштен, Перасту раван, иронично горко поиграва се историјским менама.

Чести мотиви Лакушићеве поезије су нестајање, пролазност, свођење животних токова, подложност старењу („тврдо паковано вријеме у њој“). Жарко Ђуровић, пишући о пролазности времена у поезији Илије Лакушића тврди да „вријеме није избрисиво“. Чини се, даље, да једино време није пролазно, ми смо пролазни у времену: наше младости и радости, наши мили и драги, наше крхке и илузорне наде, наше сећање, непоуздано и бледо. Но, какво год да је, наше сећање пуно је драгих несталих бића, која се у Лакушићевој песми, у времену и простору, врате и оживе. (А ако су у песми, јесу ли заиста нестали?) Тако да се и песников вапај

„Боже,
како сам сâм
нико од мојих познаника
не живи у овом вијеку“

(Податак о мени)

може тумачити као фина игра асоцијација, јер самовање није пустопоље душе; јер онда не би било омажа песницима (два Бранка, Његош, Десанка, Стева Раичковић). И не би било заљубљености у литерарне јунаке, те искушавање љубави срастањем са илузијом. Па и нека песник користи мали иронијски повратак са звезданих страница у реалност овога смутнога времена. Бити у друштву са поменутих персонама и није тако трагична самоћа, макар да познаници одлазе у неиспитане воде реке Лете.

Када је о мушко-женским односима реч (тачно, избегнута је рабљена и суженог значења именица љубав), песник не скида драгој звезде са неба, не рони сузе, чак и уздах је затомљен (и

другим поводима, а не патњом љубавном, изазван). Емоција је приземљена, односи се своде на тело, на пожуду. Нешто ту душа нема шта да тражи, или је тело уз душу само хировити спој „слепог извођача задовољстава“, док још не постану (обоје) „позни извештај о времену“. Све је привид и привременост: и одласци, и враћања, и телесна грцавост. Привремено је и „брижно упаковано сјећање“. Само се препознајемо у балади о старој дами и страхујемо од тренутка кад себи морамо признати да смо постали „позни извештај о времену“. Отрежњење после заноса најчешће је мучно, а увек приземно (*Сутра*).

Песник се често аутоиронично преиспитује, и проверава себе и у темама које су многима језно озбиљне. Не устеже се да прави шегу са смрћу (*Смрт*). Свестан њене близине, Лакушић уз иронијску дистанцу, прави отклон од панике, прихвата неумитност, а можда, на трен, затитра прамен наде у евентуално постојање неких бољих дана, негде, нада у чудо, узошењем душе „над земљу и воду“. Смрт се каткад слути у угаслом огњишту, у ноћном телефонском позиву, у лекарској дијагнози, у неумољивим кишним данима кад од живота свагдањег не би могао ни за спасоносну Барку скрпити по једно од свега. Колико год га аутоиронија спасава од панике, не може побећи од зебње. Мајчине походе у сну, речју „Дошла сам да те родим“ не прима усхићено, него „стрекнух, умјесто да се обрадујем“.

Мотив двојника (у *Унутрашњем непријатељу*) сугестивно је обрађен, уз асоцијативна повезивања и алегоричко метафорички исказ. Тема двојника иначе је присутна у многим текстовима књижевне фантастике (прозним и песничким). Цветан Тодоров у свом делу „Увод у фантастичну књижевност“ сматра да „у сваком делу двојник има различито значење, зависно од односа у којем ова тема стоји према другим темама. Та значења могу бити и супротна“. Наводи Хофманов пример код кога појављивање двојника изазива радост: оно значи победу духа над материјом. Код Мопасана, пак, двојник је претња, предзнак опасности и страха.

Унутрашњи непријатељ, код Лакушића, вечито је ривалство, удвојени глас који указује на сложеност људског бића. Самопосматрање лирског субјекта не пружа велику одступницу, ни могућност бега, већ ствара унутрашњи немир. Потврђује по ко зна који пут да је најтеже помирити се са собом, наћи унутрашњу хармонију. Друго ЈА, тај непријатељ у човеку, глође га, изједа, увлачи сумњу, наводи на искушење; тамна страна

човекова која рије и не да мира. Треба снаге за налажење склада у себи и преварити двојника, који

„се у мени скупи
затвори очи
и сања
да је
на неком другом месту“.

Све у песника почиње и завршава се у писму, како каже „са сузом на тастатури“. Никоје искуство не задовољи пориве као кад се почне са попуњавањем белине пред собом. Песников сан изнад свих снова: скрасити се у реченици, у којој је све: и међусобно одазивање речи и „љубавни занос два слова“, и он, лирски субјект, „власник сваког растиња“. Глад за „хранљивим реченицама“ неутољива је. Написати довољно добру песму која би мајку из сна могла задржати и после буђења, која би била равна изобиљу мајчиног тепања и миловања. Јер мати је „прва жива реченица“. Лакушићеви стихови

„Папир је Плава гробница
пуна младих пјесника“

изречени у *Папировој побједи*, накнадно проширени и разбокорени су проблем и стална су *Битка на тастатури*.

Склоност ка сатири Лакушић показује у прози (*Приче у зрну*); по алегоријско ироничном и аутоироничном исказу читалац га препознаје у записима и краткој причи књиге *Ипак се окрећем* (*Бајка, Дугме, Мрав.*) У поезији честа примена алегоријско иронијског певања примирује емоцију, контролише жешће осцилације расположења, поштрава критички тон (о друштвено-политичким приликама и другим осведоченим људским нехајима и небригама). Каткад блесну рефлексije у језгровитој, гномској, пословичкој реченици, те у контрастним сликовитим опонирањима. Илији Лакушићу језичко стилска средства служе да истакне суштину: слово, песма, књига за њега су неодвојиви од појма пуноћа живота, а то даље значи сушти живот у успављивању, у буђењу, снатрењу, одгањању зала, протоку брзих мена живота, у суочавању са изазовима. Отуда и мотивска разуђеност Лакушићеве поезије, која често надилази лично и добија универзална значења. Чак и кад пева духовито и самоиронично *Кад ме отпусте*. Не, ни чак, него баш тад.

Русомир Д. Арсић

ПЕСНИК НАД ПЕСМОМ

ЧУДО НАШЕ

(У чуду над песмом Чудак Алексија Марјановића)

*Чудак је онај који је чудан,
кад сви спавају чудак је будан...
и то буде ЧУДНО до кости,
чудаку свако свашта опрости.*

*Чудак носи две леве рукавице...
занимљиво то је за посматраче,
деца се томе смеју најјаче.*

*Чудак се намерно труди да је чудан...
браво за то до неба и више,
уз чуда и чудака лакше се дише.*

*Иде он улицом и носи свој шешир
на ражњу...
пажњу на себе и децу поклања,
од чудака само неман се склања.*

*Смишља он чуда и читаве дане
И ако се нико не чуди, он се чуда мане...
без брига буди АЛЕК МАРЈАНЕ,
јер чуда рађају лековите дане,
за чуда се АЛЕК вреди и да моли,
уз чуда се расте, најчудније воли.
Зар то није више него лек,
ЧУДО НАШЕ МАРЈАНЕ АЛЕК!!!*

БУЋЕЊЕ НА ГОТОВС
(Над песмом Милана Вучићевића *Ноћна песма*)

Ноћна светла нада мнош. Буђење на готовс. Ноћ промрзла у залуталом сну. Пупољак наговештава искорак у правцу раста. Гозбари долазе у моју сен. Таласи с прстију крећу наоколо. Стабла истресају сенке са грана. Црна се нит простире папиром. Папирима.

И шта даље, него окренути се перу. Сунцу што се с врха пера растаче по мени и ватри за нова неба Вучићевићевих видика од ситних корака крупног корачања до радозналих очију, устију, ушију... До наредног корака што ноћи претвара у пепео од светла и света за још корака и путева. Уживам, тако ми се хтело, јасним искорацима од развиделених и јасно видљивих жита росних и стаза које из жита крећу ка језеру од сванућа и усклика тишина, навикнутих на песму с Вучићевићевих звездица словних.

Ево се одлажем у сопствену сенку и дуго, дуго с Вучићевићевих слова захватам мелодију за нов и још један искорак у НОЋНУ му песму, а све да ми је бар онако како ми је добро, БАШ ТАКО, ЈАШТА.

БЕЛО КОРАЧАЊЕ ПЕСНИКОВО
(По читању *Беле песме* Пауна Петронијевића)

Пауне песмо, светлости, дану свих дана изван тебе у теби, у мени! Видим те и са задовољством машем твојим сунцима од речи што се беле као свако твоје слово, реч твоја, песма твоја док ми белином раздањујеш путеве пространима твојег певања.

Израњам из струка пшенице белице, усправљам се, трљам радознале очи, машем њивама, брдима, рекама што ме проносе небесним видом белих багремова. Застајем на тренутак *У кутку неке невинне њиве*, улазим у јасно отворено слово и вичем на немани да се уплаше и оду, оду из собе саме. Обилазим стазе што нигде не воде и улазим листу на увир, само да ми је онако како хоћу и како сви хоћете. Разапињем део неба више нејаких класова тек пробуђених, кишим, кишим, кишим... И свима је одједном баш онако како је Паун хтео. Е, ТО САМ ХТЕО. Бело цвеће пада по вранцу и он пресрећно јури правцима од снова беље но икада. Знаш да је све у пени му што капље на све стра-

не, па буја ли буја песма до песме и још песама што су још једна и још БЕЛИХ ПЕСАМА. Жену и змију од жене прихватам као најдражу љубав за сва рађања и осмехе окрилаћене лепотом и белином моћном да истрајем, да истрајемо. Браво, Пауне!

Ако вам у свему овоме нешто није јасно, прионите ПЕСМИ БЕЛОЈ, забелите изнад и свуда по себи и биће вам више него јасно БЕЛО КОРАЧАЊЕ ПЕСНИКОВО до наредне беле *Крви беле жене*. Ја ћу се задовољити кречњачком стеном од путева белих за јутра сутра белог, као и Петронијевић, пре и после БЕЛЕ ПЕСМЕ.

ЧУЈЕШ ЛИ МЕ ЈЕЛЕНА

(Над песмом Јелене Цветковић *Необична будућност*)

Необичном будућношћу бави се Јелена Цветковић у песми *Необична будућност*. Мени је припала част да нисам, пардон јесам делић делића те будућности. Још много будућности на које се привикавам. *Године раздевичене* дочекујем и испраћам. Улазим у сопствене кораке, претурам се по рукама. Бацам делове себе далеко до прошлости, чекајући ОНО што је Јелена крила у пространствима немира.

Кад отворим очи, а никада их не затварам, учим *Чудне даљине и време необично што вихори...* Наставим пробој кроз простор од јасно уочљивих путева на све стране света. Измигољим се понекад испод стабљике од зове, усправим реч и видим да све је у ономе што је већ било да би ме било. *Одсјај леда будућег из огледала речи...* лечи и мене и мене протеклог за сутра. Узлетим низводно од светла, сакупљајући део по део Јелениних видика навикнутих на сванућа од полета за испред, што ме непрестано сустиже одлажењем иза.

Речи које мени не припадају истичу полако... И мени је тако, али све што сам и нисам *Необична будућност* је она којој се непрестано враћам. То сам и хтео, одувек хтео, ЧУЈЕШ ЛИ МЕ ЈЕЛЕНА!

КАО И УВЕК ПРЕ И ПОСЛЕ ДАНЕТА
(Читајући песму Данета Стојиљковића *Љубоморни богови*)

Дане, Дане... И кад не сване из тебе гране светлости усклик, па се види, види и чује. А ЗАР ЈЕ ТО МАЛО. Имамо те и све нам је виделије уз тебе и твојих стихова од живота за све.

За велику зиму не треба припрема. Потребно је још више живота и од живота. А тога је на претек у сваком слову Данетових свитања од речи у име речи од долажења одласку. Пред сам почетак одласка у повратак Дане нам се спрема на одлазак зиме. Нестанка студени, а то ни случајно није оно што јесте. То је привид на који се навикавамо само да тако не буде. Имаћемо Данета и после нас. КАО И УВЕК ПРЕ И ПОСЛЕ ДАНЕТА.

Љубоморни богови се клањају Данетовој појави, задовољно пратећи његов ток наоколо и раст у сласт свеумилних речи од бујичних нагомилавања висинама стихованим. Биће да смо коначно ОНО што је одавно ОНО што је Дане садио, гајио, држао у себи за све нас на сав глас. Ако се некоме све ово не догоди, догодило му се је већ, догодило засигурно.

Све док моје срце/ из мојих груди не изађе на пут/ нећу бити прегажен. Нема шансе, Дане, да будеш прегажен. Ти си оно јато речи што небом сади звезде, па се види, јасно види СВЕ што је горе, а гажењу је подложно само оно што је испод, далеко доле.

ДО НОВИХ ТИШИНА
(Над хаику песмом Драгана Ј. Ристића)

Драган Ј. РИСТИЋ, птица у лету – Ђавоља варош. Као, као, као... Као кад завириш иза ИСПРЕД, а оно светли, гори, врхуни до најудаљенијих пространстава од камених видела. Улажењем у корак са свим што те је узело и узима, течеш и чује се све до тишине и још даље, ДО НОВИХ ТИШИНА.

Високо сватови... подилазе и надилазе све извире којима се показују да им се дивиш и милујеш као дечји осмех. Додирују те речима, одлазе и враћају се са тобом у теби окамењеном за све што је испред и што те још увек испраћа теби у другима. Као и увек када им се речима од ћутње подаш и наставиш до прекобројних неима и сванића од капи из облака и облака који се још нису појавили, чекајући нестварност стварности.

Светлост утекла, реч надошла – тишина у нама. Ристић нас громогласно крили собом у нама, да нас и њега има до наредног радовања. С нестрпљењем чекамо на то изван а у ЋАВОЉОЈ ВАРОШИ.

ХОЋУ УКОРАК СА ЦВЕТОМ
(Над песмом *Чекић* Момчила Милошевића)

Нећу да будем чекић. Хоћу да не ударам, ХОЋУ У КОРАК СА ЦВЕТОМ. Свету да се показујем као, као чекић. Са мном да су сви, као што сам ја са свима. Чему да се људи *У хлад ума...* пате. Ја бих да ми се врате.

Ако сам на путу закивања, не бојте се. Ја то чиним нежно, нежно као кад ходају мрави, као кад сенке вам падају на лица. Узмите ме у загрљај и биће вам боље, јер чему да *Моћни нокат...* и плаве утробе недужних стрепе од мојих корака.

Било је некада другачије. Било је без мене, а са мном. Не да се правим чекићем, али је заиста тако. Некада кад не буде мене *Ножну нитну...* ће прихватити преци и они којима до тога није стало.

Све што ће се догодити биће изван, а у песнику Момчилу Милошевићу, светлих му закивака до којих нам је више него стало, само да не бисмо остали изван *Загонетног милосрђа...* му, што непрестано одјекује, дјекује, јекује, екује, КУЈЕ, онако како му и како нам доликује!!!

ДУША ПРОШЛОСТИ ЗА СУТРА
(Читајући песму *Огњиште* Анице Савић)

Враћа се Аница Савић себи, оној правој, од пре много година и све јој је онда ближе души, песми у души, која је чини оним што јесте, а ОНА је заиста ДУША ПРОШЛОСТИ ЗА СУТРА. Потпуно је схватам и на њеној сам песми, само да прошлост и прошлости отргнем од мрачних времена неуких. Не дам њено ОГЊИШТЕ, оно је и део мене.

Камење у погледу Аница носи и преноси у наредни век и свет од протеклих векова који теку и прете повратку ОДЛАЖЕЊЕМ. Одлажењем у немо, у непотпуно, никакво, накарадно стајање у месту. Све може да дозволи песникиња. Све може да

поднесе и понесе трепћући речима као звездама. Али никако да јој дирају огњиште, које јој се уселило, преселило у душу, срце... И тече њеним крвним судовима. У корену је њеног вида, па јој се види, види, види!!! За Аницу је ОГЊИШТЕ световно време које се не брише и не сме да се обрише ни делић, ни трунчица његова у кући и души јој од ОГЊИШТА:

ОГЊИШТЕ ми не дирајте

Крај њега би мајка на трonoшку стару села

И деци, за Светог Саву,

Чаране од вуне плела...

Аница исплете време, песму од незаборава, огрну се прошлошћу, заћута на тренутак, али не прећута бол, већ га преметну у лепоту од које је и мени ево боље и све ми се чини да ћу успети, као и песма *Огњиште* Анице Савић.

ИСПРЕД СВИХ ОГЛЕДАЛА

(Након читања песме *Исповест огледала* Елизабете Георгијеве)

Изронило иза седам мора, иза толико и још више гора и ево се уздиже изнад, изнад свега, па и изнад себе. Јасно гледа свој лик и с поносом показује постојање лика му од неба и светла из свелих и светлих дубина, о којима више не жели да каже ништа, док се окреће сопственом лику.

Била сам провидно тело, објављује и тврди Елизабета, и привида ТЕЛО што се отима прошлости речи преточених у сутра новог огледала. Иза је остало све што није ни било, а било га је у избобиљу. Више него што је могло да стане у реч од неба и видеда за сутра. И која срећа. Успела је Елизабета да сване нова песма од огледала са ликом лепоте лепота. Сунцу за наредне путеве да се посвети и просветли стазе за све којима је до повратка девојчице од музике и речи.

Другачије би било више него неуспешно настављање гледања у сванућа привида, што се зове огледало од прошлости. А све је у корачању напред. ИСПРЕД СВИХ ОГЛЕДАЛА.

НЕ БИХ ДА ЛУТАМ, А НЕ ЗАЛУТАМ
(Над песмом Љиљане Вучковић: *Снена песма*)

Улазећи у сан Љиљаниног смисла надгледавам звезде и ситне мисли укрупњене. Видам светлост на сенкама ЊЕНИМ и будим се као никада успаваније. Заласке презирем одувек, као и сваки повратак одлазећем неуму од кога не тражим ни себе чак, па ни птицу – песму закићену сном изван мене.

Залутао у немир од трава и травки и мирисом дуња што ме извори собом, крећем наоколо да се пронађем, да ТЕ пронађем како ме тражиш. И успевам да све ми постане сан и много снова од речи и свитаца у њима. Још не излазим из себе и у томе је Љиљанина моћ над моћима, саткана од СЛАТКОГ НЕМИРА.

Не бих да лутам, а не залутам, пробаћу да се из стиха не макнем и одћутим макар још пола живота, од кога ми настао је сан и траг оденут уснулом слутњом, да ћу се коначно себи догодити, иако сам само део СНЕНЕ ПЕСМЕ Љиљане Вучковић, чему сам и тежио након испијања је до задњег словца. Тако ми и треба.

МОЖЕ И ТАКО
(Гњурећи страницама књиге Оливера Милијића
Вирус, језгро, икона)

Оливер Милијић, може и Ревило Ћијилим. И ето сте у немогућеМ, а могућеМ, у чуду од игре, у оно и ОНО, а све због овога, онога, тога на претек. Не покушавајте другачије... Оно можете, али вам се онда неће догодити оно што не желите – немогуће, а то онда није то, већ само ТО. МОЖДА И ОТ, или „нови вавилон“ Recycle Bin!

Не померајте прст с чела. Држите га тако дуже него што мислите да не можете. Кружите око себе. Уврћајте уши. Ломите прсте. Покушајте да паднете навише. Измислите ново слово после сваког слова. Обесите сва слова о канап од неизнемоглости уз њега. Ако вам се учини да канап не постоји, значи да се много тога разбистрава и бићете у „спаљеној речи“ и „свлаку мисли“, као и увек – никада, али сада и од сада. Оливер – Ревило ће вам се наћи на услузи, као и себи самом што је. А то ће му бити част и очас, час, ас, ссс!!!

Нешто са као гледате, пипате, бодете... Ништа вам није. И даље висите о невидљив канап од много конопаца упредених до „талога“, „згодитка“, „вратара“... И све тако до много тога што је и што није Оливер – Ревило. Узмите се већ за прст. Повучите змију за реп, баците је ТАМО где сте, и неће вас бити, и биће вас премного.

Да не заборавимо да невидљиво не попусти и да кад-тад блесне као и како је хтело и како хоћемо. А то, управо, никада нисмо хтели. Глупо зар не, али не, зар не? Браво Оливер – Ревило, срам нас било.

И не заборавите – не заборавимо почетак /YOU TUBE POETRY/ *Његово су тело/ бичеви/ мијазме/ зар убицом/ ловиш/ на махнитум/ водама/ смртног бога/ распаса*, а све да бисмо се/ п/ окренули с краја, јер у (плодним данима) *Живи точак једе свој реп*. Верујемо ти Оливере – Еревило.

Иван Рајовић

БОЖАНСКА НЕСАВРШЕНОСТ ЈЕЗИКА

(Љубинко Дугалић: КВАДРАТ *Књижевни клуб Краљево*, Краљево, 2011)

Уврежено је мишљење да би велике песме требало да се крију иза звучних имена и великих издавача. Тако су бар учили они који су одабирали лектире онима који су те лектире читали и њихово учење прихватили. Ја нисам. Али, случајно, пре извесног времена, допаде ми у руке књига песама релативно минорног издавача и песника за којег сам први пут чуо. Има томе годину-две дана. И ето, баш данас ми нешто паде на памет да узмем књигу и прочитам је. Ваљда због наслова „Квадрат“, мада никако не могу да нађем било какву везу са незапамћеном врућином која прети да се извргне у невреме које ће се памтити.

И оно што ми прво пада у очи јесте да се ради о песмама које као да се саме исписују, што вероватно и није далеко од истине. Штавише, чини се да су оне ту, међу нама, да постоје као плодови воћа које је само потребно обратити, знати где и када, како би њихов егзотични укус имао баш онакво дејство какво се и очекује.

Из овога би се површно читаоцу могао подвући закључак да Љубинко Дугалић, аутор поменуте књиге, не пева о наводно крупним стварима које мењају свет и народе, појединце и околности, већ само констатује фактичко стање више сликајући форму него што залази у њену суштину. Јер, његове речи су сасвим обичне, једноставне, свакодневне у комуникацији и у нашем тихом промишљању окружења. Његове слике су јасне, упечатљиве и оригиналне, без општих места, што ја лично сматрам, додатним квалитетом свему већ постојећем. Ужасавам се општих места и овешталих поређења. Та, да не кажем, а рећи ћу, неподношљива лакоћа којом Љубинко исписује своје песме, ако их уопште исписује, а не визуелизује на папиру, оставља читаоца просто згранутим пред тим монументалним ословљеним, или у слова заоденутим, мисаоним узлетом чијих је обриса и он, мисли читалац, био свестан из свог свакодневног оргазмичког мрцварења са опогањеном еротиком живота. Дугалић кратким резovima, понекад налик на уздахе или издахе, на овлаш-

но дотицање обрису указаног му призора прави низове сасвим обичних, и необичних, дневних и свакодневних догодовштина, као да се игра, као да самоме себи испишује дневничке белешке у неком само њему познатом обрачуна са Алцхајмером. Али, то је само трик, или би се пре могло назвати савршенством.

Познато је да песма може бити, или чак јесте, а то је моја најомиљенија дефиниција, ни на шта изван себе упућена игра речи. По другима, песма је ту да објасни необјашњиво, да изрази неизрециво, да се уздигне над временом и простором и да најпростије ствари учини метафизички закукуљеним. Али, постоји и поезија са великим темама којима могу да се приближе само такозвани велики умови, који, ваљда, имају то послање да те велике теме умање и приближе схватањима оних неуких и не толико зумираних нишчих.

За разлику од наведених постоји и поезија о сасвим обичним, тривијалним запрепашћујуће небитним стварима које смо, баш због своје ништавности, потпуно изгубили из вида. То је област у коју све чешће залазе појединци који су, вероватно, схватили да су велике теме, као што су живот, смрт, љубав... до детаља разрађене и сагледаване из свих углова. У времену када се многи „одају“ писању песама ни о чему, што је постао некакав, мада прећутно, песнички правац постпесничког доба, у којем су, како би се могло закључити пред навалом свега и свачега из електронских комуникационих технологија, узвишене, па чак и све оне недокучиве и метафизичке појаве којима су се песници бавили у доколици постале бљутаве, они се враћају оним наоко безначајним свакодневним стварима откривајући њихове душе, њихову интиму и својеврсну копчу у функционисању свеколиког света. И тако, можда, долазимо до сазнања да малих ствари и појава заправо и нема и да атомска бомба има исти значај и тежину као и кутијица прашка за буве, у поезији наравно.

И онда постаје јасно колико је битно саживети се са собом и бити део сопственог живота будући да ми немамо други, нити имамо било кога осим себе, колико год то себично зазвучало. Јер ми, заправо, у те своје животе, или оно што мислимо да они јесу, само примамо друге, вољно или невољно и у складу са тренутним или трајним проценама и потребама. А наш живот је наша слика света, перцепција проистекла из свега онога што нас карактерише као јединку у мноштву истоветних примерака једног те истог, а ипак различитог. То је тај, мада само један од феномена до којих је Љубинко успео да се вине.

Вођен древном мишљу да је писање заправо материјал који постоји зато да би оставио траг на другом материјалу песник остаје доследан том мисаоном моделу покушавајући и успевајући у томе јер после читања ових песма човек заиста остане запитан, згранут, просветљен или само начет сумњом у сопствену перцепцију али у сваком случају другачији, нов, рекло би се, као неко ко је прогледао и видео још неку димензију у ономе што му је све време било пред очима и на шта је гледао као на факат, апсолут. Истовремено, он нам сугерише оно што изгледа само ретки знају, да су за читање песама потребне неке друге речи, или другачији кодови препознавања смисла, од оних које су употребљене за њихово исписивање. Е, то је суштина поезије која читаву ствар претвара у магију, а песника у чаробњака који нас упућује или буквално уводи у друге светове до тада недокучиве рационалном делу наше свеколике божанске несавршености.

Има ту и неке тајне источњачке мудрости, неке будистичке просветљености, зеноновског тумачења света и чињеница по којима се за вештог посматрача и промишљањем свакодневних и сасвим обичних појава и догађаја долази до суштине, до просветљења и катарзе. И зато се чини као да песник своју песму гради на већ дефинисаној поенти, на том мисаоном откровењу које касније заогрне велом осликане прозаичне колотечине како би доказао и показао да се и суштина Универзума може сагледати у једном зрну песка, како се до спознаје сопственог битисања може доћи и бријањем после четрдесетодневне жалости, посете банци или куповине књиге у градској књижници.

Љубинко своје стихове исписује течно, једноставно, питко, разумљиво, чак понекад до те мере да се читалац запита: у чему је ту песма, заправо? Али, као што рече песник на једном месту, ако се песма чита истим речима којима је и написана, онда је узалудно и писана. Дакле, оно што су понегде у форми песме објављени аутентични историјски записи, само је део настојања или свесни песнички експеримент у којем песник сопственим избором теме тек сугерише читаоцу да сопственим трудом дође до жељеног циља у разумевању суштине по логици да исто не мора да буде исто, да није свака реч за свачије уши и да све што постоји има сасвим другачија значења када му се промене услови саопштавања, време инкантације, па и намера аутора. То је моћ језика, могло би се рећи, то је та магија песничког говора које је Љубинко свестан и којом тако вешто и лако барата да

учествовање у тој авантури са песником постаје веома забавно и надасве поучно.

На тренутке, или ми се то само чини, песник је иза озбиљног лица аутохтоног тумача сопственог виђења света и себе у њему саркастичан, духовит, чак провокативан, што се само наслућује на основу распореда речи у стиховима и то када говори о наизглед најбитнијим стварима, о демократији, екологији... Али, песник је и ту доследан и сасвим посвећен свом задатку, а то што нам се руга са папира само је стварност вешто ухваћена у својој гротескној суштини.

У том, рекло би се ишчашеном свету у којем ништа није онако како јесте, или обрнуто, тек се у песмама показује да и оно што је на први поглед задати и непроменљиви апсолут, аксиом, или чињеница може да поприми сасвим другачије значење у контексту тренутка и сагледавања сопственог утицаја на целовитост свеукупног дешавања, па тако и деца која на степеништу безбрижно са скитницама разговарају у даљем одмотавању филма, и против своје воље постају неми саучесници пишчеве дилеме:

*...колико снаге потрошио сам
припремајући се
за кораке уверљивог губитника.*

И на крају, као један од најбољих примера те магичне комбинације преокрета извлачења суштине из, рекло би се, најминорнијег детаља у Универзуму, навешћу пример из песме „Пахуље“. За песника је довољан само поглед на пахуљу у лету да би својим зеноновским промишљањем и већ запоседнутом вештином у конструкцији својих песама стигао до просветљујућег закључка:

*...можда би пахуље
биле разумније
када би поседовале
способност коришћења
огледала.
схватиле би ветропирке
колико је лако
нестати загледан у себе
и колико је неприметна
још једна кап у реци
која тече...тече...*

Милен Миливојевић

ЗАВИЧАЈНЕ ВАТРЕ

(Живко Аврамовић: КЊИГА СНОВИДНА, песме,
Босанска ријеч, Тузла, 2013)

Већ при првом отварању песничке књиге Живка Аврамовића (Шарбановац код Бора, 1952) види се шта поета сновиди: људе, места, пределе, догађаје, појаве, слике, љубави... Иако почиње и завршава се песмама под насловима „Заборав“ и „Тајна“ (позајмљеним, иначе, од двојице песника – Горана Вучковића и Матије Бећковића), ни заборава ни тајни у овој књизи нема. Све је откривено или насловима песама, или посветама испод наслова (а последњи од пет поетских кругова носи и наслов „Посвете“, које не мањкају ни у другим деловима књиге), или у самим стиховима, или (што је поприлично необично за лирику) у фуснотама испод песама.

Књигу отварају песникова сновиђења сликара и слика. Уз „Песму сликару“ стоји и напомена: „У Кући на седам ветрова/ Милића од Мачве/ на Звездари“, а уз песму без наслова напомена самог Милића од Мачве: „...а можда је земља ова/ пакао неке друге планете...“. Наслов „Слике опеване, песме насликане“ (са три песме) прати песникова поетска напомена: „Уз слике Новице Станковића Лукина испеване су ове песме. Нека свака Песма пронађе своју Сliku, а Слика Песму“. Наслов „Сликарска колонија“ нема ни напомене ни посвете, али и назив колоније и имена њених учесника у самим су стиховима. „Запис сликарке“ је „За Д.“, док је у фусноти испод песме „У пет до четири“ један стих оправдан објашњењем: „Мисли мог невидљивог кафанског сабеседника“. У два песмама „У налету“ (посвећеним сликару) митски појам „Мума Падурри“ фуснота објашњава као „Шумску мајку“, док су „У Адамовој кошници“ и три фусноте у којима су биографски подаци о песницима именованим у песми. Песму „Ауто-

биографија“ аутор посвећује „Себи, да не заборави(м)“, иако, наравно, ни у овој песми није реч само о (ауто)биографији једне особе. А иза 12 „Призора из завичаја“ (чији је наслов позајмљен и за назив циклуса) трима фуснотама именују се песници ауторовог завичаја. Наслови „Пек“ и „Напеви шаркаменски“ јасно лоцирају сновиде ове књиге, а уз овај други иде и напомена: „Читајући поезију Власте Младеновића“. Песме у „Посветама“ посвећене су унуцима Наталији, Димитрију и Вуку (којима је посвећена и цела „Књига сновидна“), Бранку Миљковићу (иако је, можда, био довољан и сам наслов песме „Ватри у походе“, као што је испод наслова „Вук и Мокрањац“ изостала било каква напомена), али се испод „Казивања Пауна Петронијевића“ цитирају стихови Бранка Радичевића (уз четири фусноте), а испод „Жишке костолачке“ стихови Слободана Ракитића (уз осам фуснота).

Сновиђења животних реалија, као формална одлика ове књиге, проткана су лирским сликама и рефлексјама, међу којима се приметно издвајају завичај и ватра.

„У завичају фрулујем са славујима/ који ми се у вене топле настањују“ – поетски се исповеда лирски субјект, исказујући своју сједињеност са природом и њеним гласовима од којих је, ево, и ова књига саткана. „Напеви шаркаменски“, пак, почињу сликом у којој „ратар млад у зеници/ крије пшеницу“, чиме још једно људско чуло (вида) бива опчињено драгим „пределима срца и пространством душа“, како је то записано у „Казивањима Пауна Петронијевића“.

Потврђујући да нема поезије без ватре у песнику, Аврамовић „Ватри у походе“ полази стиховима „земљи одати тајну и део себе/ и ватри са птицом поћи у походе“, истовремено проширујући крајолике завичаја на крилима птице (сва је прилика да је то један од оних славуја који му се „у вене топле настањују“). Носећи у себи Бранка Миљковића и читајући Власту Младеновића, песник нас у „Напевима шаркаменским“ упозорава: „немој сагињати главу/ да нас муња не спржи“, да би у „Минијатурама“ одгонетнуо поетску вишеструку симболику ватре: „горели

јесмо/ али сагорели нисмо/ само смо ватру научили/ да усправно хода“.

Тако Живко Аврамовић сновиди не само ону реалност коју директно ословљава у „Књизи сновидној“, него и живот свеколики. Ватра је то коју је песма научила да поносно хода, а да никога (и ништа) не спржи. То песника спаја са светом не чинећи ни песнике ни свет (ни читаоца!) усамљеним.

У препоруци за објављивање ове књиге песник Зоран Вучић у тексту (адекватно насловљеном) „Лирска обнова Живка Аврамовића“ с правом пише, између осталог, да је Аврамовић успео „да у овом рукопису васпостави жељени склад, да се ослободи вишка метафоричности, да песмама подари рефлексивну дубину и другачији медијски склоп. Све ово учинило је његову најновију књигу зрелим песничким остварењем које речито говори о новим стваралачким могућностима овога песника“.

„Књигом сновидном“, објављеном у едицији „Савремена поезија“, угледна издавачка кућа из Тузле *Босанска ријеч* и њен уредник Шимо Ешић настављају (некад сулудо прекинуту) лепу сарадњу са српским писцима.

Мирослав Тодоровић

СВЕТЛЕ СЕНКЕ ТАМНИХ ТОНОВА ИЛИ СПОЗНАЊЕ БОЛА

(Мићо Цвијетић: *Узалудни послови*, АРКА, Смедерево, 2012)

Уредник, зналац и стваралац, критичар – тумач књижевности, Мићо Цвијетић, песник у сопственој сенци вишеструког стваралаштва, објавио је песничку збирку *Узалудни послови* са свим атрибутима велике поезије. Тема ововремена, и свевремена, преточена је у поезију до које се стиже преко **сазнања бола**, а исписује када се *чегрст у души* огласи у муку, и јауку, песме. Драматургија пет кругова: *Давно и потоње*, *Узалудни послови*, *Свакодневни оброк*, *Крупне ствари* и *Утешино место* потврђује *моћ песничке речи* да искаже трагедију овог тла која се прелама кроз судбину и лично искуство песника.

У свеколикој српској поезији одавно није било снажније, садржајније, зрелије ни гушће поезије као што је збирка *Узалудни послови*. И више од тога, поред високих уметничких и естетских вредности она је горко сведочанство садашњости у којој је ехо прошлости и историје што се понавља у круговима од којих је сваки нови све суровији. Цвијетић је песник кадар да стварност преточи у поезију, да хоризонт песме у широком распону, и по вертикали, ерудицијом и инвенцијом обележи универзалном бојом у којој песничко Ја бива глас оног који је спознао, глас у којем се чује *звук судбине*.

За разлику од знаних песника који пишу у духу модних трендова, затворених очију пред истинама времена, Мићо Цвијетић је ис/певао, из себе, из свог живота, „унутрашњег збивања“ и промишљања, судбину овог времена и тла. Само аутентични ствараоци пишу из живота – из **дубинског Ја** тако и овај песник изриче стварност и *ставља свој живот у стихове*.³ Збирка посвећена *Свежим сенима брата Рајка* кроз лично осећање губитка брата исказује епику универзалне прича земаљског усуда човековог. Она је вечна тема свеколике уметности и човекове тежње да остави траг, поруку.

---

³ *Стави свој живот у стихове, ако хоћеш да осетиш живот универзални, и да будеш с овим у вези и хармонији.*

Већ у првој пемии *Океан белине* Цвијетић језиком поезије сублимира у своју реч искуства настајања песме. Животне ране је уткао у црно платно балканског проклетства, на начин како је то у аутопоетичкој песми *Океан белине* из свог бића испевао стихове искуства (Рилке). Он:

*Прикупља развејане лати песме,
Из корена исцеђене жуч и сласти,
Можда у недоумици и поверује
У моћ речи, терапију ил обману;
Оловне кристале носи о врату,
У замршено уплетен коло,
Пред неизвесним океаном белине.*

*Да не би радио узалудан посао,
Ослушне, можда се и Онај јавне,
Који се огласи првотним Словом.*

Песник указује на повезаност тема које песници од памти-века исписују на *Океану белине*. Ако је свет језик којим говори Бог (Верфел), а како будућност знају богови, Цвијетић језиком света указује кроз причу о Одисејевом повратку на судбинску (своју) причу властитог усуда која успоставља лук са хеленском темом. И као што „Нараштај један одлази а други долази, а земља стоји увек“ (Проп. 1.4) тако и прича=песма овог тла остаје увек. Ововремени слојеви се додирују с вечном поезијом књиге живота – Библијом. У њеним слојевима оглашава се древно, а палимпсестно својство и суштина потврђују истину Речи: „Што је било то ће бити, што се чинило то ће се чинити, и нема ништа ново под сунцем.“ (Проп. 1.9.)

Снагом песничке речи Мићо Цвијетић је стварност у којој се обрео, и коју је живео, вазнео у сфере метафоре. И симбола. Не треба се позивати на Гетеа и његово поимање симбола. Цвијетићеви симболи носе у меморији речи истину рушне душе и стихове у којима се сплиће давно и потоње, а види садање.

У стиховима је и тајни звук библијског кода који дамара и свеколикој поезији људског рода. *Давно устројена матрица* односа власти и народа *који ништа не чује* фабула је песме *Обмане и лажии*. Цвијетић је на примеру песме Аристобул (Кавафи) исписује смислено казујући да је иста прича актуелна и данас, као што је и песма „Дуги прсти“ наша, и универзална прича, о пљачки државе, народа... Иста прича, само се актери, и

време смењују. Живи та прича својом *вечитом младошћу*, и ево је у нашем времену, оновременој позорници и животу.

Песме инициране стварношћу као и песничке импресије са путовања (*Варна, Сећање на Плоешти, Неко доба, Мисао материја, Рајска птица*), уз песме завршног круга *Утешно место* оваплоћују доживљај, сусрете, места, људе... Имају обележје Цвијетићеве поетике обогаћене сликама из света. И у тим песмама провејава дух и дах тема другог тока. Јер, удесни терет стварности притиска свуда и вазда изнутра, палацне као пламичак, као у песми „Неко доба“: *Уплетени ода свуд у наукове мреже/ Одакле нас и црна дама мерка/ Ни Лужица нам, није топли дом*. И не само Лужица, јер како за овог песника тако и за потписника ових редова важе Кавафијеви верси: *...нема за тебе брода, нема пута./ Као што си свој живот овде проћердао, у овом тако малом куту,/ страћио си га и на целој кугли земаљској*.

Стихом *Балканском повешћу заточени* у песми „Нулта група“ Цвијетић сумира историју-морију, дописујући је личном калваријом. Кроз песму *Сизиф* презентује значења која асоцијативним отварањима продубљују и проширује тему песме.

Суочио се с неумитним, и нестајањем *...ћути и слуша; тело се скамени, глас занеми*. Из скоро сваке речи осећа се снажан набој есенцијалног, сугерише поетичка драма збирке. Интензитет певања, уверљивост, из сопственог искуства остварена ова поезија душе уме да разуме усуд историје, да носи крст и поднесе судбину. Она је својеврсна епика *са лирских струна песникове душе* и живота, својеврсна аутобиографија песниковог и нашег времена.

Удари сазнања што долазе мукло и изненада, онај исконски страх из дубине човековог бића се огласи (јавне) и човек остаје без речи. Занеми. Из те немости светлуцне прва реч песме. Лекне. Као глас. Спас. Отуда су песме Цвијетићеве истиноносне. Уверљивим стихом и лексиком, атмосфером, драматским набојем као и умећем да се битно искаже ове песме приче као да су исклесане у белутке песама. Ничег сувишног, све је стамено, зрачи и значи, асоцира, призива, нада, страхује... јер смо у времену када:

*Све мање стиже добрих вести
Злосуги брзојави се намножили.
Ретко га неко тек онако назива.*

*Сваки пут са зебњом отвара
И кад неко ненадан покуца на врата,
Прво га са кућног прага упита,
Да се није поново неко зло догодило.
(Вести)*

Кључне песме збирке: *Јеси ли жив, Бекство, Црно под ноктима, Стубови, Долазак, Шума, Лик у огледалу...* казују песникова сучавања са животним недаћама и неумитном пролазношћу, опомињу да живот није ништа друго доли пролажење а писање суочавање са пролазношћу и невременом, стихом његовим речено:

*Скрупчан испод поњаве,
Као под мртвачким покровом,
Како зору у памети дочекти.*

*У кући и око куће причине,
Од мраза цвиле греде;
На Вучјем брду оглашавају се звери,
И дивљач страх од себе одгони.*

*Ако на бели дан изађем,
Никог, да добро јутро назове,
Јеси ли жив – да упита.
(Јеси ли жив)*

Казује се о отуђености, о нама (*Зло семе*) пева о сазнању „одрастања“ (*Стубови*), о доласку (повратку) у родни дом, враћању у прошлост. У празној кући повратник ће, као у песми „Долазак“, схватити да се све оно чега нема у књигама находи у души, а изриче се **безгласним криком**:

*Дођох истим путем,
Као да другог пута,
Никад нисам ни имао.*

*Неко ме на даљину звао,
По том сам трагу дошао.*

*Стављам кључ у браву,
Са страхом улазим,
Целу вечност празнину
Из дома изгоним.*

*Онда гласно дозивам,
Тишина, као у гробу.
Само свој глас чујем*

*Схватих да постоји нешто
Много дубље од понора,
И височије од неба.*

*Ништа нисам донео,
Немам шта ни понети.
(Долазак)*

Поента је у дистиху, у атмосфери песме, доживљају у пустој кући, сусрету са сенима негдашњих укућана. Осећања суочења с празнином и тишином артиклисана су у полифоне стихове саткане од истинског доживљаја чији унутрашњи смисао овој поезији обезбеђује димензије универзалног. Стихове болне метафорике и патње, са животним и завичајним ранама. *Дух празнине у механизму небеске судбине*, све виђено споља, доживљено изнутра, из *чегрсти душе*.

Вратио се у родну кућу, *лирски јунак своје одисеје*, суочио са празнином и горком истином хуле стварности. Распршиле су се илузије, а све осуђено на пропаст спас налази у песми. Укрстило се *земаљско и небеско* с оностраним, чула метафизичка студ вечног, огласила празнина, јекнула гробна тишина...

Излишно је говорити о асоцијативним призивима и универзалној космици језика песме, јер ови стихови су изнад свих теорија и тумачења. Драма појединца и народа изражена је британским стиховима који су у крвном сродству са наслеђем. Исидора Секулића вели: „Без чега поезија не може, то је живот и смрт. Без чега живот и смрт не вреде, то је Поезија.“

Цвијетићева поетика ово гледиште потврђује и указује на свевременост пева који се збива у нашој „проклетој“ авлији. Овај стамени лирик егзистенцијалног кадар је да кроз свој живот и судбину, доживљено и виђено испева у времену где *свако је осуђен на своју звер*. Нашао је прибежиште у песми, стихом његовим речено „као да ме васељена благо додирује,“ све воздигао понад.

Долазак је песма метафора. Кроз њу се прелама судбина мнозине као и писца ових редова. Карактерише је фабула, атмосфера... самоћа, страх, онај *глас што позива*, и чује у овим про-

сторним стиховима. Метафизичко се оваплоћује, јечи тишина, чује оно што мислили смо да не постоји:

*Стављам кључ у браву,
Са страхом улазим...у празнину...*

Можемо замислити овај призор, човека који улази у празну кућу пуну успомена, у којој јечи тишина (*Тишина, као у гробу*). Само велики, и истински, песник може да зна (да чује) шта је *гробна тишина* (?), да је препозна у пустој кући. У тој тишини су замрли сви бивши гласови, утонули у празнину да би се огласили у безгласном крику песниковог суочавања са ништавилком. Он из те гробне тишине чује минуло време и укућане, чује све што се сурвало у ту *гробну тишину*. Што као разјапљена чељуст чека у гробном мраку. Да ли он у том мраку осећа присуство Бога?

Види ли метафизичку васколикост песме и душе?

Онај ко није доживео ову драму, ко уме да прочита песму са свим што она разасјава, ко разуме њен спољашњи садржај и унутрашњи смисао схватиће да је Мићо Цвијетић аутентични епик колико своје судбине толико и судбина других. То је она универзална димензија поезије која јој обезбеђује значење метафоре. Они који су отишли из завичаја наћи ће и себе у овим стиховима, препознаће и чути своју емоцију у судби повратника и прогнаника. Цвијетић је песник коме се *Онај јавне* да чује и спозна ... *да постоји нешто/ Много дубље од понора,/ И височије од неба*, и да испише судбинску поезију. У тој спознаји се находе кључеви за рецепцију и тумачење ове поезије.

Нашао се самац у родној кући, у Кушлату, суочио „с непознатим“ из свог искуства и душе чуо онострано. Овоземаљско се распршило и слило у таму и тишину. Стихом он досеже најдубље, открива у „тесном оквиру наших судбина“ нашу унутрашњост и њене поноре. И Реч – и песме.

Ово су стихови густог црнила из којих ипак избија живот кроз песничку реч снажног набоја. Све је то животно у дослуху са самоћом и гробном тишином родног дома из којег је чуо онај Глас. Селимовић вели: „Умјетност је прије јаук због живота него слика његова“. То нам казује и песник Мићо Цвијетић исписујући дубоко доживљене и проживљене песме. Кроз властиту судбину изгнаника и бездомника, повратника коме повратка нема доли до суочавања с горчином сазнања да *свјет је овај тиран тиранину*, да је *људски живот сновиђење страшно!*

Песме Цвијетићеве виде и нестајање људских станишта. Туле се села, нарастају путеви, куће нестају. Све у шуму нараста:

*Шума се опасно кући примиче,
Већ су зарасли стари возници,
Посу младак по прилазима.*

*Само што није до капије,
До улаза и кућног прага,
Сутра ће и сунце заклонити.*

*Страхујем, дом ће у шуму зарастати,
Без бивших укућана, без одбране.*

*На празно и напуштено туђин стићи,
Искрчити шуму, срушити нашу кућу,
На нашим темељима дворе подизати.*

*Како пожелех да сам пуж,
Да своју кућицу саму не остављам,
Да је на леђима у свет понесем*
(Кућа)

И ова песма је својеврсна метафора о нестајању имања, кућа, туљењу српских села. Шума је преузела до јуче њиве. И не само шума, њена претходница идеологија је празнила десетлеђима српска села...

Данашњи критичари немају интелектуалне снаге за поезију живота која говори језиком и судбином овог поднебња. Отуда глорификовање књига које се од живота склањају у имагинацију. Песникова животна калварија као метафора усуда овог поднебља, испевана је јасним, каткад јетким стиховима и језиком којим говори ово тло. Ожиљци живота су постали снажни стихови оновременог еванђелисте, певача живота страдања и вазнесења у поезију. Спознао је бол, искусио патњу, *јавнуо му се Онај Који се огласи првотним Словом* а чији се глас налази у овој поезији.

Флобер пише да се „читати може на много начина, и зато човек треба да има много памети да би могао добро да чита.“ Тако и комплексну поезију збирке „Узалудни послови“ којој бесумње у хијерархији вредности припада челно место треба читати. Читати и гонетати с пуним разумевањем њених извора као и спремношћу да се кроз понирања у њене лагуме суочимо с усудом овог простора. И нашем судбином.

Виђења

Ферид Мухић

СТАБЛО БЕЗ ГОДОВА, ЛИШЋЕ ШТО НЕ ЖУТИ

(Ослушкујући *Шум лишћа* Лазе Лазића)

О Лази Лазићу као књижевнику, лиричару, филозофу, мудрацу, одлучио сам да напишем текст већ послије првих страница читања његове књиге *Шум лишћа*. А реализацији те одлуке нисам приступио готово пуну годину. Разлог за ово одлагање није био једноставан. И писац, префињени лиричар, оштроумни аналитичар, аутор десетина дјечијих сликовница, књига за младе, поетских збирки, антологија и препјева, полиглота који је Париз познавао као свој родни Сомбор, и ово његово дјело, волуминозно по обиму и монументално по својим естетским вриједностима и сазнајним увидима, својом јединственошћу, будили су у мени неодређено сјећање на нешто што им је било суштински слично, али то *нешто* никако се није дало одредити. Књига *Шум лишћа* опчинила ме је ефектом нечувеног обиља, неочекиване тематске разноврсности, зачарала ме је унутрашњим интензитетом виталности, пуноће живота – *будности*! Колико год да сам настојао пронаћи адекватно поређење, квалитет неупоредивости ове чудесне књижевне творевине одолијевао је свим настојањима. Ни један звук који сам до тада чуо и упамтио, није се могао упоредити са мелодијом коју је стварао овај шум лишћа.

Разумије се, имао сам на уму чињеницу да, у принципу, никаква инстанца компарације није неопходна да би се могло писати о било ком аутору или његовој књижевности. Али овдје није била ријеч о принципу, него управо о изузетку! Поготово

не о оном фамозном и узгред буди речено, погрешно преведеном *изузетку који потврђује правило* (у латинском изворнику стоји да *изузетак наглашава правило*, дакле да га расвјетљава, објашњава уосталом, никада нисам схватио како би то изузетак могао потврдити а не довести у питање неко правило!?), него о правом пунокрвном изузетку који докида важење свих правила, или, у најмању руку, чини сва позната правила ирелевантним. И то о изузетку толико ријетком да сва моја трагања за нечим сличним, по књижевним и филозофским дјелима нису дала никакав резултат. А уз све то, *Шум лиића* ни у ком случају не представља неорганизовану хрпу записа, него је недвосмислено конципиран на снажној унутрашњој конзистентности енергије и неуморног виталитета у пуном замаху, који ме је неодољиво подсјећао на нешто, принуђујући ме да то *нешто* тражим као нужни услов разумијевања ове књиге. Нека слика, мутна а неизбрисива, однекуд се угнијездила у мојој свијести и упорно се појављивала кад год бих се враћао на *Шум лиића*, или када бих, с времена на вријеме, покошавао пробно конципирати текст о овом дјелу. За почетак, ослонац сам потражио у методу систематичности. Покушао сам наћи одгонетку кроз анализу специфичности самог аутора и његовог књижевног опуса.

Прву књигу⁴ Лаза Лазић објавио је 1953. године. Шездесет година касније, 2013. године, он још пише! Сама по себи, ова чињеница је довољно импресивна да је вриједи забиљежити неким текстом. Уз то, од објављивања своје прве књиге, Лаза Лазић је до данас објавио којих 70–80 или и више књига, већ према томе како се класификује све оно што је *из његовог пера потекло!*

Ја сам о многим књигама писао. И увијек је мотив, или ако хоћете, подстрек да о некој књизи нешто напишем, била сама та књига. А поготово је то тако било са књигом *Шум лиића*, аутора Лазе Лазића, за коју сам тражио додатне, специфичне елементе. Дакле, приступ са позиције истицања дужине књижевне каријере и обимности опуса Лазе Лазића, очигледно није долазио у обзир. Јер, иако би се, и то с правом, могло помислити да је период од 60 година континуиране списатељске активности, уз више од 80 објављених књига, сам по себи довољан мотив да се напише пригодни текст, анализа или есеј у поводу таквог

---

⁴ Лаза Лазић, ПЕСМЕ, *Матица српска*, 1953.

својеврног књижевног куриозитета, мора се одмах рећи да то не би био прави приступ ни овом аутору, ни његовом оригиналном, на овим просторима једноставно уникатном књижевном опусу. То су теме за рубрике типа „Вјеровали или не“ Роберта Риплија, „Занимљивости из наших крајева“, или зашто не, и за Гинисову књигу свјетских рекорда! Међутим, све су то спољашњи разлози који не дотичу ништа од иманентних књижевних вриједности овог опуса који ево цвјета и буја већ пуних шест деценија, а о којима је, одмах сам то знао послје читања ове јединствене књиге Лазе Лазића, не само потребно и вриједно, него управо и неопходно проговорити на посебан начин!

Ово зато што књига *Шум лишића* не наликује ни једној књизи коју сам икада држао у рукама. А ипак, иако никако нисам могао одгонетнути шта је то што ову књигу чини толико различитом, сваком својом страницом, пјесмом, чак афористичним записом од једне једине реченице, ме је снажно подсјећала на *нешто*, на неки призор, или доживљај, који ме је, снагом своје огромне универзалне метафоричности, и поготово, аутентичне екстатичности, некада и негдје потресао, збунио и замислио на исти начин као и ова књига Лазе Лазића.

Пролазили су дани, недеље, мјесеци. Све ближи сам био сазнању да о тој књизи – да о таквој књизи! – нећу написати ништа. Не могу писати о књизи о којој знам да не могу писати онако како, на неки нејасан, али несумњив начин, ипак знам да једино могу писати! Онај кључни акорд, она једва чујна а битна нота интонације, коју сам некада негдје запазио, а у књизи посвуда откривао, никако ми није долазила...

...Док сам боравио у Куала Лумпуру, имао сам обичај да на путу према Универзитету на ком сам предавао, свакодневно прођем алејом стољетних храстова. Храстове су засадили Енглези, око 1880 године. У близини је била велика Ботаничка башта. Цијели тај ексклузивни квартал, назван Висови Дамансара (Damansara Heights), због свог доминантног положаја, представља најповољније подручје за живот Европејаца у овом тропском граду. Алеја храстова представљала је допунски фактор у архитектонском пројекту планираном с циљем да створи илузију европске метрополе. У хладовини ових стаситих стабала, човјек је заиста могао потиснути из видокруга обиље доказа да се заправо налази у срцу бујне екваторијалне вегетације. Раскошне гранате крошње храстова, кроз које увијек бруји повјетарац са оближње планине Гентинг, ту илузију су чиниле још

увјерљивијом, посебно када би кратки, силовити пљускови донијели допунско освјежење и нагласили онај дискретни мирис мокрог храстовог лишћа, толико различит од мириса прадревних кишних шума овог жарког поднебља.

Једног јутра, међутим, затекао сам цијелу ову алеју огољену. Сви храстови били су посјечени. Припремало се проширење ове улице, за потребе растерећења све гушћег саобраћаја десетина хиљада аутомобила које су представљале озбиљан проблем за градске власти. Потресен, застао сам, загледан над пресјеченим деблом мог омиљеног храста. Најприје ме је зачудила боја пресјечене површине некада моћног стабла: била је то боја зреле кајсије, скоро румена, са окер преливима, сочна и свјежа, као у младог дрвећа! Одмах затим, запазио сам нешто што ме је пренеразило! Унутар готово правилног круга дебла, промјера већег од метра, није било година! *Ни један једини год се није чак ни назирао!* А морало их је бити око 120, и то сасвим јасних, са сјеверне стране густо збијених, са јужне, на већем растојању. Провјерио сам пресјечене остатке свих храстова у алеји, до последњег: и свако од њих се пресијавао истим њежним одсјајем покожице зреле кајсије, једнако сочне и свјеже – и ни на једном једином није било ни трага од година!

Моја радозналост, пробуђена овим необичним открићем, пренијела се на испитивање листопадних стабала јавора која су се могла прилично често срести у неколико мањих улица у срцу четврти Висови Дамансара. Пажња ми је била усмјерена на крошње, или сасвим прецизно, на њихово лишће. Пратио сам их помно од новембра до фебруара, довољно да се увјерим у још једно ботаничко чудо: крошње су биле једнако зелене, као и у сред љета! Ни једно једино стабло ових јаворова, као ни неколико високих, моћних букви, нисам никада видио без лишћа, поготово не са крошњом која би најприје добила онај мени добро познати прелив коре младог лимуна, да би пар дана касније планула октобарском ватром којом букну у пожар боја листопадне шуме прије него сагоре и за собом оставе само поцрњеле, као нагорјеле голе гране, налик на обамрле руке са хиљаду грчевито испружених прстију који узалудно зазивају лишће којег више нема. Тај тужни приказ, који се с јесени може видјети у сваком градском парку и по обронцима шума свуда у Европи, тамо нисам видио нигдје и ниједном током 18 мјесеци колико сам боравио у Малезији, на Суматри, Јави и Борнеу! Признајем, на моју велику радост од које је, морам и то рећи, било веће само моје чуђење.

И онда сам, за очекивати је, запазио и трећу необичну појаву. На великом балкону мог стана, на трећем спрату у улици Деса Бистари у кварту Висови Дамансара, затекао сам одмах по доласку, три гнијезда које су направиле ластавице. За свих 18 мјесеци, колико сам провео у том стану – ластавице су биле непрестано ту! Изводиле су младе птиће, који би касније, кад ојачају и стасају, тражили мјеста за своја гнијезда, али се никада нису селиле! Грациозне и хитре, летиле су зором и у сумрак, ловиле безбројне мушице и друге ситне инсекте, оглашавале се својим кратким реским пијукањем – и остајале преко цијеле године ту, у том тропском урбаном рају!

Брзо сам схватио да је одгонетка сва три чуда скривена у једној истој чињеници. Вјечно лјето, високо подне које не пролази, стална будност биљног свијета који хиљадама година живи то једно једино бескрајно лјето! Уз то, комплементарно и потенцирајући овај ефекат, уклапа се одсуство јесени и зиме, тих доба обамрлости и затомљеног, латентног живота у ком се сви процеси успоравају и редуцирају на голо одржавање елементарних животних процеса, зимског сна и неке врсте хибернације у коју једном годишње, запада све биље са наших простора.

Годови на деблима дрвећа Европе, па тако и храстова, стварају се управо у тим периодима обамрлости који се понављају у циклусима у ритму једном годишње. Тада оне најизложеније ћелије, на самом ободу стабала, одумиру и стварају тамни прстен. По једна мала смрт годишње, то је мјера која непогрешиво одређује вијек наших стабала. У тропском царству вјечног лјета, нема периода обамрлости ни ботаничке хибернације, нема те *мале смрти*, па тако ни тих танких тамних обруба, тих црних флорова којима свако стабло Европе једном годишње обиљежи своју малу смрт.

Енигму увијек зеленог лишћа, чак и на листопадном дрвећу пренесеном из Европе и пресађеном у тропима, одгонетнуо сам пажљиво загледајући гранчице које чине обод крошње. На свакој гранчици непрекидно су присутни и пупољак листа, и онај млади, сасвим мали, тек формиран љуто зелени лист (особито снажно наглашен код младог буковог лишћа), и сасвим развијени лист који сјаји глазуrom венецијанске зелене боје. Сва три стадијума листа су на истој гранчици, сукцесивно распоређени од пупољка, преко листића, према потпуно формираном листу на ободу крошње, и чим овај последњи отпадне на његово мје-

сто редослиједом долази онај други, а на мјесто овог другог, помјера се пупољак. У тој привидној игри кретања, заправо се само непрестано смјењују фазе развоја лишћа, тако да лишће никада не стигне да пожути, јер га одмах чим почне да се суши, замијени нови лист. Опалог лишћа има, али само на земљи, а то се деси тек после дужег времена. Лишће на стаблима никада не жути и гране никада не оголе нити се претворе у оне сасушене црне руке и грчевито испружене црне прсте...

И тек када сам се, недавно, неким сасвим другим поводом, јасно до детаља сјетио овог свог искуства, које је за мене представљало и аутентичан метафизички доживљај, знао сам да сам нашао дуго тражену одгонетку чаролије која ми није давала мира већ цијелу годину. У тренутку сам разумио и обухватио пуно значење феномена књиге *Шум лишћа*, чија ме је тајновитост и изузетност толико времена интензивно заокупљала! Боље и тачније речено, схватио сам особеност, изузетност писца Лазе Лазића. Јер, права тајна свеколике књижевности, није књижевно дјело него његов аутор! Дјело је одбљесак, унутрашњег сјаја ауторовог духа, уломак злата његовог стваралачког идентитета! Књижевно дјело је тек наговјештај чуда које представља писац! Смјеста сам се (ово није фраза: *по ко зна који пут!*), прихватио још једног читања његове књиге. И са унутрашњом сигурношћу потпуно јасно сагледао ону његову посебност која ми је толико дуго измицала!

Књига *Шум лишћа* јесте запис из прадревних кишних тропских прашума, настао у условима вјечитог љета, сунца које је свакодневно у зениту, написана од аутора који је неким чудом увијек усред сопственог духовног љета, вазда будан, активан цвјетајући! У свим битним елементима књижевности, ова књига је онолико различита од свега што смо прочитали, или што смо могли прочитати – коначно, од свега што смо навикли да очекујемо од књига које читамо – колико су шуме, лишће, птице, цвијеће и траве које познајемо, различите од оних из екваторијалних подручја гдје љето никада не јењава! Исто толико јасно сам схватио да је у свом стваралачком језгру, Лаза Лазић управо то: аутор, мислилац, лиричар у ком љето никада не јењава! Поникао у тим прадревним тропским прашумама, Лаза Лазић нам се овим дјелом указао у својој пуној посебности. Он је храст без година, а *Шум лишћа* то потврђује јер у цијелој овој обимној књизи великог формата, од преко 450 страница, не постоји предак, нема ни једног тамног круга, ни једног јединог црног флора! Тих 450 страница јесу један моћни храст од 450

година, без и једног колобара, без година, а цијела велика површина коју захвата његов круг је чиста и сјајна, као озарена бојом зреле кајсије, скоро румена, са окер преливима, сочна и свјежа, као у пресеку сасвим младог дрвећа! И оно лишће чији шум волшебно чува и преноси до нас ова књига, лишће је што никада не жути! Ластавице се нису престале гнијездити у свијету Лазе Лазића, нити су тај свијет напустиле макар једне једине јесени. Јер ова књига, као и њен аутор, једноставно не познају јесен! Ни један цвијет у овој књизи није никада свенуо, ни једна се влат траве није осушила! Кроз ту своју прашуму вјечног љета, суверен и блистав као онај тигар из поеме Вилема Блејка (*Tiger, tiger, burning bright...*), лаконог и тих пролази Лаза Лазић. У сваки кутак његовог срца као да је деценијама капао ћилибар стољетних борова и сакупљао се у сјај и мирис. Његови текстови о феноменима којима се баве природне науке су као прегршти бистре течности коју лучи тек покоји оријашки бријест на врху брда, течности познате под омиозним називом *сузе бријеста* – лакрима су то толико чисте и благотворне да лијече вид боље и сигурније него било шта друго. Исперите своје очи овим бријестовим сузама и – прогледаћете јасније него што сте икада гледали! У њима се труд за кресиво тако прочисти да се и најмања искра која на њега падне смјеста прими а труд мек као вуница за новорођенче, тако запаљен, замирише замамно и опојно.

Није чудесни свијет ове књиге безазлени свијет вјечне наивности, простодушне радости, виталности која само себе обнавља и не нараста, не познајући цијену ведрине ни вриједност напора којима свјесно биће хрли узвишености! Лаза Лазић види јасније него многи, и јасно као било ко од оних који су некада знали умијеће јасног гледања. Зна он и види Велику поруку коју је Створитељ утиснуо у ово своје дјело, у овај свијет што нам је дарован, а који нам ваља напустити. На најблиставијим страницама ове књиге, тамо гдје је шум лишћа најњежније дочаран, прелети тамна сјена као *свјетлосни зјан*, забруји потмуло као слутња *фантазмагорија у сутон*. Лаза Лазић зна да је овај свијет створен из ничега – *ex nihilo!* – али зна и да је створен тако да се то ништа-*нихил* јасно назире кроз све што је у њему створено и што га чини свијетом.

Узмете ли књигу Лазе Лазића *Шум лишћа* у руке, знајте да сте наишли на храст без година и да сте открили лишће које не жути!

Милан Р. Симић

УКРСТИОНИЦА

(Замишљени разговор са Е. Сиораном)

М. Р. С: Господине Сиоран, *ругање* нашем непостојању није *учење*. *Ругање* нашем непостојању је песма *Меланхоличних анђела*. Песма *Меланхоличних анђела* је интелектуални безобразлук. Како Вам се чини: Сиоран, *меланхолични анђеол*!

Е. С: Постојање је настало у непостојању. Рођени смо у *непостојању*, живимо у *непостојању*. Умиремо у *непостојању*. Трајемо у *непостојању*. Знате, и чин стваралаштва је непостојање. Стварам непостојање, уверен сам у то од штампања своје прве књиге. Бог није неопходан за стварање непостојања! Непостојање су створили меланхолични анђели. И нека их, нека певају. Кажете да је песма меланхоличних анђела интелектни безобразлук. Можда сте у праву. И можда ја уживам у безобразлуку. Моје право, зар не?

М. Р. С: Ако сам вас добро разумео, хоћете да кажете: *нестварно* је постојање, непостојање је *стварно*! Да постоји време *пресвета* и то јесте време *загробног* живота. Дакле, господине Сиоран, наш свет други је свет. Нема другог света!

Е. С: Сећам се, као дете, слушао сам пажљиво чобане из села. Њихове речи обећавале су дубину све време говорећи да *висине не сахрањују наша падања*! И када све нестане, остаће *Ништа*. Све нестаје у непостојању; непостојање се *круни* претварајући се у *Ништа*; *Ништа* у непостојању не значи ништа! Гледано споља *Ја* је победник. Гледано изнутра *Ја* је велики губитник. Пишем, значи нисам религиозан! Пишем и све мислим да *Ђаво*, за разлику од Бога, има само једну заповест: *Живи као (Ја), Сиоран*!

М. Р. С: Али, зар Непостојање баш захваљујући Постојању не заслужује наше бескрајно поштовање? И, зар писање није вера у *мисију*. Па и нека је сам чин писања и чин *ужасавања*, али и чин *излуђивања*.

Е. С: Ех, писци! *Пуна им уста живота*, а живот им пролази у *непостојању*! Ниче се питао *Можемо ли живети тако да не верујемо у ништа*. Моје *трајање* и, како ви кажете, моја *мисаона дрскост* најбољи су доказ да може! Довољно је тек бити мудар и умети да се ослободиш *непотребног* (са)знања. *Ићи према звездама – само то...* – записао је Мартин Хајдегер.

М. Р. С: Чitam (Лајош Сабо. 1902–1967): *У нашој машти порасте све оно чему жудимо, у том смислу онога од чега смо далеко, и у нашој машти порасте све од чега се бојимо*. И још: *Сећање је вредновање*.

Е. С: Сећање у *постојању*, вредновање у *непостојању*. Сећање у *непостојању* као и да не постоји? Чему сећање? Све што спознам у својој *потпуној усамљености*, то јесте *оно* што сам одувек морао да знам. Кад злобни завиде пакоснима, и то је једна врста *хармоније људских односа!* Што сам се више дивио великим мислиоцима, све учећи од њих, обузимала ме је све чешће сумња у властито знање, тако да ми се чинило да је моје знање све сиромашније. И, баш када сам готово био сигуран да властитог знања више и немам, да је мом сиромашењу знања дошао крај, постао сам и сам мислилац!... И тачно јесте да од *Самоће* до *Усамљености* најдужи је пут! Но, још не престајем учити се како *вагати мисли*; како користити *тешке мисли*; како се ослобађати *бескорисних и лаких мисли!* Не престајем се учити *размишљању, поковавању* филозофији, остати изван *религиозних закључака*. Бити филозоф *по личној потреби*. Учим да се *смејем* мислиоцима, да се мислиоци не смеју мени! И желео бих да кажу: *Сиоран* је махом ћутао. Знао је да речи, ако се кажу, малокад слуте добру. *Тај* је речи жвакао и гутао, или их крио под језик. *Тај* је филозоф, или бедник: свеједно, себичан. Јер, било да су његове речи *знање* или глупост, јесу за *Гомилу*. Па нека било ко из *Гомиле* користи оно што му треба! *У почетку беше реч...* а *Сиоран* је махом ћутао!

М. Р. С: Страх од смрти је један од најјачих страхова, добро знају то и *сви религиозни!* И ко нам то, ево већ вековима, прича бајке о васкрсењу и спасењу? Хоће ли *религијско учење* да се претвори тек у необавезну лектуру, хоће ли *Свето писмо* доспети икад на листу најнечитанијих књига? А сви они филозофи

и свештеници „који дрхте више од свих других“, хоће ли да уђуте? Како *постојати* са страхом од смрти?

Е. С: И да Ничеовог *Антихриста* почнете читати „са затвореним очима“, тешко да не би застали после уводне Ничеове реченице *Ова књига припада најређима*. Ко су најређи, питате се? Али, полако... Јер Ниче даље записује: *Можда од њих чак ниједан не живи. То би били они који разумеју мог Заратустру: како бих смео да се помешам са онима за које већ данас расту уши?* – *Мени припада прексутрашњица. Неки се рађају постхумно*. Па добро, Ниче не пише о *дивотама неба*? То знамо, а да ли јесмо *вољни* да разумемо *Заратустру*? И још нешто. Спознали смо – *припадати најређима*, то јесте *захтевна мисија*. Постоје ли читаоци *мисионари*? Годинама размишљам о књизи без иједне речи? И тако размишљајући, све не верујући у њено постојање, увелико је *исписујем!* Казна?... *Доћи ће смрт и имаће очи Књижевности?*

М. Р. С: *Јер, издвојене, савршене и непокретне! Сlike могу да разбију самоћу...* (Вилијем Батлер Јејтс, *Месечеве мене*). Иако је песник на *неке друге* слике мислио, питам вас. Да ли и слика предака, која вас строго *посматра са зида*, разбија вашу самоћу?

Е. С: Не, моју самоћу не може да *разбије* ни слика предака а која јесте *издвојена, савршена* (јер, лик на њој остварен је до краја), и јесте *непокретна* слика у вечности. Све је непокретно у вечности! И „бесмртници“ јесу тек *оно нешто непокретно у вечности!*

М. Р. С: Ко је говорио о летаргијским сновима? И „Ко је рекао да на Судњи дан анђели баш морају да свирају трубе?“ (пита се: Донато Алтомаре, наслов приче!). „Али, ко може да тврди да ће будућност бити боља од садашњости? Конци се налазе ван човечјих руку.“ (Јуриј Мамлејев, *Наличје Гогена*). Зар уистину *верујемо* у Судњи дан; зар уистину осећамо *дивоте неба*; и зар уистину „видимо“ анђеле који „баш морају да свирају трубе“? А све се изокренуло. Будућност као да је иза прошлости, и живот наш као да је настао после, не пре Судњег дана, и снови наши јесу баш они о којима се мудро ћути! И све јесте ван човечјих руку, баш зато можемо сви и овако да говоримо: ако је на почетку уистину била реч, на крају биће тек ћутња

свих претеклих гостију овога света, и биће ћутња наша! Драго-вољна ћутња!

Е. С: Постоје књиге које се уистину створе из себе саме! И што је књига, која се ствара из себе саме, захтевнија – то је и писац, онај коме је понуђено да је потпише, већи дужник! А мене весели да је и књига „Антихрист“ створена из себе саме у којој Ниче рече: *Признајем да је мало књига које читам са таквим тешкоћама као Јеванђеље!* Хајде да се вратимо тамо одакле смо с ужасом пошли! Зар *Кратак преглед распадања* није књига створена из себе саме? Зар није створена из себе саме нама намењена. Баш намењена нама, тек – гостима овога света? Прихватио сам је створену из себе саме? И потписао. *Ја немам идеје, већ опсесије.*

М. Р. С: Страх је тек једно чудовиште за које знам(о)! А тек наше непостојање? Оно ваистину јесте најгрозније чудовиште „под капом небеском! И, можда јесте најподлије чудовиште баш оно одвраћање људи од уживања!

Е. С: И наше Непостојање везано је за време. Како то? Наше Непостојање везано је за време које јесте „мали колач“ а (Ја) нас је много! Ко „дели“ време нама који јесмо у Непостојању? Ми, побуњени и верујући тачан одговор немамо. Можда одговор знају неверујући? И доћи ће време када наша слика стварности постаће „непокретна“. Биће то наша мала стварност „залеђена у времену“! А замислимо само Галерију у којој би биле изложене „непокретне слике“ свих гостију овога света од првог дана до сада! Дакле, готово све време дана свог постојања у непостојању поклањам учењу. И знам да се никада нећу ни примаћи коначном знању. А опет, на путу ка многознању највише ме храбри баш истина да се никада нећу ни примаћи коначном знању. Јер, коначно знање јесте велико чудовиште кога се уистину плашим! „Свемир“ је једна од најсочнијих речи после које је недовољна само једна тачка... И још нешто. Претерана наша будност затровани је извор живота. Нико није умро због мало греха! Да ли је мој грех мали или велики, Ја најбоље знам.

М. Р. С: Господине Сиоран, недавно сам прочитао збирку огледа Ернста Фишера. Збирку чине и огледи: *Функција умет-*

ности, *Постанак уметности, Уметност и капитализам, Садржина и форма и Изгубљена и откривена стварност*. Самом темом, издваја се оглед о „губљењу стварности“, о којој је, по Фишеровом писању, први говорио немачки романтичар Лудвиг Тик. По Лудвигу, пак, „губљење стварности, које само нејасно осећамо у романтичко доба, израсло је у главни проблем у јако индустријализовано позно капиталистичко доба“. Даље читамо о отуђењу човека од таквог света. О пребацивању самој уметности да „уништава стварност“; о мноштву гледишта а једноликости саме мисли; о илузирном свету Свакога и Никога, и слично. Али, налазимо и Фишерово мишљење да „У борби против одвратности позног буржоаског романа и у тражењу економије, чистоте и лакоће форме, Франц Кафка је развио наративан метод у којем су ситне појединости повезане да би створиле слабе обриси који навешћују стварност. Кафка је једном писао о жени коју је волео: `Споља – бар каткад – све што видим од Ф. само је неколико ситних детаља, толико их је мало да се лако могу набројати. То је оно што њен лик чини тако јасним, чистим, спонтаним, изражајним па ипак, у исто време тако ваздушастим.` По овом начелу је он цртао своје карактере и ситуације“, закључује Ернст Фишер. Зар вам ово не изгледа застрашујуће? Стварност се, дакле, своди само на ситне детаље. На Овде и Сада који заједно јесу наша једина циљана тачка. Напред се не сме, назад не може! И, хоће ли нам ФишEROVA тврдња помоћи при поновном лутању кроз Кафкине незгодне књижевне лавиринте? Хоћемо ли слободније тумачити Кафкину прозу која је и (само)настала ради достизања перфекције? Прозе која јесте коначан и потпун сусрет уметности и писања и знака једнакости између њих? Много је питања, мало одговора, али... И ова ФишEROVA размишљања, на крају крајева, помоћи ће нам да бисмо (напокон) дошли до *Суштине* Кафкиног писма? Јер, још смо на путу Кафкиног дела, оно се изучава и проучава, оно се препоручује и подиже до крајњих књижевних висина, оно је непоновљиво, и тачка. И, није ли коначно дошло време да се упитамо. Шта (кукавни) да радимо ако је Кафка пронађену „изгубљену стварност“ однео са собом у гроб? То би био Крај приче, зар не? А о потреби уметности говоримо – да се разумемо!

Е. С: Фантазија је недисциплинована стварност, реалност тек још један недовршен (не само књижевни) сан, онострано јесте верно колико и одраз у огледалу, а све оно магијско тек

зачин укусима „о којима не вреди расправљати“ Лепота живљења није у *Гомили*. Негде је по страни, у мрклом мраку! Говорим: *да се ваља много више замислити над понуђеним истинама!* Али, мало њих ме слуша, још мање је оних који ме чују! *Не видимо Бога*, јер: *оно што видимо није истина*. И не бих ја говорио само о потреби за крајем уметности, већ и потреби за крајем света. Јер, замислимо – Русија, 18. век. Фон Барон, и Ана. „Њихов“ *Тајни суд правичности* и смрт *черечењем*. Тешко прошлости која се препознаје у Русији осамнаестог века. Успела револуција: *пораз критеријума изабраности* – то хоћу да кажем. О *Непостојању* нека говори само онај ко зна да говори о *Непостојању*. Ако одузмемо и *животно одвратно* и *животно обожавано*, остаје нам *једино Ништа*. Једна је колевка мистици и нихилизму? Нема битнијег тока од тока мисли! Овде сам да ме не би било?

М. Р. С: Историја започиње тамо где престаје истина. И религија започиње тамо где престаје истина. Све *наше* започиње тамо где престаје истина. И наше непостојање започиње тамо где престаје постојање. Душа и не мора бити религиозна, остаће *иста* душа, зар не?

Е. С: Чудно, али човеку је и у непостојању дата моћ преображења. Човеку је дата моћ и он може да се *преобрази* у генија, у лудака, у филозофа, у песника, у *Сиорана ако и тако хоћете*, у мађионичара, у кловна... Бог нема такву моћ. А кожда је и има, ко зна, али не воли да се експонира!

М. Р. С: Ако је и *непостојање* уметност, како то да уметност не даје све одговоре? Христово учење је оригинално, учење свештеника неуспеле су копије Христовог учења. И то кажу *неверујући*, а *верујући* о томе махом ћуте!

Е. С: Дао сам Вам одговор у *Приручнику о страсти: Велики усамљеници се никада нису повлачили да би се припремали за живот, већ да би, продуховљени и резигнирани, поднели разрешење свог живота. Из пустоши или пећине не може се примити никаква порука за живот. Зар живот не проклиње све религије што су догмизале из пустиње?...*

М. Р. С: У учењу нихилисте ничег судбоносног, ничег обећавајућег, ничег ведрог. А опет, за неверујућег, учење нихилисте корисно је. Учење нихилисте за верујуће – *мучно* је. *Ништа* је једина тачка *животног*.

Е. С: Библијске *празноверице* урезане су у наше памћење. И то јесте оно *ведромисаоно* а по коначну нашу мисао, заблудно! *Световне* књиге јесу за узнемирење слабих! И машта, која се из *световних* књига прелива са својим параболома и алузијама, јесте за *трајно узнемирење духовних слабића*. Јер, и *најплодније* библијске приче више нису пламен, чак нису ни жар! О злочинствима људским да се не троше речи. Злочинства људска нису *наша прича*. Неограничавана је моћ апостола, и њихово *лудило*! Страховите су амбиције *немоћног човека*. И није *човек* знао, кроз векове, како да умилостиви *побеснеле апостоле*! На мапи *наших* несаница јесу најјасније зацртани Дантеов *Пакао* и Милтонов *Изгубљен рај*... Зато, заборављајмо *животно*, дозовимо се мудрости, *припремајмо* се за *неживотно*!

М. Р. С: Хоћете да кажете како је *Библија* затрован извор надања у људску вечност? И да је празноверје заустављено тек пред *бедемом нашег разума*! Молим Вас, да вам прочитам само један мали одломак из романа *Монтаново зло* (Енрике Вила Матас). Слушајте:

Своју мајку сада би питао какав је живот на Небу...

– *Како ти је, Мајко?*

– *А како би било? Лоше, сине. Зато и теби лоше иде, и још ће ти горе ићи, видећеш.*

– *Шта ћу видети?*

– *Видећеш да те зову Вечност као и мене.*

– *Знате, ја све мислим да Људи од пера и кад врећају Бога, служе му!*

Е. С: Постојање Бога људско је *хтење*. О вечности не бих, јер: Научио сам да *ћутим* када *говорим*. Научио сам и како се *говори* када се *ћути*. Учим да *јесам* (и *будем*) све даље од стварности! И трудим се да моје мисли не буду *крње* јер: *крње мисли су немоћне*. И схватите, прошло је време *религиозног делиријума*. Остали су: *Златна књига* и *опустошене речи*. Религиозни(х) делиријум и опустошене речи јесу *опомена*.

Уосталом, кад време *твог животног*, у тренутку, упије *вечност*; постаћеш *све оно што си био*. Као да сада већ ниси *све*

оно што си био. Свеједно, не тугуј, немаш се чему ни радовати. Ти јеси *све оно што си био.*

М. Р. С: Рекли сте да много читате. Мени је довољно ако у књизи пронађем тек једну дивну мисао или пар *богатих* реченица! Обрадујем им се као зрну злата! Таквих мисли и реченица у роману Садека Хедајета „Слепа Сова“ има на претек. Ево примера: „Пишем само за своју сенку која се пружа преко зида при светлости лампе. Морам да се упознам са њом.“ – јесу реченице којима Садек Хедајет, „власник“ бурне и несрећне биографије завршава прво поглавље свог романа. Зашто бурне и несрећне биографије? Хедајет је прихватио провалију између себе и других људи – у роману названих „светом светине“ – као непремостиву препреку. Или: будимо смелији: живећи у резигнацији, огорчен због друштвених прилика, али и околности личног живота – превише је упознао себе! Све остало *дело* је „уметникове самоће“.

Е. С: То страшно дело уметникове самоће је и **Страшно** јутро које се дави у мојим очима. Из земље, којом ме хране, нараста велико Распеће. У мојим удовима неке птице боре се, у мојим ушима крици гладних звери. Чекај *читаоче*, чекај *мислиоче*, чекај... Зар висине не сахрањују наша падања? – питају се они моји чобани! А то тонуће у простору? Ево нам и сведочења Рите Гомбрович, тачније оно Гомбровичево колебање:

Крај: „Али коса лако забачена унатраг, размакнуте усне, и раширене ноздрве давале су његовом лицу неку застрашујућу лепоту. Изгледао је као у покрету, као да чини огроман напор да савлада препреку.“ За њим, остало је и оно његово колебање између сумње: „А шта ако то ништа не вреди? Ако сам читавог живота радио узалуд?“

М. Р. С: После читања ваше збирке есеја *Приручник о страсти*, уистину не можемо да схватимо постојање људи који *спавају спокојно!* Јер, баш Ви сте тај који нас је дефинитивно *научио* шта значи *Туговати*, какав је *Повратак у хаос*, шта је *Култ бескрајног*, такође и *Сатански принцип патње!* На крају крајева ту је и ваша *Похвала простору!* Наравно, много нам је јаснији и *Ентузијазам као форма љубави*, али и *Монопол на патњу*. И само *Предосећање лудила*, него шта? А тема смрти, меланхолије, очајања и одрицања? Побогу! То су теме које су

за Вас биле тек умне *вежбице!* Да, слажемо се, *Ништа нема вредност!* А ако би тражили типичан одломак у књизи, можда би то био баш овај: „Сви покушаји да се проблеми постојања преместе на логичну раван бивају ништавни. Филозофи су сувише умишљени да би признали свој страх од смрти, сувише дрски да би прихватили духовну плодност болести. У њиховим разматрањима о смрти лежи заварана радост: у стварности они дрхте и тресу се више од свих других...

Е. С: Али се не сме заборавити да је филозофија уметност маскирања осећања и унутрашње патње да би се свет обмануо о правим коренима филозофирања!

М. Р. С: Заварана радост, да. Наша заварана радост, и заварана радост филозофа! Филозофа који *дрхте и тресу се више од свих других!* Сада, мирнији, читам ваше књиге. Занимљив је и ваш одговор на питање *шта значи надживети своју смрт неколико деценија?* Очекиван одговор је: НИШТА! Јер...

Е. С: *Свака незадовољена жеља је пропуштена прилика за читав живот. Ни на памет ми не пада да у име патње одвраћам људе од уживања, оргија, или разврата. Само просечни људи говоре о последицама уживања. А зар последице болести нису још силније? Само просечан човек жели да умре стар... /.../... –*

М. Р. С: Неко је већ рекао: *Држи свој ум у паклу и не очајавај!* Придодајемо: Добро дошли! Ја сам Данте! Не, стварно не знам шта да мислим! Дакле, постојим.

Господине Сиоран, обдарен мислилац *све своје животом*но проживи на очиглед света! А ви сте обдарен мислилац...

Е. С: Ако ме сећање не вара, Николај Берђајев је у једној од својих многобројних књига записао да *Програм реалистичке уметности је увек пад уметности, понижавање уметности, покораванье стваралачкој немоћи.* Наравно, слажемо се, али... *срж* реалистичке уметности јесте стварност; данас стварност надмашује све оно некад фантастично, магијско; границе времена (али и жанрова) јесу избирисане; нема никог ни налик Бекету (који јесте био књижевни тамничар *оног нашег времена*), и ако је тако – може ли данас уопште постојати *програм реалистичке уметности?* Не, данас само постоји програм хаоса у

уметности, а ми, тврдоглави *уметници старог кова*, дајући све од себе, боримо се не би ли сачували уметност од умирања! Да, све је предодређено умирању. И уметност, наравно. Послушајмо Сенеку: *Ружно је једно говорити а друго мислити колико је ружно једно писати а друго мислити*. Не хвали се *различитим учењима*, оствари се *одређеним и личним сазнањима*. Послушајмо Сенеку... И Сократа: *Што се чудииш да ти твоја путовања ништа не користе, кад самога себе носиш по свету? Исто оно што те је потерало у свет, тишти те и тамо*. О, мудри: а да испијемо и ми по једну? Ако вам је *животно* ишарано *духовношћу* и *стеченим сазнањима* као *географска мапа*, то јесте ваш успех у учењу. Не плашимо се смрти, упознали смо је пре својих рођења! Смрт је оно невидљиво између *животног* и *ништавног*; таква, невидљива, а опет: као *разапета мрежа* преко *географске мапе* *вашег животног*, тек јесте само једна од *жилица* Божијег корена! У мени нараста *стварност*. Та *стварност*, њено непрестано *крупњање*, као каква тешка болест *троши* ме, гута, „*усисава*“, *меље*, *брише*, и трајаће тако до *нестанка* *моје стварности*. У мени нараста *стварност* – колико *постојим*? Из *стварне мисли* само из „*пехара мудрости*“ да *пијемо*!

Не грчимо се у *говору ћутањем*. Научимо се *говору ћутањем*. Да нам је само *једна мисао* – али *способна да раскомада свет*.

М. Р. С: *Свет* је саграђен од наших сећања и памћења. Све *животно* самог *Света* наше је дело. И дело наших предака, њихово сећање и памћење, али и дело наших потомака који *сада* јесу без сећања и памћења. Немогуће је *измирити животно* и *неживотно*, *постојање* и *непостојање*. Два су то света; *животно* у *непостојању* и *неживотно* у *непостојању*.

Е. С: Верујте ми, и смрт се *доживи*!

М. Р. С: *Дух* *неспособан за бунт* и *огорчење безвредан је дух*! Тако је мислио Андре Жид. Уосталом, *Утицај ништа не ствара, он буди*. Поново, Жид. Дакле, мој *дух* је *пробуђен* (истина, и без *посебног утицаја*, пре по одређењу и одабраном учењу). Немогуће је *дисциплиновати ума*, али *покушавам*!

Е. С: Ја не! Ја се не одричем трагања ни за шта на свету. Морам *пронаћи* *стварну мисао*.

М. Р. С: Каква је *стварна мисао*? Зар није ова: *Бити склон само химни, светогрђу, падавици...* Ваша је... А у збирци *Зли демијург* записали сте и ово: *Истински верујемо све док не сазнамо коме морамо да се молимо. Религија живи све док не смисли молитве.*

Е. С: Не, ја још увек тражим *стварну мисао*. А када *дођем до ње*, питам се да ли да је сачувам само за себе? Гости смо овог Света. Сваког госта по један живот доста! Кључна реч: *ишчезнуће!* Мој *Духовник*: изложена мапа *умних скривалица!* Не верујмо ни у видљиво, опсена је! Прићи учењу филозофије као књижевној фикцији. То јесте доказ *духовне дубине*. Смисао *постојања* захтева образложење, спознај смисао *постојања* – твоје је образложење! На путовању кроз векове *лепо је бити књижевни путовођа*. Само *стварна мисао* обасјава *потпуност духовника*. Човек је створен да живи *само на свој начин*. Пишем, учествујем у *буђењу човечног човека*. Дежураћу с пером док сам жив! Ако је тако, нека гори *моја немоћ* у вечности? Речи *Невере вере*: светлуцају као кандила. А понекад, беле се као добро испране кости! Вама је немогуће да видите *слику света* коју носим у себи. Мени је немогуће да видим *слику света* коју ви носите у себи. Наши светови су *невидљиви*.

М. Р. С: Све је живот, али и све је мука од живота! Трагедија је (баш) у *постојању непостојања!* Приближавам се својој *унутрашњој истини*. Дрхтим! (Толико?).

Е. С: Моје мисли се растварају и тек растворене постају истински исписани знакови који сведоче о многим стеченим сазнањима а која се, наравно, међусобно не искључују. Јер, обогаћена су новим *животним уводима* и моралним искушењима у којима ћете, и сами трагајући, приметити и много тога из сопствених живота. То је *мој Духовник*, моја мисаона легитимација у *сфери вашег читалачког интересовања*. Укрстионица мојих мисли и ваших оспоравања, или одобравања. Свеједно, ваше оспоравање није доказ да је мој духовни *Ископник* „археолошки“ уистину ваљано од ваше стране истражен. А ваше одобравање? Оно јесте разлог мог *стваралачког празниковања!* Да! Као што су и оспоравања разлог за даље *мисаоно рвање* између нас. И, не кажите да сте према мом *Духовнику* равнодушни. Само то не! Јер, Свет ће кад-тад остати сиромашнији за *мој свет*. Мој *животни свет!*

М. Р. С: Тачно тако, господине Сиоран. Путници смо *кроз време*, тек само путници! Разлика између књижевника и филозофа. Књижевник ће рећи: *видим Девет облака!* А филозоф: *не, то је тек само један једини облак!* А заједно, ето, мудрују о *Дивоти неба!*

Е. С: Живот: *Трајање виђења!*

М. Р. С: Благо мудрому који је мудрост и заслужио! Ви сте је, свакако, заслужили.

Е: С: И да хоћемо, *не можемо врати своје очи!* Не тражимо на *Небу* оно што имамо на *Земљи!* Мислећи стварамо и *непокретом*. Чувајмо реч! Тесно: *гроб!*

М. Р. С: Чуваћемо реч: гроб! Јер,...

Е. С: ... живело се и без Јеванђеља, зар не?

М. Р. С: Наравно, у праву сте. Али, вратимо се вашој значајној збирци *Кратак преглед распадања*. Морис Бланшо се питао: *Шта да урадимо да нестанемо?* Чини ми се, Ви сте дали одговор! Јер на нама је да будемо различити! Свету који чита само тако смо узбудљиви. Исти су досадни! Ви у књизи „Кратак преглед распадања“ записујете: *У реченицу звану Време, људи се умећу као запете, да би се зауставио, ти си се смирио у тачки*. Ви сте, од свих нас, отишли много даље! А како, по вама, једино лаж уметника није потпуна, *јер он измишља само себе*; остаје нам да својим стваралаштвом много жешће измишљамо себе не би ли се бар мало примакли вашој посебности књижевника и филозофа. Или, да будемо још јаснији! Када прочитамо књигу *Кратак преглед распадања*, ми више не осећамо потребу за било којом другом књигом, а која говори о животу; варијацијама на тему смрти; спрдњи званој „нови живот“; опседнутости суштином; против настављања врсте; хистерији вечности... Која говори о нама *самима*, нашим угушеним надама, сновима и кошмарима, тумачењима и виђењима, о савршено одсликаном мрачном и трагичном веку који смо оставили иза нас. Наравно, немамо потребу за другом књигом! Јер, ова књига и више него довољно нас опија и омамљује, да би потом, сама од себе, разбила у нама све снове, надања и

веровања. Разбијајући их, а све „напајајући наш ум“, чини да постанемо страни себи самима! Пишете: *...човек је махнито створење у правом смислу те речи, жртва веровања да нешто постоји, а, међутим, довољно је да задржи свој дах, и све се зауставља... /.../...* Очигледно, вама се није дало да **видите бога**, као и нама што се не да! Тако, уз Ваш *Преглед* и ми упознајемо Празнину све гушећи се и непрестано питајући како да се ослободимо будућности? Уз питање како да се ослободимо будућности, узрасло је и питање – колико смо се, пре упознавања са празнином, све ојадрили решавајући велику енигму смисла постојања? А то светло што смо под њим као гости „овога света“, то светло нас занима! Одакле стиже то светло? По чијој вољи? И куда нестаје то светло? Моје светло, не ваше светло! То је оно: моја смрт, не ваша смрт! Јер, шта се дешава са **мојом** живом сликом? Како је (и где тачно?) *урамити у Кратком прегледу распадања?* Уосталом, разумемо добро? – и ову вашу мисаону закључницу из вир-књиге која нас гута, вуче на дно: *Колена нам дрхте, а не савијају се; руке нам се траже а не дотичу се; утиremo поглед увис а не примећујемо ништа* (Изгубити се у богу, стр. 15) Јер, данас, када реалност готово да не постоји – било да је у питању историјска, политичка или егзистенцијална реалност – готово да је немогуће „затећи себе“ у „неочешаном“ духу! Шта, онда, тек рећи о измигољеном смислу постојања а да нисмо рекли? Смислу постојања који се вртоглавом брзином истрошио и код оних *најпостојанијих, најотпорнијих, најобликованијих личности*, да и тако кажемо! Дакле, из овога се намеће да нама сама смрт није најозбиљнија и најдоследнија претња. Пре ње, примарне претње, претња је обесмишљеног Доба живота. То је та Ваша математичка и мисаона форм(ул)а: попис мисаоних ваших муњица = Мучионици наших размишљања. И тачка. Јер *Онај ко се није одао славној јези тескобе, но, у мислима није проживео слатку страву свога ишчезавања, нити осетио нежна и сурова клонућа, никад се неће ослободити опсесије смрти;.../.../...*“ (Варијације о смрти, стр. 19) Јер Он (*Ја*) на ведрину не сме ни да помисли. Јер ово је Доба човекове утамничености! Свакако, Ви иритирате читаоце песимизмом, и њиме разарате сваки привид „усклађење“ животне хармоније. Умело Вам се, и могло му се!

Е. С: Па, има ли ведрине у књизи? питате се. Наравно, има и ведрине, али не између њених корица? Хоћемо рећи: одговори су ту, само ако сте кадри да их прихватите! Ни издалека при-

јатну, дакле: *Изнудицом*, читате моју исписану побуну против површних филозофских закључница.

М. Р. С: И ми, блокирани и паралисани читаоци, тешка срца и „хладне главе“ признајемо: да баш та нежна и сурова клонућа и јесу ударна песница обесмишљености Доба живота која нас затиче (још) у часу рођења! Изгубити се у Богу, значи! А Бог (јесте), дозволићу себи да помислим: најсавршенији Лавиринт у коме нема живота, отуда нема ни бесмртности! А да је **Бог: Лавиринт илузија и опсесија = Бог: Колекција наших умрлих гласова**, наравно, није само плод Вашег писања, већ...

Е. С: Разумемо се. *Кад се самоћа појача до те мере да постане не само стање, већ и једина наша вера, солидарност са свиме што нас окружује престаје: отпадници постојања, ми смо изгнаници живих бића, чија је једина одлика да жудно чекају нешто што не би била смрт.* (Самоћа – раскол срца, стр. 47) И у друштву бога, осећа се Туга. О томе говоримо! А тако јесте јер: *Све су истине против нас.* (Презапослена туга, стр.69)

М. Р. С: (Ако) знамо истину Бога, као утеху, дајте нам и истину Неба. И истину Пакла. Не, не треба нам и истина Раја, нека ње наивнима! А од кога да тражимо истину? Ко још (уз Вас) зна истину? Можда Меланхолични анђели? Или Весели Анђели? Не знамо, то је ствар **равнотеже** света, и зато: *Нико не може изврдати осуду на срећу или на несрећу, нити побећи од пресуде која му је изречена при рођењу, на пеливанском суђењу чија се пресуда протеже од сперматозоида до гробне хумке.* (Равнотежа света, стр. 63) Заправо, јесмо ли више и сигурни да постоје Меланхолични и Весели анђели? Пре коначног одговора, *Из страха од саучесништва са илузијама заустављаћемо сваки дрхтај у нама.* (Будућа сенка, стр. 85).

Е. С: А природно, **и сам**: *Хтео сам да заволим небо и земљу, њихове подвиге и заносе, – а не видех ништа што ме на смрт не би подсетило: и цветови, и звезде, и лица, – симбол су већења, надгробне плочице сваковерних гробова!* (Интинерер мржње, стр. 100)

М. Р. С: Истина, и не треба да „гледамо“ своје гробове. Довољно је да „живимо“ осмишљеним епитафима. Ево,

(о)смислио сам (себи) епитаф: Питате ме шта радим? Ништа, размишљао о смрти! Ето, дакле, оне **моје живе** слике урамљене у Вашем Прегледу. Јер, Припадати цркви која није сигурна у свога бога – а некад га је огњем и мачем наметала – то би требало да буде идеал сваког оштроумног духа. (Срећа епигона, стр. 110) И нека буде тако. Да сваком од нас Црква припада онолико колико свако од нас припада Цркви! Јесте, о Спасењу говоримо. Па нека и (по **Вама**) јесте: *На јаловима је да тумаче: он није критичар, као што ни Бог није теолог!* (Музика и скептицизам, стр. 140)

Е. С: Па шта ако сам већ постао занемео човек? *Више је но природно претпоставити да ће човек, сит речи, немајући снаге да их више понавља, прекрстити називе ствари, те њихова имена, заједно са својим бићем, бацити на велику ломачу, и та ће ломача прогутати све његове наде. Ми се приближавамо том, завршном моделу, идемо ка огољеном и занемелом човеку.* (Рани видови декаденције, стр. 163) А нека ме тек и само **Један** од вас разуме, да борио сам се до „хладног смртног зноја“ не би ли икако сам себе разумео! Ја, тек један роб, **пун наде**, борио сам се! А јесам роб јер још не бројим своје суноврате и тек сада сазнајем: *.../.../...Благо оном ко себи може рећи: моје је сазнање тужно.../.../...* (Декор спознавања, 196)

М. Р. С: Уосталом, Вашу књигу, јасно, нисам читао тек да бих осмислио епитаф, јер знам да: *Осећање ништавила није својствено радном свету: они који раде немају ни времена ни жеље да се баве сопственим прахом; они се препуштају суровостима и глупостима судбине; они се надају, надање је врлина робова.* (Наличја једне опсесије, стр. 202)! Читао сам је јер и сам добро знам да и после смрти има живота! Јер пре рођења само је (и сама) смрт. Решена енигма? И зато, крај збирке *Кратак преглед распадања* јесте место одакле не могу више да Вас пратим? Остаје ми тек толико времена да у својој машти направим места и за ову књигу. И не само у својој машти, ево јој места и на мом стваралачком путу... И, не питајте ме шта сада радим? Ето, размишљао о... томе како Вама није нимало недостајало дрскости да се мишљу заиграте, и кажете: *Душа која није изгубљена? Реците где је, па да истражимо њен случај, да је се докопају наука, светост и комедија.* А ја, читалац, наивно се питам. Ко је први проговорио: Бог, или први човек? А ако су проговорили /јер, биће да је и сам овај наш (раз)говор илузија?/,

да ли су прве размењене речи говориле о Постојању и Вечности. Ако јесу говориле о Постојању и Вечности, онда уистину ништа нису рекле о Постојању и Вечности! Јер, кад се Велики прасак приведе коначном крају... *Остаће Ништа пре, и остаће Ништа после.* Остаће, верујемо (о, наивно наше веровање?), и ваша збирка *Кратак преглед распадања.* Остаће да би се тумачила као Библија свих нас који су били (и јесу) гости овога Света! А како рекосмо, у госте, празних се руку не долази!

Е. С: Тачно!

М. Р. С: Уморан сам... Уморан сам, господине Сиоран. На крају, шта нам поручујете?

Е. С: Све ће то вечност поништити.

М. Р. С: Све? И наш разговор?

Е. С: Наравно. И наш разговор.

М. Р. С: Штета!

Е. С: Не, није штета. Тако вам се само чини. Да, драги мој, није штета! Све ће то вечност поништити. Све...

(Разговарали у Италији, у Соренту, једног зимског поподнева.)

Јадранка Миленковић

ИЛИЈАДА ИЛИ ОДИСЕЈА

Илијада или Одисеја? Кастел или Фернандо? Параноик или шизофреник?

Три питања која наизглед немају ништа заједничко, осим ако, као почетну премису, не усвојимо претпоставку да се све може мислити, све питати, рећи, па чак и написати. Каква општајућа, опасна, ослобађајућа и застрашујућа мисао..?

Уосталом, коме би се таква питања уопште могла поставити? Можда би природније било да започнемо са следећим системом елиминације:

1. Хомер, да или не?
2. Сабато, да или не?
3. Промисљање разних људских психичких и психопатолошких стања, да или не?

Након одбацивања свих оних који су макар на једно од постављених питања одговорили са не, остаје нам можда неко са ким можемо наставити започети разговор. (Занемарићемо овај пут разматрања да ли је Хомер заиста аутор и Илијаде и Одисеје, или ни Илијаде ни Одисеје, или је аутор једног али не и другог епа; таква разматрања нису од пресудног значаја за даљи разговор, штавише покушај апсолутне прецизности, научне прецизности, можда би морао да укључи и питања да ли је Сабато био исти Сабато у тренутку писања *Тунела* и у тренутку писања *О јунацима и гробовима*; занемарићемо и примедбу да дијагнозе „параноик“ и „шизофреник“ садрже огроман број могућих варијација, наиме такве примедбе уводе нас у Фунесов парадокс који резултира немогућношћу мишљења.)

Претпоставка која дозвољава постављање таквих питања (појединачно) заснива се на томе да је одабрани одговор у складу не само са укусом, него пре свега са психичким устројством оног ко се опредељује за једну од ових или-или варијанти. Не мора то бити строго опредељивање, довољно је неко благо нагињање ка једном од понуђених праваца. Претпоставка која дозвољава да се сва три питања поставе одједном, заснива се на томе да ће упитани који на прво питање одговори са *Илијада*, на друго одговорити са *Кастел*...

Додуше, тешко је одговорати на таква питања. На прво, готово најлакше. Мисаона игра побуђена је заправо једном примедбом, сасвим узредном, која гласи: Не знам зашто, али мени се Одисеја далеко више свиђа него Илијада.

Дакле, можда је прво питање и најинтересантије, наиме опредељујемо се између две ствари које су несумњиве вредности, доказане вековним опстанком, свежином коју су задржале, блискошћу коју осећамо са главним јунацима и њиховим преживљавањима иако нас од њих дели, колико? Пет хиљада година? Како год да одговоримо на постављено питање, не можемо погрешити: добра је Илијада, добра је и Одисеја, у питању су можда нијансе, ствар укуса, али се одговором нећемо декларисати ни као незналице, ни као људи без укуса, нити ћемо њиме одати неке своје скривене импулсе, а камоли читав свој систем мапа, пречица, одлука, тајних пролаза, зазиданих недостатака, замаскираних зависности...

Илијада или Одисеја? Нараво, након што одговоримо на ово „невино“ питање, ту се можемо и зауставити. Али, ако се определимо за даљу игру, суочавамо се са непријатнијим питањем – питањем „Кастел или Фернандо“? Уместо да бирамо између две доказане вредности, имамо два књижевна лика, помало слична и бескрајно различита, са којима нам је готово све време веома лако да се поистоветимо (јер много од онога што мисле, говоре или осећају веома нам је блиско и познато, то смо у ствари ми), а онда, у једном моменту одлучујемо да се од њих дистанцирамо, јер увиђамо да отпор који осећају према свему што их окружује и што се сматра нормалним, прихватљивим, уобичајеним, почиње да прелази границу, утиче на њихово понашање на недопустив начин, нагони их на злочиначко, неморално, неприхватљиво понашање за које не осећају ни најмању грижу савести, а ми се од њих страховито разликујемо.

Можда је ипак боље да се вратимо на почетак па да пре постављања питања понешто кажемо о томе шта је шта, или бар шта под чим подразумевамо. (Из опрезности се ограђујем, јер неукусно и прилично претенциозно звучи кад аутор било каквог приказа, или тек питања, хипотезе или експеримента започиње своје разматрање тиме што наводи непобитне чињенице од којих полази. Све се можда може рећи, све мислити, или написати, може се све довести у питање или у неку везу, али се исто тако све може и оповргнути. Свест о томе није релативи-

зација свих вредности и истина, већ опрез, поштовање саговорника, и стални подстицај на даље истраживање.)

Дакле, шта под чим подразумевамо?

Илијада? Еп који велича јунаштво, заједништво, слика нам огромне масе људи сличних нама који, предвођени једном заклетвом, истим принципима, поштовањем истих (божанских? људских? добрих? застарелих?) прав(ил)а, покушавају да што поштеније одживе, оставе траг, изврдају или се препусте вољи богова, допринесу општем добру или се препусте лакоћи постојања унутар масе уз дозвољавање великом инквизитору (рецимо Агамемнону, Нестору или пак Одисеју?) да вуче конце? Еп о страственом, младом Ахилу који поставља своје услове да би се борио, пун незауостављиве снаге, рушећи ауторитет старијег, покушавајући да му оспори првенство свестан улоге која му као најбољем јунаку припада? Или еп о највећем и најтрагичнијем јунаку светске књижевности, прототипу трагичних јунака, унапред свесних своје погибије, прототипу можда чак и свесне жртве, смислене или узалудне? Или о томе како пријатељство, оданост, пожртвовање и упорност, заједништво пре свега, чине сву величанственост, поништавају сву крхкост људског живота, остављају и богове „без даха“ (иако је њихова сумњива улога у читавој ујдурми више него очигледна)? Можда еп о томе како су и богови занемели пред оним шта може бити (не нужно шта јесте) човек, смртно биће, марионета којом они управљају, а која их опет, изнова, изненађује.

Како би га описали кад би морали да употребимо што мање речи? Узалудност и величанственост? Величанственост упркос..?

Можда у Илијади долази до изражаја она природност коју запажамо или бар замишљамо код античког човека, у његовим односима са божанским и његовом односу према заједници. У поређењу с тим, данашњег човека „уче“ односу према тим истим вредностима, неприкосновеностима, суштинама... Ни трага од природности, све се доводи у питање. Ко је крив што смо се толико одмакли?

Илијада отвара и многа друга питања. Ко је, на крају крајева, ту победио? Ко је ту добар, и ко је зао? Грчки певач не упада у замку у коју су после њега упадали не само политичари, већ и они који себе сматрају културним радницима, научницима или хуманистима. Он се не опредељује. Не описује нам како су с једне стране зида око Троје људи били овакви, а с друге стране, унутар зида сасвим другачији, можда чак и нељуди.

Тек кад је такво схватање почело (кад је заправо почело?) да бива сервирано, а затим и прихватано од стране читавих група људи и читавих народа, тек тад су људи са једне стране заиста почињали да се понашају као нељуди, затим са друге, и отад готово да је немогуће зауставити тај процес.

Све ово речено о Илијади у претходних пар редова, више је у облику питања него одговора, јер је тек позив учеснику у овој мисаоној игри да служећи се тим наведеним могућностима или оспоравајући их, донесе неки свој суд, без намере да га усмери-мо ка нечему.

Ако је Илијада нешто од свега тога, шта је Одисеја? Или, шта нам симболизује Одисејев лик?

Можда може бити схваћена као прича о лутању? Лутању без циља, или покушају повратка? Колико ћемо веровати мудроне Одисеју, Дивовоме чеду, да је он заиста желео да се врати кући? Упознавши Одисеја чак и боље на страницама Илијаде него Одисеје, видели смо да његова мудрост није од исте врсте као рецимо Несторова (мудрост богатог искуства која се ипак држи традиције и закона постављених изнад свега, па чак и олимпских богова). Одисејев разум као да не прихвата никаква ограничења, његова радозналост не укључује емоције, он је иноватор и предлагач вечито нових решења која у себе укључују само здраворазумско промишљање узрока и последица у људским пословима и релацијама, а одбацују стара веровања као нешто што смета да се остваре сва она очекивања сасвим примерена свему људском. Одисеј се не плаши да покуша да завара, самим тим и победи богове. (И неки други јунаци су насртали на богове, али нескривено, прса у прса, но другачији је наш Одисеј; тај застане, добро размисли, не преза ни од чега, готово као да је дошао из неке будућности, из двадесетог века рецимо, и то његове друге половине.)

У сваком случају, за разлику од *Илијаде* која прати читаве војске вођене одређеним идејама, законима, заклетвама, и самим тим прати односе који су у таквим ситуацијама неизбежни, *Одисеја* прати пут једног човека, индивидуалца, оног ко чак и када је присилно део неке групе, никад не припада ни једној читавим својим бићем. Занимљиво је размотрити разлику између Ахила и Одисеја коју уочавамо још на самом почетку, док се на Троју није ни кренуло. Ахил изгара да крене у рат, иако је преваром (Тетидином) натеран на заклетву која га у томе спречава. Зна за пророчанство да се из тог рата неће вра-

тити. Ипак полази. Одисеј, везан заклетвом (чији је можда и идејни творац) ипак покушава да избегне одлазак у рат. Глуми лудило. Иако зна да ће се (након много година) ипак вратити кући. На повратку, након што је проживео неколико различитих живота, бивајући увек неко други (ваљда је увек тако, ако неколико година проведемо на једном острву са једном женом, са једним народом, поштујући одређене обичаје и одређена правила, хтели или не хтели, ту стичемо и одређени идентитет који се опет мења на неком другом месту, са неким другим људима; то ваљда тако мора бити, то је питање опстанка, човекова вештина прилагођавања која га ипак на неки начин штити), враћајући се и упадајући у нове невоље са лакоћом у тренутку узима било чије име, својата било чије родитеље, прошлост, сећања, емоције, до те мере уверљиво да га у томе ни најрођенији не могу раскринкати. Једну од таквих прича он у тренутку саопштава и богињи, заштитници, не знајући да је она пред њим.

Његовој лукавости ипак се сви диве, нико је не осуђује и не назива погрдним именима, нико о њој не говори користећи речи – превара.

Несумњиво, Ахилејева страст може бити разорна ствар, нанети много штете. Сведоци смо, кроз историју, колико сва та неканалисана енергија, та експлозивност стављена на неку, нечију страну, у службу нечега или некога, готово никад није средство које доноси нешто добро, које мири или покреће историјски точак према напред, ако је уопште могуће утврдити шта је напред а шта назад у том кретању.

Исто питање поставља се и кад анализирамо ону силу коју нам антички песник приказује оличену у другом великом јунаку – разум Одисејев, хладан, одмерен, свепрожимајући. Може и то бити разорна ствар. Проблем који се овде поставља кад размишљамо о стављању у службу нечега или некога пре ће бити – ставља ли се такав заиста у ичију службу, под нечију заставу?

Одисеја се завршава у тренутку када се, после побијања просаца и немира које то изазива у граду, посредством божанстава успоставља дуго очекивани мир. Одисеј нам наговештава да га очекују још нека искушења (зарад искупљења за нека његова дела којима је повредио неке од богова). Но, и то ће проћи. Било би ипак занимљиво знати шта он ради, или још боље – шта мисли након свега? Промисља ли све оне године лутања?

(Не знам зашто, али у тренутку док ово исписујем пролази ми кроз главу питање које вероватно нема никакве везе са

темом о којој се говори – „Шта мисли пуковник Буендија након што се врати кући?“ Ипак и то питање исписујем, држећи се свог става да је све могуће рећи и написати.)

Никако не желим да кажем да је лако одабрати под коју ће се заставу стати, од оног тренутка кад је то престало да буде природно, да се добија као налог самим рођењем у одређеној заједници, у окриљу одређених божанстава, од оног тренутка кад је граница пробијена и постављено питање – а зашто? Зашто бити лојалан тој заједници, тој причи, том божанству, ако та лојалност подразумева ниподаштавање и уништавање Другог који исто тако безрезервно верује у своје богове и своју заједницу (а питање је оправдано, и ваљда резултат једног сасвим нормалног и очекиваног духовног развоја).

Онај први, који унапред зна одговор на питање под коју заставу треба да стане, пати од окошталости својих схватања, недостатка критичке свести. Може бити опасан, јер без размишљања води било који рат, било какав крсташки поход, или инквизиторски подухват, ако му такав налог прослеђује његова заједница. Он може бити и фашиста, или комуниста, али можда и прави верник, ако је тако нешто могуће... Онај други, што не зна уз кога и шта да стане, пати од неутемељености својих схватања, може стати било где или нигде, водити из личног интереса било какав рат, или га подстицати, помагати, правдати, или из личног интереса бринути само о личном интересу, не презајући при том ни од чега, живећи живот без садржаја, као задовољна или још горе вечито незадовољна гњида... А можда га управо та његова неопредељеност може сачувати од вођења погрешних ратова, заступања погрешних идеја, можда га непрекидна склоност ка промишљању и анализи, луталачка природа и неисцрпна радозналост (због које ће бити везан за јарбол али неће дозволити себи да не чује песму сирена) на крају води правој истини коју они страственији, са заставама у рукама никад неће спознати?

Постоји ли нека трећа варијанта или смо осуђени да нагињемо ка једној од ове две крајности? Или нас опет можда те крајности могу начинити јунацима, док је све оно између ипак остављено медиокретима?

Сувише питања на која нисмо у стању да дамо одговор, и зато се упуштамо у овакве мисаоне игре, у нади да је то један од начина да макар промислимо, што је могуће шире и свеобухва-

тнине, неке најдубље пориве код човека, и неке најчешће замке које му припадност заједници поставља.

Друго питање, оно „Кастел или Фернандо“ такође тражи да прво дефинишемо шта заправо мислимо о поменутиим јунацима Сабатових романа, у коју сврху их извлачимо из контекста романа, шта њима покушавамо да симболизирамо. Веома је незгодно предлагати читаоцу да се определи на коју ће страну, кад је сваком ко је читао „Тунел“ или „О јунацима и гробовима“ познато да су поменути јунаци људи чији се ум помрачује иако нам на самом почетку, а можда и до краја изгледају као да смо им позајмили велики број сопствених мисли и доживљаја света.

Али, Кастел и Фернандо су бескрајно различити. Кастел је сликар повучен у свој атеље и без велике потребе да учествује у представама које се стварају око уметности, неспособан и незаинтересован да личне доживљаје представи и употреби у сврху напредовања, раста популарности, било чега што нема директне везе са уметничким изразом, а има са сујетом, са позорницом, са аплаузима. Могли би рећи – укопан. И то није случајно изабрана реч, већ најприкладнија. Укопан у темељ сачињен од пре свега веома поштеног односа према ономе што ради, и другима који у томе на одређен начин учествују – јер чим човек избегава да улази у „игре“ које се намећу свуда, у приватним и пословним односима, он има чистији и поштенији став и према себи и према другима. Невоља је само у томе што убрзо увиђа да онда не може имати никакав однос, ни приватни ни пословни. Јер ниједан не може бити у потпуности очишћен од интереса, од игара, од наметања моћи, од манипулације. Чак и најпоштенији односи имају то у себи (Сабато то сјајно илуструје наводећи Кастелово разочарање чињеницом да је трагове сујете пронашао чак и код мајке, иако је она остала биће ком се највише дивио. Тиме се, већ на почетку књиге, уочава колико је дубоко његово разочарање чињеницом да је немогуће икада пронаћи нешто сасвим чисто, сасвим исправно. То касније добија све веће и веће размере.) Укопан, својом неспособношћу да заустави разумско промишљање сваке ситуације, које служи да га заштити од свега тога лажног које одасвуд прети. Разум у његовом случају није здрав разум човека који крчи себи пут отварајући нове путеве, заобилазећи препреке, мирећи се с неуспесима. Његов је разум стално упаљено звоно за узбуну, које позива на опрез, које звони непрестано јер се ничему не може веровати, јер се ничему не може препустити. С једне стране, слушају-

ћи његове унутарње монологе, добијамо потребу да му се дивимо (макар на храбрости која је потребна да се све реално сагледа, и да се определи на вечиту самоћу услед тога што ништа није вредно нашег потпуног предавања томе, и нико није једнако поштен да би нам узвратио истом мером); с друге стране бивамо веома тужни схвативши да ће исте особине којима се у првом тренутку дивимо бити кривци за његову личну несрећу и несрећу других.

Укопан у темељ вечитих вредности које се не могу оспорити. А опет, са трагичним завршетком. Зар је то могуће? Зар не би требало бити тако да усмереност на праве вредности нужно води живот у добром правцу? Наравно да није тако. Можемо се сетити многих великих и исправних идеја којима су вођене огромне масе људи, а не само појединце, у рушилачке походе, у незамислива крвопролића. Дакле, није довољно бити убеђен у исправност гледишта, у величанственост идеје, у циљ који је пред нама. Чак и кад се не могу оспорити, мора се промишљати свака најситнија деоница пута која води до тог циља. Утемељеност у овом случају ограничава кретање, не дозвољава да се ствари сагледају из свих углова. Утемељеност на овај начин дозвољава дубину без које је људско биће недовољно озбиљно да би се могло дичити тим називом, али ограничава ширину гледања, неопходну да се избегну велике грешке. Да ли то значи да смо против утемељености? Оставићемо засад то питање без одговора.

Ко је онда Фернандо? Да ли то што га стављамо на супротну страну од Кастела, говорећи да су бескрајно различити, значи да је он неко ко не увиђа лажност и климавост свега око себе, за разлику од великих идеја којима смо као људи обдарени, заражени? Да ли то значи да њему није потребан један чистији свет, већ да ужива да плива кроз канализационе ходнике испод великог града? Наравно да није тако. Фернандо је неко чије ћемо реченице такође одмах прихватити као своје, све док једног момента не почне сву несрећу овог света да приписује „секти слепих“, верујући са великом сигурношћу у исправност својих размишљања. То је вероватно тачка разилажења, момент кад увиђамо како тражење кривца може да буде застрашујуће и погубно по нормалан живот.

У чему је заправо разлика између Кастела и Фернанда? Управо у утемељености. Као и разлика између Ахила и Одисеја. Ахил безрезервно прихвата наслеђене, научене вредности, при-

че о јунаштву и погибији у великом боју, на страни оних којим по крви и вери припада, приче о љубави и пријатељству, храбрости и пожртвовању (а онда у име тих и таквих вредности без да трепне убија себи сличне, Хектора на пример, који му у неким другим околностима може постати најбољи пријатељ, брат по схватањима, најдрагоценији Други) и тиме доказује своју утемељеност, а Одисеј не прихвата ништа од онога што се нуди кроз традицију кројећи нека нова правила за себе и друге, огрешујући се о много тога наочиглед људи и богова, смишљајући или бар прихватајући жртве које су нечовечно сурове (као што је жртвовање Агамемнонове ћерке да би бродови заплвили ка Троји, као што је бацање са бедема Хекторовог сина да би се уништило потомство велике владарске породице), јер не постоји темељ који би га задржао, јер је он увек на другом месту а не тамо где је, јер је он увек друго име а не оно којим се представља, јер је он Нико.

На исти начин, Фернандо је Нико. Фернандо је неутемељен, за њега не важе правила, ни закони, традиција, породични односи ни морална ограничења. И зато, кажу неке критике Сабатовог романа, он представља оличење зла. Он се, у конфузији коју ствара савремени живот, препушта неким токовима да умањи трење, избегава везивања, а можда за њих није ни способан, а ипак размишља, пита се (можда и тугује, зар ми то знамо, зар га можемо тако напречац осудити?). Зар је Кастел бољи, зар Кастел није убица? Зар Фернандо није жртва? На чију се ми страну овде стављамо?

Ни на чију. Ово је мисаона игра, она упозорава, а не даје готова решења.

Рећи ће неко – Фернандо нема никакав циљ. Зато ради све што ради. Зато је на ивици закона, или је заправо сасвим са друге стране. Њему ништа није свето. Помињаће инцест. Лудило, као последицу неутемељеног живота.

Ми нећемо рећи ништа. (Или, да би ипак били поштени према читаоцу, који можда очекује да имамо свој а не неутрални став, рећи ћемо да не верујемо у живот који нема своје идеале, свој циљ, своје светиње. Да је свакако потребно ићи у дубину, пуштати корење, али не оно које ће сву снагу одузети стаблу, потрошећи се сасвим у раст надоле. Али, како зауставити тај прекомерни раст у дубину? Рећи ћемо да не верујемо у живот који не иде у ширину и не доводи све у питање, јер без тог погледа одозго, са врха дрвета које се стално грана не може се имати никаква представа о оном доле, на земљи. Ипак, ста-

бло које иде у висину и ширину, без јаког корења, однеће први јачи ветар, прво озбиљније невреме; кулу коју зидамо ка небу без јаког темеља богови ће сравнити са земљом. А како зауставити тај раст у ширину, у висину? Како уопште ограничити било који раст? Или га подстаћи? Да ли је човек у стању да тиме управља свесно? Неће ли се и такав живот онда претворити у нешто вештачко, дириговано? Превише питања.)

Фернандо нема корење. Он је ишчупан. Својом или туђом кривицом? Је ли Сабато успео да нам дочара то својим романом? Није ли се и он трудио да буде поштен не везујући се ни за једну страну, не дозвољавајући ниједној идеји да га укопа? Није ли човек данашњице у ситуацији да буде опрезан на исти начин, имајући пред собом вековно искуство о томе где све може довести везивање за било коју идеју, макар желели свим срцем да јој припадамо?

Свакако нам је дражи Дон Кихот од Санча Пансе, али хоћемо ли поћи да га следимо? Вероватно не. И онда ћемо схватити да смо хладни, дистанцирани, цинични, препуштени сами себи у свету без великих идеја, без водиле, без ичега за шта би се вредело борити, погинути... Јесмо ли једном заувек прешли на ону страну о којој је Достојевски говорио, тврдећи да ако Бога нема онда је све дозвољено? Јесмо ли сви постали Фернандо?

Последње питање (Параноик или шизофреник?) резултат је једног давног разговора са пријатељем, његове пошалице која је отприлике говорила следеће: „Док се параноик презнојава на каучу психоаналитичара, шизофреник се лудо забавља“. Прошло је доста времена од тог разговора, и та реченица није тако гласила, али је такав смисао могла имати, у најмању руку. Смисао исте могао је бити у свесном избору једне врсте лудила, под претпоставком да се нека врста лудила мора одабрати.

Параноик или шизофреник? Чему смо ближи?

Има ли смисла претпоставити да би онај упитани коме се на почетку постављају сва три питања истовремено, одговорио тако да уз одговор *Илијада* нужно иде *Кастел* а затим *Параноик*? Да ли то што покушавамо да изведемо као закључак наводи на мисао да је човек једног другог времена, оног давног, који је веровао у традицијом и вером утврђене вредности био нека врста параноика, способан како за велика дела тако и за разорна, услед тих својих корена? Да је утврђивање грађевине његовог

живота подразумевало да од сопствених зидова не види остатак света, да све што је изван сматра непријатељем, али да му ти исти зидови омогућавају да сачува бар нешто од свега онога што је својим животом саградио, традицијом наследио?

За разлику од њега, човек модерног доба се „лудо забавља“? Има нечег хистеричног у том лудом забављању. Човек модерног доба нема стрпљења да гради велики зид којим ће опасати свој брижљиво грађени град. Нема ни град. Нема ни себе. Он је Нико.

Али Киклопа није ослепио. Киклоп иде за њим непогрешивим, једноликим ходом, и због њега се Нико не осврће уназад. Нико је весео, лудо се забавља или непрекидно јадикuje, не дајући се ниједном од та два стања, то су само спољне манифестације његове неутемељености. А Киклоп се лагано приближава.

Одисеја, рећи ће модеран човек без и трунчице размишљања, јер то је прича о лутању и авантурама оног који мења своја имена и лица. Али Одисеја на крају пута чека вољена Итака, јер је и поред свега имао довољно снаге да до ње нађе пут. Мада, то можда уопште није била његова заслуга већ су се богови смиловали на њега.

А и пуковник Буендија ће, након свих бесмислених битака, наставити да ради своје златне фигурице у тишини своје собе. Шта размишља пуковник док наставља оно нешто што га је давно одвајало од света у коме се плаче и крвари? Да ли анализира своје године дате без икакве вере нечему, само због препуштања неком тренутном таласу који га је понео (као и Одисеја) негде где можда није желео ићи? Препуштања сујети, каже Урсула, мајка.

Да ли се осврће пуковник (или Одисеј) и да ли размишља о последицама својих лутања? Или су и нас уверили да сво то кретање заправо нема никаквог смисла и да смо сви осуђени на ветрове и таласе које нам богови шаљу по њиховом нахођењу, сурови и наказни богови, једнооки Киклопи?

Илијада или Одисеја? Кастел или Фернандо? Параноик или шизофреник?

Одговор нисмо нашли, али ово је само један експеримент који нема никакве претензије да заведе читаоца и усмери га на прави пут. Можда прави пут и не постоји, и можда је и писац ових редова, сумњајући у могућност проналажења истине, себе

приближио шизофреницима модерног света. Можда је, заиста, како рекоше они везанији за стари начин, (за одабир једне истине, за грађење чврстих зидова), све док се не определиш немогуће било какво делање. Можда овакве мисаоне игре ничему не служе. Или је чак најгоре од свега покушати бити „у средини“ између понуђених опција.

Ипак, ако овај текст успе да натера читаоца да размисли о свему реченом, да се добро преиспита и онда настави да тражи сопствена решења, постигао је своју сврху.

Димитрије Јовановић

УСАМЉЕНОСТИ

Када год урадимо нешто рђаво кривца пронађемо у другима. Чим их обележимо, нападамо из све снаге са намером да их унизимо и себе оправдамо.

Ко се умори нека настави да хода, јер ко је на пут кренуо, ваља му и да стигне. Тело ће се и у ходу одмарати. Ако се хода како треба и ако циљ није недостижан. Можда, чак, ако је недостижан, души одмора не треба.

Јер, задовољна је, и увек одморна, ако путује према нечему што не постоји!

Заљубљивањем човек губи најбољи део себе, несмотрено га предајући најнепоузданијој ћуди. Надокнада за то је најчешће бедна.

Новинарство је убијено. За убицом се и не трага, има назнака да је извршено самоубиство.

У сваком случају, оно што и даље излази као новина примитивно је и за примитивни свет је и писано.

Највећа добит једног народа је сазнање највишег добра, његово прихватање и његова примена у животу. Тај врт нису изгубили Адам и Ева, прокоцкали су га Стари Грци.

Стари Грци нису били зора човечанства, били су његов сутон. Светао, додуше, али ипак сутон.

Ако је у праву онај филозоф који је тврдио да би било боље да нисмо ни рођени и да ако већ јесмо да је најбоље што пре са овог света да одемо, тада је у праву и Меша Селимовић, који је записао „Јер, смрт је бесмисао, као и живот.“

Живот није постао ништа мање бесмислен (о смрти ништа поуздано не можемо тврдити), само што данашња књижевност и данашња уметност ту исту мисао, за разлику од оног филозофа и нашег писца, изражавају на простачки начин.

У односу на себе сама један човек је као и други. Тек у односу према другима он показује различитост.

Оженивши се човек добровољно улази у предворије пакла, мислећи да је рај и да га тамо уводи најбољи од свих анђела. Из пакла изласка нема. Постоји само крхка нада да ће доћи други анђео и избавити га. Ако поверује у такву могућност, човек мења један пакао за други.

Књига мање зависи од тога каква је и ко ју је написао, а више од тога ко је и због чега чита. Тако да је књига увек једна те иста, разликују се само читаоци.

Све морално прљаве радње задобиле су статус високо моралних категорија. Што су прљавије то су моралније. Што су скандалозније то су пожељније.

Принципи сазнања неодвојиви су од принципа метафизике. Метафизици не требају предговори и бројеви, неопходна јој је геометрија и дубок ум. Не могу да се сетим од кога сам то научио, мада сумњам на Бранислава Петронијевића.

Човек је посвуда туђин, неретко и у себи самом! Или нарочито у себи самоме! Као она Хераклитова ватра, што светли сама за себе и сама по себи, а нас греје ништа не осветљавајући.

Не пристати на чудо значи не разумети свет. Разумети свет значи пристати на чудо. То је може бити једина противуречност у којој ништа противуречи ничему.

Снови се не купују, не могу се ни продати а да не буду понижени. При чему су подједнако понижени и купац и продавац.

Демокрит се смејао када год би помислио на људе, плакао је само при помисли да је и он човек. Најумнији од свих, али ипак човек. Хераклит је мислећи увек и на друге и на себе, увек плакао. Ко је при томе лошије мислио о себи него о другима, није једноставно закључити.

Свет је одувек био примитиван, данас је примитивнији, у будућности ће достићи савршенство примитивности. Часни изузеци су часни изузеци. И малобројни.

Ми разликујемо телесно од душевног здравља и тиме показујемо да не разумемо ни природу, ни себе као део те природе. Стварајући нас као део природе, Господ нас је оставио у незнању ко нас је и због чега уопште и стварао.

Природа нам нуди одговоре, али никада довољно јасне и поуздане.

Страсти и нагони су се, подстицани непримерним развитком цивилизације и стварањем вештачких потреба, отргле човековој контроли. Тако да су добро и врлина на сметилишту, одбачени и заборављени.

Непосредност схватања самога Бога супротставља се разуму. Обухватање самога себе као негодовање према апсолуту тражи разматрање разлога, како за саму божју егзистенцију, тако хоће да се општост одрекне себе у корист једноставности.

Човек је жив или мртав, и за себе и за друге, или за себе, или за друге! Мада, то људе нити радује, нити растужује, ипак говори о њиховом односу према ономе што само по себи није јасно.

Детињство се не може завршити, осим насиљем над самима собом, зарад безвредних ствари.

Посредност изрицања стварности као нестварне непосредности значи посредовање између удвостручавања као могућности и губљења разноликости у односу на исконску тежњу ка могућем која у сопственој недоследности проналази извор за саму себе.

Човек се најбоље огледа у сопственој савести, ако јој се не удвара. Ма на која врата да закуца, отворила се не отворила се, човек себе неће видети онако како види другога, па тако исто стоји ствар и са савешћу.

Празни појмови никада се не могу испунити. Тако ни празне главе. Иако има довољно места и у дубину и у ширину, ту ништа не може стати, празно је осуђено да вечно буде празно.

Најнесрећније су узвраћене љубави. Неузвраћене барем пружају наду и уклањају могућност разочарења.

У схватању садржине нема граница заблудама када се тражи оно што јесте суштина ствари и догађања. Ствари су чиста посредовања у појединачним сазнањима, као што су догађања немогућа без постојања ствари.

Између мудрости и тупости код многих нема разлике. Или, пак, сами не могу да их разликују. Указивање на ту разлику сматра се, у најмању руку, непристојним.

У систему људског сазнања понајвише места заузима незнање. До њега је одмах неразумевање. Затим незаинтересованост, па тупост.

Само несташној деци лепо пристаје несташлук.

Филозофија се удаљила од мудрости. Они који су позвани да је унапреде и да јој служе, продали су се за мање од тридесет сребрењака.

Најнекориснији непослушници кориснији су од најкориснијих послушника. Ова мисао је једноставна, али већини недоступна.

Политичари најчешће одговарају на питања која им нису ни постављена, јер обочно на постављена питања или одговор немају или би морао бити такав да говори против њих, а на то политичар није спреман.

Мања је грешка служити се сопственим разумом, него одбацити га у корист туђег.

Смртници не могу све сазнати. Мало их је који су то покушавали, углавном су то били филозофи и неколико сликара који су изгледа хтели доћи до сазнања стварајући законе склада.

Сазнавање је пратилац живота, неки тог пратиоца не признају, други га препознају али избегавају, а највећи део одбацује ако није у функцији корисног.

Ми и не можемо бити путници, сапутници смо.

Презирати било шта, осим себе, нема смисла! Онај који воли себе и презире друге у туђој је кожи. Онај који воли и себе и друге он не познаје ни друге ни себе. Али свакако може бити радостан!

Све моје патње и сумње везане су за моју собу, за ваздух између четири зида који тако гуши да ни отварање прозора не помаже. Али никада нисам из собе бежао, чинило ми се да ћу тако од себе побећи и да никада нећу моћи да се вратим.

Највише добра су ми учинили они који су ме оставили на миру. Срећа је да су у већини.

Када ми је први пут потонула пловка, негде на средини Мораве, а увек сам је бацао да проверим да ли ће ми се нека жеља испунити, дуго те ноћи нисам могао да заспим. Први пут сам легао не осмехнувши се звездама и осећајући неподношљиву празнину у грудима. И никада се више нисам питао да ли ће ми се жеља испунити.

Са становишта затвореника свако ко није затворен слободан је! Исто мисле само још неосуђени.

Врло ретко себе због нечега осуђујемо, а и кад то чинимо чинимо доста благо, уз пуно објашњења и још више оправдања за учињено.

Бити против, дуг је мудрости. Тако је и у љубави, јер нигде и никада, и ни од кога, и ни од чега не треба прихватити све што се добија. А сагласан бити само са реткима.

Пут којим ходимо није у нашој власти. Свака борба да ту власт за себе прибавимо непотребна је колико и немогућа.

Без обзира да ли је гоњен, човек своје гониоце (гониоца) увек осећа за собом.

У најзабаченијим просторима душе, где углавном одбацујемо смеће, неретко се може наићи и на бисер. Он је тамо доспео нашем непажњом или нечијим старањем.

На путу истине много је лажљивих стаза и на њима је већа гужва. По њима смо сви ходили, понајчешће када смо били уверени да смо истини најближи.

Себи имамо право ускратити радост, другима не. Или бар не у већини случајева.

Одговор на питање да ли ми заиста јесмо мора дати неко други. Иако свако за себе има тог другог, он је у ствари само један. Прави проповедници проповедају себи. Прави су због тога што су сазнали да се то не може чинити другима, бар не потпуно искрено.

Не постоји ништа грозније од глупости. Осим издаје. Глупост се може толерисати у малим количинама, по некада, код неких, може бити и украс, што се за издају никако не може рећи.

Никада нисам сигуран да ли ме је неко прихватио онаквог какав сам, или ме је прихватио онаквог какав он мисли да јесам.

Човек треба да се стиди пред собом, никада пред другима. Наиме, стид је осећање због сопствене несавршености, или, по некад, због несмотрености, што значи да се не треба стидети ни пред бољима од себе. Јер, несмотреност је особина свих људи.

Пред страхом од других може се остати миран, пред страхом од себе могу само ретки.

Грех не стоји сам за себе. И не стоји увек против нас. Увек је једино у нама. Грех представља вредност само када га окајемо.

Као што су преци оставили траг на нама, тако ћемо и ми оставити траг за будуће генерације. А он је увек један те исти.

У детињству смрт је тешко доказати, у старости смрт је тешко прихватити као чињеницу, те тако умиремо уверени да смо бесмртни.

Ружно је више волети себе од свих других. Још је ружније волети Бога, а мрзети људе.

Прорицање је збрканост сећања на прошлост, немоћ духа да схвати божанско постојање.

Када се једном не узмогнемо вратити из места у које смо стигли, ниједан нам пут више неће бити потребан, и ниједан човек.

Сваком човеку је одређено место у свету. Покушавајући да из тог места оде негде другде човек напушта подручје разумљивог.

Човек никада до краја не изађе из своје пећине.

Она одгонетка коју бисмо сви да одгонетнемо, заувек ће остати иза зидина сновиђења оног здања које наша срца граде.

Смисао свог протицања зна само вода. Ми никада нећемо заронити до дна оног бистрог брзака где се та тајна скрива.

Ноћу на Морави, док мирује воденички камен, у поноћни час, под сенком неке нагнуте врбе што самује крај њене воде, играју вилењаци оно коло у које приступа има још само воденичар који је довољно дуго слушао жубор бистрих брзака и разумео ту музику уз коју вилењаци бекријају испод пуног месеца.

Кад надођу воде Мораве све друго се утиша и ишчекује, слушајући онај тајанствени звук који још само чују верници дубоко занети у молитву.

Још се, само у ретким тренуцима, може видети онај трептај звезда који нам је у детињству разигравао срце и будио чежњу ка даљинама, којима смо кретали да никада не стигнемо.

Кад затрепере сенке лишћа багремовог поред пута, загледан у звезде, осетим да је од свега што је било преостало само сећање на све оно што сам некада видео или ми се то само причинило.

Не постоји тако велика удаљеност између два предмета а да се не може прећи. Између два човека и мале раздаљине су непрестиве.

У забаченим крајевима живи прост свет који још увек иде на саборе и вашаре, црквене славе и код пријатеља на ракију и

српску салату. Драж таквог начина живота постао је не само недоступан већини, него и неразумљив. Као да та већина живи бољим и лепшим животом! У ствари, већина је или тупа или лења да такав живот схвати, а немоли да га живи!

Престала је потреба за филозофијом јер ни једна мисао више не потиче из ње саме. Нужност за њом је престала да важи.

Постоји теоријска нада да нећемо стићи тамо где смо кренули, ништа мања од оне да ћемо се отуда и вратити.

Кад песник напише последњу песму престаје да одлучује о своме животу спреман да пође на онај пут којим сви ми ходимо и стижемо тамо где нам је уписано да стигнемо. Јер, на том путу он је овековечио свој траг и тиме су престали разлози за даље корачање тим путем. Или другачије речено, он је већ стигао тамо где се био упутио.

Ако ништа друго, а оно барем се надамо да нас у свеопштем заборау и све краћем сећању нису заборавили брзаци и вирови Мораве, а ни оне цветне ливаде поред Ње у којима смо остављали вечити траг уздаха и миловања. Хоће ли икада те траве постати жуте као пергамент и неосетљиве као заборав?

(Из необјављеног рукописа УСАМЉЕНОСТИ 4)

Миљан Миленковић

ОСАМ ШКОЉКИ У ДУНАВСКОЈ МРЕЖИ

(Ликовна колонија у Орјахову, Бугарска, 2013)

Рано септембарско јутро, аутобус креће из Ниша за Софију. Седиште број 13. Поред мене младић који црта портрет. Кроз причу сазнајем да је вајар и да иде на ликовну колонију у Тројан. Пут ми је познат, већ сам једном путовао за Софију. Нема оног узбуђења од непознатог. Мојој опуштености доприносе искуство и сећање на прошлогодишњу ликовну колонију у Пернику.

Софија. Име мудрости и широк загрљај професора Васила Вљева – срдачан дочек једне престонице. *Како сте?* питао сам ја – *Како држава?* каже он. По уласку у професоров атеље уочавам најпре контрадикцију једног масовног града: са једне стране стоји софијски метро као метафора грађанске ужурбаности, гужве и вреве, а са друге атеље једног уметника у којем сваки кутак одише уметничким духом, нагоном стварања и вечитим тренутком мира.

Аутомобилом смо кренули за Орјахово. Господин Васил Вљев, професор на академији у Софији у пензији, господин Иван Књев, који је радио у неколико културних институција у Софији и ја. Сужавају се предели и пут – Стара планина, велики мостови, тунели, Дунав и на крају утока: варош Орјахово. Мала кућа на брду изнад Дунава, али довољно велика да угости осам сликара: професор Васил Вљев, Владо Јосифов, Галина Јанкова, господин Цветков, Иван Књев, Иван Манојлов, Христо Елезов и *србски художник* Милан Миленкович. Добијам промену имена, јер је Бугарима тешко да изговоре слово *Љ*. Постао сам *Милан из Сврлиг*. Слути да је једина постојаност перцепција визуелног док комуникација при оваквом сусрету два словенска народа захтева враћање прајезику као једином могућем за општење. *Осећајте се као код своје куће*, срдачно и услужно изјављује домаћин Нејчо Савчев, власник галерије и организатор колоније. Зидове ове мале гостољубиве куће красе слике са претходних колонија, осећа се да су ту боравили уметници и оставили свој траг.

Обилазимо град не већи од мог родног места. Смењују се слике: скоро реновирани музеј, богата галерија слика, трг са спомеником палим румунским војницима, женска фигура у античком стилу, споменик палим партизанима на оближњем брду, мушкарац са пушком изнад главе, необична жута црква са трима куполама, вијугаве улице, много степеница и тајних пролаза за које само мештани знају куда воде, разбацане сивкасто-беле куће на брду и зеленоплати Дунав који обавија све то. Чини се да Дунав држи на окупу целу ову збиљу. Да се не просипа, да не претече и нестане. Мештани су срдачни, желе све да објасне када их нешто питаш. Једна старица закључује: *Ми смо браћа, Срби и Бугари – исто је то*. Бојама вароши господари септембарско сунце, први обојени знаци јесени: зрели крупни гроздови, жути и тамно плави. Чини се да од дрвећа највише има ораха. Вероватно је град отуда понео назив Ор(ј)ахово.

Шетња поред Дунава, сунчан али ветровит дан – све је ту да би уметници употпунили каталог импресија и упили енергију Творца: чамци привезани за обалу, шкољке испале из рибарских мрежа, песак, камичци, таласи, галебови који лете изнад нас и један стари пањ који ме је уплашио јер је личио на крокодила. Једно вече сам одјурio да фотографишем залазак сунца, и стигао сам, направио неколико снимака, али су ме зато комарци без милости изуједали.

Надахнуће ври. Огромни орах ми је у глави и један поглед на Дунав са кућицом у близини. То је то, то ћу да насликам. Покушам на један начин, не допада ми се, мора другачије, узнемирићу се, није ни то добро, размишљаћу пре спавања шта да променим. По мраку бих отрчао да то насликам, али сачекам јутро. Некада се склопе коцкице и све лако иде, али је сликање углавном тражење, напор и свака слика као прва коју желим да пренесем из света идеје у нашу стварност.

Разбацани смо у дворишту свако са својом идејом, бојама и платном. Обиђемо једни друге али не сметамо, сликари су углавном такви: интровертни у немиру стварања, затворени у себе пред хаосом креације.

Предјело које се зове *таратор* од киселог млека и краставца са гроздовом ракијом неколико пута нас је увело у сласт дегустирања рибе из Дунава и црног вина из овог краја. Погодили смо тренутак кад је грожђе било зрело. У шетњи и разговору, размишљању и сликању, јелу и пићу, пролетело је седам дана поклоњених сликарству.

Организатор Нејчо Савчев напомиње да је ово била десета јубиларна година колоније у Орјахову те ће симболично ове године бити одржано десет колонија и десет изложби у десет бугарских градова. Професор Васил Вљев истиче да је задовољан насталим радовима. Својим говорима заокружују наше дружење попут Дунава обавијеног око Орјахова – да се не заборави, да не претече. Све слике на једном месту, свако са својим стилем и начином рада. Мотив Дунава господари сликама. Откривам тек сада да нас је Дунав уловио. Својом импресивном појавом и мирноћом каквог аласа на прагу јесени, ухватио нас је у невидљиву мрежу трајања. Испали смо из ње испраних љуштура као сасвим мало измењене шкољке са по једним седефастим бисером – сликом која нас је највише робила и најдуже остала у дубинама наше свести.

Бог испред нас а ми за њим, каже возач и креће назад у Србију. Рано септембарско јутро. Седиште број 13. Чини ми се да недостаје једино вајар, мој сапутник у време поласка, недостаје па да се сасвим заокружи овај ток једног искуства. Ове мреже која је мене, осму шкољку, и још седам великих, начинила духовно богатијим за свега седам дана стварања.

Баштина

Јакша Динић

ТРАГОВИ ДРЕВНИХ ЈЕЗИКА У ТИМОЧКОЈ ТОПЕНИМИЈИ

У историјској прошлости на Балкану су живели, или краће време боравили, или само њиме пролазили, остављајући за собом своје језичке трагове, разни европски и неевропски народи. У самој Тимочној Крајини констатовано је више стотина етнотопонима, то јест имена места насталих према именима тих народа или етничких група, на пример: *Албанија*, брдо у селу Боровцу, *Власи*, махала у Кандлици, *Грци*, махала у сврљишком Извору, *Казачћи чукар*, брдо у Заграђу, *Печенезе*, обрадиво земљиште у селу Мирову, *Манџурија*, махала у Копривници итд. Али много више топономастичких трагова остало је од обичних речи из њихових језика, од именица, придева, глагола и др. На Балкану се у предсловенско доба говорило више језика: грчки, латински, латински дијалекти (фурлански, истро-романски, далматски, румунски, панонско романски, балканско-романски). Пре грчко-римског доба постојали су илирски и трачки језик. Македонски језик се говорио у сливу Вардара, а келтски језик највише на западу Полуострва, затим, балканскогермански, нарочито такозвани источногермански. Почетком XX века у Грчкој је откривен прегрчки индоевропски језик који је назван пелазгијским језиком.⁵ Стара планина била је

---

⁵ И. Поповић, *Историја српскохрватског језика*, Београд 2007, стр. 51-93.

уточиште два стара идиома од којих је један предак данашњег албанског језика,⁶ други румунског.⁷

Овде ћемо изнети три топонима у којима налазимо остатке три древна језика. Та три топонима су: Ћигос, Ивора и Трибуловац.

ЋИГОС

Ћигос је највише брдо у атару села Бучума.⁸ У ствари оно се налази између Бучума и Тијовца. То су два стара сврљишка села. Помињу се у турским пописима XV-XVI века.⁹

Просто је немогуће, кад се говори о грчком утицају на тимочку топонимију, заобићи ово брдо и избећи његово грчко порекло. Име му долази од грчке именице $\acute{\omicron}$ $\zeta\upsilon\rho\acute{\omicron}\varsigma$, или $\tau\acute{o}$ $\zeta\ddot{\upsilon}\rho\acute{o}\nu$, (у пл. обично $\zeta\upsilon\rho\acute{\omicron}$), са општим значењем: *све оно што два предмета један с другим веже*,¹⁰ одакле произилазе посебна значења, између којих: „1. јарам, 2. теразије.“ Одатле $\zeta\upsilon\rho\sigma\tau\acute{\alpha}\tau\acute{\epsilon}\omicron$ „одмерити, измерити.“¹¹ И јарам волови држе у равнотежи, ако подједнако узорно вуку, или је ремете, кад један мало заостаје.

Преузимање грчке именице $\acute{\omicron}$ $\zeta\upsilon\rho\acute{\omicron}\varsigma$ m за назив планине има ту семантичку вредност јер врх или гребен планине држи њене стране у равнотежи, и није искључиво својство сврљишког брда Ћигоса (769 м). Византијски писац Михаил Аталијат, пишући у својој *Историји* о рату Византинаца против Печенегга, средином XI века, наводи да је ромејски војсковођа са великом војском прешао високу планину, која *раздваја* Македонију од подунав-

⁶ О пореклу албанског језика в. И. Поповић, *нав. дело*, стр. 75-77; А. Лома, *Словени и Албанци до XII века у светлу топономастике*.

Становништво словенског поријекла у Албанији – Зборник радова са међународног научног скупа одржаног на Цетињу од 21-23 јуна 1990. године, Титоград 1990; Исти, *Језичка прошлост југоисточне Србије у светлу топономастике*, Говори призренско тимочке области и суседних дијалеката. Зборник реферата са научног скупа (Нишка Бања, 17-20. 6. 1992), Ниш 1993 стр. 108-109.

⁷ А. Лома, *Језичка прошлост*, стр. 108-111.

⁸ Н. Богдановић, *Микротопонимија Сврљига*, Ономатолошки прилози XVIII, Београд 2005, стр. 130.

⁹ Д. Б. Лукач, *Видин и Видинският санджак през 15-16 век*, София 1975, стр. 79, 81, 135, 157, 158.

¹⁰ S. Senc, *Grčko hrvatski rječnik*, Zagreb 1910, стр. 392.

¹¹ *Idem*.

ских земаља, а коју месно становништво због тога назива *Zvγός*.¹² Тај се податак свакако односи на неки део планине Балкана. Ово се може схватити да ту *Zvγός* држи равнотежу између Македоније с једне стране и дунавске равнице у Бугарској с друге стране. О *Zvγός*-у је говорила и Ана Комнена. Њено писање изазвало је у српској историографији читаву полемику око тога где се то место налазило. Она је најпре Зигос посматрала као непрекинути планински ланац од Црног до Јадранског мора, а у поновљеном додиру те теме износи да се Зигос налазио код Липљана «Цар... крене против Срба, равно према Липљану, то је мали градић на обронцима Зигона, који дели Далмацију од наше земље.»¹³ Чини се да Ана Комнена за ово питање није довољно поуздан информатор. С друге стране Иштван Вазари¹⁴, разматрајући опсег византијске теме Хеладе каже да се она налази између долине реке Саламбрије, планине Пинда, планине Зигоса, долине реке Марице и планине Балкана, чиме индиректно указује да Зигос не сматра делом планине Балкана. Даље, данас у северној Грчкој, близу Кавале, постоји брдо *Zvγός* (које је можда Вазари имао у виду када је одређивао границе теме Хеладе), а испод њега село *Zvγός* (*Νέα Zvγός* и *Παλαιός Zvγός*), затим *Zvγός*, планина на Пелопонезу (1.103 м) и *Zvγουρολιβάδο*, такође планина на Пелопонезу (1.935 м).

Српски превод грче речи *ζυγός*, како је горе казано, гласи и *Јарам*, па се и он среће у топонимији Балканског полуострва: *Јарам*, превој на Копаонику (1.778 м), *Јарам*, планински вис између Купреса и Ливна (1.659 м), *Јармови*, планина у Босни северно од Сарајева (облика четворосливног крова дугачке зграде, чије се слеме пружа правцем исток запад, просечне висине 860 м).

У вези другог значења (*ζυγός* = теразије) у Београду је чувени трг *Теразије*, који се протеже дуж леве ивице београдског повијарца.

С глаголом *ζυγοστατέω* је у вези јужноамеричка биљка из породице орхидеја која се зове *Zygostates alleniana*, а коју је

¹² Michaelis Attaleiatae *Historia*, у Грчки извори за бугарската историја том VI, Софија 1965, стр. 170.

¹³ Византијски извори за историју народа Југославије III, Београд 1966, стр. 388, и нап. 28.

¹⁴ I. Vasary, *Cumans and Tatars (Oriental Military in the Pre-Ottoman Balkans, 1185-1365)*, Cambridge 2005, p. 19.

систематизовао Kranzl 1898. године. Такво је име добила што посматрана из основе личи на баланс, на тас теразија или кантара.

У скоро свима наведеним примерима *ζυγός* се односи на разне врсте узвишења, без обзира на то где се она налазе, па тако и у нашем случају. Грчка именица *ζυγός* је напросто прекопирана у топоним *Ћигос*, с проблематиком преласка *ζ* у *ћ* (иако су по графици слични, нарочито кад је *ћ* дато писано). Како је дошло до промене *ζ* у *ћ*? Гласовна вредност грчког пискавог гласа *ζ* одговара српском дијалекатском гласу *s* (*џ*), па бисмо рецимо глагол *ζυγοστατέω* прочитали као *sigostateo*. Међутим, у време словенског насељавања по Балканском полуострву (VII в.) *ζ* је, према словенским језицима, имало вредност гласа *з*, напр. *Ζαβέρδα* (место у Акарнанији): **Zabvrdo*, **Zabvrđje*; *Ζαγορά* (у Тесалији), *Ζαγόριον* (у Јањини): **Zagora*, **Zagorje*. Даље, грчко *ζ* имало је и вредност словенског гласа *ž* *Λούζα* (у Фокиди): **Luža*; *Λουζίτσα* (Бероја): **Lužica*; *Ζούβαινα* (у Лаконији): **Žirbna*. Овде је згодно да се напомене да и основу руске планине *Жигули* можда можемо тражити у *ζυγός*, као и основе личног имена *Жигъ*¹⁵ и презимена *Жигювикъ*,¹⁶ из Дечанских хрисовуља.

У појединим случајевима појачано *ζ* скоро је идентично са словенским *dž* као у *Ραδοβούζι*, *Ραδοβίζι* (у Јањини).¹⁷ Прелазак *ζ* у *dž* у ова два случаја десио се испред *ι*, зато сматрамо да *ζ* у нашем топониму може имати и вредност *dž* испред *ι*спилона, *Ζῦγός*: *Džigos*, а одатле прећи у *Đigos*, где се сливене африкате *đ* и *dž* замењују. Мада у стандардном српском језику немамо оправдања за ову алтернацију, она је, међутим, могућа у дијалекту, у личним именима и у називима места. На пример, раније се у околини Калне, па и у Заглавку, делом и у Сврљигу говорило *Цока*, сада *Ђока*, *Ραντζελ*: *Ρανђел*, *Цορινο*: *Ђοριно*, *μυρϋιλ* / *ћурђил* (ћурђевско јагње), *Цυρϋιν* трап / *Ђурђин* трап, брдо у с. Трговишту, *Цυρινци* / *Ђуринац*, село код Сврљига и др. Око директног преласка *з* у *ћ* у тимочком говору можемо навести следеће примере: *зибати(се)* : *ђиба(се)* (3. синг. през.) „гибати се“; *зибав*: *ђибав* „који се гiba“, па је отуда јасније како је *ζυγός* прешао у *Ћигос*.

¹⁵ *Дечанске хрисовуље*, издао М. Милојевић, Београд 1880, стр. 29.

¹⁶ *Дечанске хрисовуље*, стр. 89.

¹⁷ Max Vasmer, *Die Slaven in Griechenland*, Berlin 1941, S. 252.

ИВОРА

Словени нису прихватили античке називе *Εβρος*¹⁸ и *Hebrus amnis*¹⁹ за реку Марицу²⁰ у Бугарској, али су се основе тих имена појавиле у називима река *Ибар* у Србији и *Ибър* у Бугарској. Бугарски лингвист Ст. Младенов, испитујући порекло имена реке *Ебро* у Шпанији, и доводећи је у везу са античким именом Марице, утврдио је да оно долази из баскијског неиндоевропског *ibarr* „корито реке, река.“²¹ Тај апелатив је потом био основа многих хидронима у Европи; поред горе наведених назива за Марицу, још и за *Ibr* у северној Украјини, *Ibru* у Карпатима, *Ibra* у области Фулде.²² У Италији је потврђен топ. *Eburum*,²³ на Кавказу област *Иберија* (лат. *Iberia*, грч. *Ιβηρια* (што се изговара као *Ибериа* или *Ивериа*).²⁴ У Малој Азији је записан хидроним *Ивора*.²⁵ Ако је у *Ивора* $\beta = v$ (*Ивора* = *Ivora*) онда добијамо најфинији кључ за откључавање порекла сврљишког

¹⁸ *The History of Herodotus*. Parallel English / Greek. English translation: G. C. Macaulay, (pub. Macmillan, London and NY) [1890], IV 90.

¹⁹ Die geographischen Bücher der Naturalis historia des C. Plinius Secundus, ed. D. Detlefsen, Berlin 1904, IV, 41.

²⁰ Иако Марица садржи словенски суфикс *-ица*, име се сматра трачким. Оно стоји у вези са дачким именом реке *Marisos*, данас рум. *Муреш*, мађ. *Мареш*, англосакс. *merisc* „мочварица, мочварице“, срвнем. *merisch* „мочвара“, блиско са лат. *marisca* „исто.“ Словени су то име релативно касно (VIII-IX в.) примили од локалног трачког становништва. Марица, дакле, спада у групу трачких топонима који нису били забележени у античким изворима (I. Duridanov, *The Language of the Thracians*. IV. The Thracian onomastics (Geographical names O-Z) s. v. Marica).

²¹ Ст. Младенов, *Имената на десет български рѣки*, София 1915, стр. 53.

²² I. Duridanov, *Thrakische und dakische Namen*, in *Name Studien* Vol. Part. May 1995, S. 822.

²³ И. Поповић, *нав. дело*, стр. 90.

²⁴ Стара област у данашњој источној и јужној Грузији, позната од V-IV века п. н. е. У време Византије била једна од њених источних тема, чији је дука у XI веку био Катакалон Кекавмен (В. Златарски, *История на българската държава през средните векове II*, София 1934, стр. 73). У ширим круговима знана је и под именом Кавкаска Иберија, за разлику од Иберије на Пиринејском полуострву.

²⁵ И. Поповић, *нав. дело*, стр. 90.

апелатива *ивора*,²⁶ које овде значи „полулоптасто удубљење у стени у које се скупља кишница,“ тј. да *ивора* своје порекло води од баскијског неие. *ibarr*. То говори о великој старини. Именица *ивора* изнедрила је четири хидронима у сврљишком крају: 1. *Ивора* у селу Лозану; 2. *Иворе*, у селу Белоињу; 3. *Иворе* у селу Бучуму и 4. *Иворе*, у селу Преконоги.²⁷

ТРИБУЛОВАЦ

Трибуловац је место на потоку у облику каскаде, где вода пада и хук се далеко чује, у сврљишком селу Лозану.²⁸ Н. Богдановић сврстава *Трибуловац* у групу топонима нејасног постања и порекла,²⁹ и поред тога што је на једном месту казао да потиче од бројне основе.³⁰

Међутим, пођимо редом. Кад хидроним Трибуловац разложимо на саставне елементе видимо да се састоји: од броја *три*, од секвенце –бул- и словенског сложеног суфикса –овац.

Број *три* одговара индоевропском f. и n. *tri*, као у лит. *tri(likā)* = (13), у веди *tri*, тох. *tri*, лат. *tri(ginta)* = (30), ир. *tri*, алб. *tre*, док је стслав. *трије* ие. m. pl. *treies, као у санскр. *trayas*, лат. *tres*, лит. *trīs*, лот. *tris*.³¹

Број *три* је рано ушао у ономастику. Значајан број античких географских и других имена свој постанак везује за њега. Неколико примера:

Најстарије име Сицилије (прелаз из II у I миленијум п. н. е.) гласило је *Тринакрија*³² (*Тртвакрија*). Оно стоји у вези са бројем трето „три“ и именицом ђкрв „шиљак, рт,“ пошто три виса одређују његову троугласту форму. Тринакрија је, значи, Трошиљак. Има и мишљења да је име Сицилије потекло од Хоме-

²⁶ Н. Богдановић, *нав. дело*, стр. 64.

²⁷ *Idem*, стр. 132.

²⁸ *Idem*, стр. 168; Ј. Динић, *Имена река и других вода у поречју Тимока*, ОП XXI, Београд 2011, стр. 234-235.

²⁹ Н. Богдановић, *нав. дело*, стр. 102.

³⁰ *Idem* 91.

³¹ P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I-IV*, Zagreb 1971-1974, III, 500.

³² Diodorus Siculus, *The Library of History*. Translation by C. H. Oldfather, C. L. Sherman, C. Bradford Welles, Rusel M. Geer, F. R. Malton, 5, 2

рове *ή Θρινακίη*³³ „која је бајни чаробни оток што лежи у подножју *тпрозуба*.“³⁴

Tribunci,³⁵ место у Галији које спомиње Амијан Марцелин када говори о бици код Страсбура у којој је поражени Кондоман, краљ Алеманије, побегао у логор, ... *que progre Tribuncos et Concordiam munimenta Romana fixit interpidus*“. Назив се веже за број *три* и именицу *ό βουνός* „брежуљак.“

Tricasses,³⁶ народ Лугудунске Галије. Код Птолемеја име гласи *Τρικασιοί*,³⁷ а код Амијана Марцелина је дато у облику *Tricassini*.³⁸ Име *Tricasses* долази од броја *три* и секвенце *cass-*, која се налази у именима племена или појединаца, нпр. *Velio-casses*, *Cassivellanus*, а може значити „бронза, کالاј или месинг“ или „одличан, леп, пријатан“. Обично су се од тих метала израђивале кациге *cassis*, *-idis*.

Секвенца *-бул-*, лат. *bull-* је основа именице *bullā*, *ae f* „кугла, клобук на води, главица; оток, отеклина; узвишење.“ И она је рано ушла у топонимију. Опет неколико примера:

Bullis или *Byllis*, грчки град у Илирији (данашњој Албанији), чији остаци леже североисточно од Влора, 25 километара од мора. Његови остаци се налазе на брду високом 524 метра. Име му се јавља у два лика: *Βουλλίς*, како је записано код Птолемеја³⁹ и *Βύλλις*, код Стефана Византинца,⁴⁰ или у одговарајућим латинским транскрипцијама. Становници су: *Βυλλινοί*,⁴¹ *Byllini*,⁴² *Βυλλίονες*,⁴³ *Βυλλιεῖς*,⁴⁴ *Bulliones*,⁴⁵ *Buliones*,⁴⁶ *Bulliden-*

³³ Homer, *Odyssey* (Ancient Greek Text) XI, 107; XII, 128, 136; XIX 275.

³⁴ S. Senc, *Grčko-hrvatski rječnik*, Zagreb 1910, reprint 1988, str. 429, 938.

³⁵ Amiani Marcelini, *Rerum Gestarum libri qui supersunt*, Berolini 1910-1915 (reprint 1963), XVI, 12.

³⁶ Plin. IV, 18.

³⁷ Claudii Ptolemaei *Geographia*, ed. C. Müllerus, Parisiis 1883, 2, 8, 13.

³⁸ A. Marcelinus, *op. cit.* XVI, 1.

³⁹ Ptolem. III, 13, 4.

⁴⁰ Stefanus Byzantinus annotationibus L. Holstenii, A. Berkelii et Th. de Pindeo, vol I, Lipsiae MDCCCXXV, p. 125.

⁴¹ *Geographica antiqua hoc est: Scylacis Periplus maris mediterranei* (etc). Edente Jacobo Gronovio Lugudunum Botavorum apud Jordanum Luchtmans 1697, 16-17.

⁴² Titi Livi ab urbe condita, rec. Weissenhorn – Müller 1906, XLIV, 30.

⁴³ Strabonis *Geographica*, ed. C. Millerus, Parisiis 1883, 362.

⁴⁴ St. Byzantinus, 34.

⁴⁵ M. T. Cicero, *Epistulae ad familiares*, ed. L. C. Purser, 13, 42.

ses.⁴⁷ У Плинијево доба то је била *Colonia Bullidensis*.⁴⁸ Њена територија се по Страбону звала *Βουλιακή*.⁴⁹

Bulis (*Βοῦλις*), град у Фокиди. Према изричитом запису Паузанија град се налази на једном брду (*κεῖται δὲ ἐπὶ ὑψηλοῦ τέ ἡ Βοῦλις*)⁵⁰ у Коринтском заливу.

Bulla Regia (*Βούλλα Ρεγία*), искварено *Βουλλαρία*, или једноставно *Boul*, град у Нумидији. Налази се југозападно од Картагине, на левој притоци Баградаса. Спомињу га Птоломеј,⁵¹ Плиније,⁵² Појтингерова карта⁵³ и други антички и рановизантиски писци.

Цицерон је у својим говорима: за *Муциуса Мурена*⁵⁴ и *против Ватиниуса*⁵⁵ спомињао *tribulium*. Али то није топоним него генитив множине од именице *tribulis*, *-is* m, што је исто што и *tribus*, *-us* f [од *tria*] „триба, род, племе,“ односно трећина римског народа у најстарије време.

Плиније Старији у I веку н. е. наводи у Далмацији град *Tribulium* „in hoc tractu sum Burnum, Andetrium, Tribulium, nobilitata roelis castela.“⁵⁶ Помиње га и Лудовик Цријевић – Туберо 1500. године, пишући о оснивању Дубровника.⁵⁷ Тај назив се може објаснити разлагањем на: *tri-bulium* „место на три брда,“ од броја три (**trei-*) и апелатива изведеног од ие. корена **b(h)eu-* „оток, отеклина, избочење, узвишица.“ Ту етимологију примењујемо и нашем случају. Наиме, изнад села Лозана, на врху Сврљишких планина, постоји пространа зараван из које се уздижу три планинска виси, распоређена по теменима разностраног троугла. То су *Црни врх* (1.270 м), *Средњи врх* (1.171 м) и *Уланац* (1.195 м). Они се врло лепо виде и на небеском фону јасно пројектују када се Сврљишке планине посматрају са севе-

⁴⁶ Plin. III, 146.

⁴⁷ Caesar, *Comentarii de bello civili* 3, 12.

⁴⁸ Plin. IV, 10.

⁴⁹ Strabon. 316.

⁵⁰ Pausaniae Graeciae Descriptio, 3 vols. Leipzig Teubner 1903, X, 37, 3.

⁵¹ Ptolem. 8, 14, 10; 4, 3, 30.

⁵² Plin. V, 3, 2.

⁵³ Tabula Peutingeriana, ed. K. Miller 1929, S III.

⁵⁴ M. T. Ciceronis oratio pro Murena, Paris 1876, XXXV, 73.

⁵⁵ M. T. Cicero, *Against Vatinius*, ed. A. Clark (Latin. Text) XV, 2.

⁵⁶ Plin. III 142.

⁵⁷ Н. Банашевић, *Летопис Попа Дукљанина и народна предања*, Београд 1971, стр. 105.

ра. Подручје ова три врха могло је понети латинско име *Tribullum, -i n, као што га је понео и далматински *Tribulium*. Присуство Римљана на Сврљишким планинама је доказано. На локалитету Големи камен, код једне пећине, откопана је остава од 156 комада бакарних римских новаца, који датирају из друге половине IV и првих година V века (364–408).⁵⁸ Изнад села Гулијана је купасто брдо Градац, названо свакако по остацима старе грађевине. Назив овог тробрђа се потом, као *Tribullus, -i m пренео на водопад суседног потока, односно на водопад потока који се налази у подручју Трибулума.

Суфикс –овац.

Словени нису преузели ни једно античко географско име у изворном облику него су их прилагођавали својим језичким могућностима и потребама. У овом делу Балканског полуострва може се установити низ пресловенских топонима са словенским обележјима, например: Врчин < *Orcinum*, Гроцка < *Graetiana*, Болеч < *Volentium*, Костолац < *castellum*, Видин < *Voponia*. Док је основа овде наведених античких имена остала углавном стабилна, завршне секвенце су доживеле значајне промене. Уочљиво је, на пример, да је падежни наставак –*um*, из горњих узорака, као и наставак –*us* из хидронима *Danuvius*, *Savus*, *Timacus* итд. потпуно избачен и замењен одређеним словенским наставком, или је хидроним остао без наставка. У овом случају од пуног назива хидронима *Tribullus* одбачен је падежни наставак за номинатив –*us* и на његово место постављен словенски суфикс –*ovac*, тако смо од *Tribullus* добили *Tribulovac*. Пошто у српском језику геминате скоро да не постоје, то се једно –*l*–синкопирало.

Ствар се, међутим, проширује, јер и у белопаланачком селу Дражеву постоји топоним Трибуловац.⁵⁹ Разлика је само у акценту. И у Дражеву је констатовано присуство Римљана. Испод сеоског гробља и данас се налазе подземне просторије из римског доба, зидане каменом и циглом, пресвођених таваница и са надвратним луковима.

Села, Лозан (где се налази Трибуловац) и Дражево (где се налази Трибуловац) су на истој географској дужини, али је

⁵⁸ С. Миливојевић, *Скупни налаз бронзаног новца из села Лозана*, Бдење бр. 32-33, Сврљиг – Књажевац 2012, стр. 158-175.

⁵⁹ Љ. Ђирић, *Ономастика белопаланачког краја ОП XIII*, Београд 1997, стр. 141.

Лозан на северним падинама Сврљишких планина, а Дражево у њиховом јужном подножју. Атари им се не додирују, раздвајају их територије села Горњег Риња и Доњег Риња. У овом случају можемо говорити о преношењу топонима. Логично је да је име пренесено са врха Сврљишких планина, доле у Дражево, јер горе постоје географски и језички разлози за настанак топонима Трибуловац, док у Дражеву, на основу онога колико данас знамо о томе, нису јасно дефинисани.

Трибуловац је, дакле, настао на врху Сврљишких планина, па се одатле пренео на суседни водопад потока, а затим на њиве и шуме у селу Дражеву.⁶⁰

---

⁶⁰ С. Гацковићу је у *Romanizacija i romansko stanovništvo timočke zone* III, Bor 2012 промакло јединство имена Трибуловац, па зато предлаже његов настанак од две античке језичке основе, час од грчке, час од латинске, и то тако што би Трибуловац у селу Лозану настао од „rum. imena Tribul < od grč. Trib/os/ + ul“ (str. 256), а Трибуловац у Дражеву од „rum. imena Tribul < lat. tribulus „babini zubi /biljka“ (str. 260).

Славиша Миливојевић

АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА НА ЛОКАЛИТЕТУ TIMACUM MAIUS 2013. ГОДИНЕ

Овим прилогом се наставља годишње објављивање прелиминарних извештаја са ископавања *Timacum Maius*-а у овом часопису, започето са првим сондажним археолошким истраживањима 2008. године. Ископавањима од 15. септембра до 6. октобра 2013. године настављен је рад на откривању римских терми започет прошлогодишњом акцијом, у организацији Балканолошког института САНУ, Завичајног музеја у саставу Центра за туризам, културу и спорт из Сврљига и уз помоћ Универзитета из Бордоа, Француска. Стручну екипу су и овог пута предводили археолози Владимир Петровић и Војислав Филиповић са руководиоцем Завичајног музеја Сврљиг Славишом Миливојевићем и студентима археологије, међу којима су била и три докторанта из Француске.

Ово римско купатило већих, до сада још неутврђених коначних димензија, са до сада откривена два базена и две просторије са системом хипокаустног грејања, говори о величини и значају локалитета, о планској градњи објеката на њему и о хигијенским и урбаним потребама његових становника.

Пошто је претходним ископавањем утврђено да су оба базена оштећена према североистоку радом механизације током ископа канала за наводњавање и мелиорационим радовима на простору локалитета, ове године је проширена сонда ка југозападу на површини од 80 m², ради добијања нових података о размештају просторија унутар терми. Истовремено је испитано и пружање пресечених темеља овог објекта према североистоку.

Из овог проширеног дела сонде VIII добијен је велики број различитог покретног материјала. То су пре свега бројни уломци керамичког посуђа, а међу њима неки луксузне израде, примерак печатне керамике са представом птице, уломци стаклених посуда, 19 примерака римског новца из периода од I до IV века, (сл. 1), четири бронзане фибуле, медицинска спатула, бронзана игла... Од пронађених новчића

(Слика 1)

најстарији је Ас Клаудија из периода 41 – 42. године са Минервом на реверсу, затим денар суберат Септимија Севера из 194. године, док је највише бронзаних кованица из IV века. У свих осам откопних слојева пронађено је мноштво праисторијског покретног материјала, кремених ножића – силекса, керамике и једна глачана камена калупаста секира. То је још једна потврда чињенице, да је овај локалитет вишеслојни, да је антички слој на слоју из гвозденог доба, на који се наслања археолошки богат неолитски слој, мада се још увек не може говорити о директном континуитету живљења на овом простору. Ископ је вршен до осмог и археолошки стерилног откопног слоја. Проширени део сонде је показао да се остале просторије терми нису пружале у овом правцу, и зато је према истоку у правцу сада доказаног спољашњег зида постављена ров-сонда у дужини од 10m, којом су у том правцу потврђени темељи вероватно неких просторија терми, и у овом правцу је потребно наставити ископавање следеће године. Димензије плићег базена са хладном водом, фригидариум-а су приближно одређене према североистоку ископом пробног рова, који је показао да се базен није ширио преко садашњег канала.

Унутрашњост две просторије са хипокаустом је очишћена од шута до поднице на којој су постављени тубули и хипокаустне опеке. Поново су регистровани керамички тубули кружног пресека уграђени у зидну масу, повезани са хипокаустним системом подног грејања, тј. са хипокаустном шупљином, али и уломци масивних керамичких тубула четвртастог пресека испуњених облацима, од којих је један остао неоштећен. Занимљив и до сада незабележен је податак, да је подница хипокаустне шупљине сва обложена речним облацима, који леже на слоју добро сабијене жуте иловаче (сл. 2). Ови облаци су вероватно имали улогу чврсте подлоге за хипокаустне стубове, али и улогу акумулатора топлоте, која се овим могла дуже сачувати и зрачити када престане грејање. Ове по многим особинама јединствене терме у Србији, када читаво римско купатило буде истражено треба конзервирати и припремити за коришћење у туристичке и научне сврхе.

Пошто су сва претходна ископавања дала мноштво покретног праисторијског материјала, уз пронађени стамбени објекат за који се показало да је неолитски и да представља рушевински слој винчанске куће, локалитет је постао интертесантан и за археологе праисторичаре. Зато је проширена сонда II са ископавања 2009. године ка југу на површини од 20m². Поред

(Слика 2)

античког материјала, у овој сонди је пронађен велики број уломака праисторијске керамике, од којих се већина може делимично или потпуно реконструисати. Поред ње пронађено је мноштво силекса, делова глачаног каменог оруђа, камених жрвњева, алатки од глачаних костију (сл. 3), али и три фрагментована керамичка жртвеника (сл. 4). Налаз је потврдио да се ради о винчанском локалитету и да је велики потенцијал за проучавање неолита овог дела Србије.

(Слика 3)

(Слика 4)

Пронађени покретни археолошки материјал ће својом разноликошћу, после обраде и конзервације знатно обогатити археолошку збирку Завичајног музеја Сврљига.

ПОВОДИ

САОПШТЕЊЕ ЖИРИЈА О ДОДЕЛИ НАГРАДЕ „ДАНИ ГОРДАНЕ ТОДОРОВИЋ“

На књижевни конкурс за необјављени песнички рукопис, расписан поводом песничке манифестације „Дани Гордане Тодоровић“, јавило се 64 аутора из Србије и других земаља бивше Југославије, са укупно 65 необјављених песничких рукописа.

Жири у саставу: Злата Коцић, председник, Радослав Вучковић, члан и Обрен Ристић, члан, имао је пред собом рукописе у којима се срео са песмама разноврсних тема и мотива, стилова и форми песничког изражавања. Јавили су се песници разних литерарних опредељења са поезијом неједнаких естетских вредности.

Било је неколико допадљивих рукописа, уредно однегованих поетских остварења, али се чешће наилазило на песнички недорађене рукописе, без обзира да ли се у песмама ради о дубини доживљаја, мисли и израза, или квалитету стиха, риме, метафоре...

Ипак, жири закључује да се неколико рукописа, по уметничкој вредности, издваја из просека и да се налази на завидном уметничком нивоу.

Чланови жирија су понаособ читали приспеле рукописе и на неколико састанака размењивали мишљење и усаглашавали ставове. Најпре су сачинили ужи избор од 9 рукописа, а затим, на завршном састанку (26. октобра), после још једног увида у најужи избор, једногласно донели

ОДЛУКУ

Прва награда, која подразумева штампање књиге, додељује се Соњи Јанков из Новог Сада, за рукопис под радним насловом *Сонети*, који се одликује посебном инвентивношћу, урбаном пуноћом и новим звуковним струјањима.

Као што иза самог наслова, *Сонети*, стоји уређени низ записа који доследно демонстрирају реструктурирање сонета, тако и сваки редак понаособ одаје нескривену намеру – да уверљиво, местимично личећи на рециклажу стиха, дочарава поетику штурог, и општу декаденцију света и свести. Свет бетона и стиropора ту наглашено овладава над потиснутим мермером и угушеном људскошћу. Обездушени живи *створ*,

спретном и инвентивном игром заснованом на међујезичкој хомонимији („коза“ на српском), постаје подједнако и *ствар* (на италијанском), а најзад и општа ознака компјутерске симболичке, вештачке интелигенције, извитоперене свести и света. У анти-свету и анти-свести, све што је споредно, краткотрајно, површно и безвредно, намеће се оштро и грубо и заузима водеће место, и ови записи доимају се као прозивање човека чијом се руком и небригом и остварује и допушта суноврат система вредности. Доима се као мучни, огољени рендгенски човек самоснимак, као последње ауто-упозорење, опоросучавање са апсурдом и дном зарад покушаја ревитализације људског, монолошког, хамлетовског начела.

На крају, жири жели да помене да су у најужем избору били рукописи Александра Марића из Краљева и Миладина Вукосављевића из Љубића код Чачка.

У Сврљигу, 26. октобар 2013. године

Злата Коцић, председник
Радослав Вучковић, члан
Обрен Ристић, члан

**ПЕСМЕ ИЗ НАГРАЂЕНОГ РУКОПИСА
ПОД РАДНИМ НАСЛОВОМ *СОНЕТИ***

XI

по свакој белој линији цртежа утркују се
беле козе у десеткованој размери

минијатурне попут леукоцита у венама
свака од линија спуштена на монитор

електро-импулсом извучена на папир
пецаљкама за хватање по тамној

запремини мотора: знаци питања јесу удице
наводници сузе пресеци линија котирања крстови

којих се најлакше прихватамо за облике
који ће се низати око нас у простору као

окачени на штрикове са којих ћемо опет
знацима цитирања и туђим речима

моћи само плакати
док не научимо да говоримо

II, соба

Околне зграде се ешеровски смештају на полице
свака тражи боље место за своје прозоре за своје терасе
комешају се гурају леме пењу једна преко друге
листају књиге отклањају прашину не примећују паучину
мере правилност својих углова помоћу папира А4 формата

пружају степенице рибицама у акваријуму
отварају им улазна врата

громобраном пипну тастатуру на столу

не успевају да отворе фиоке не пуне их белом техником
каче подсетник о штрик скривају телефон на таван
луфтирају именик неизмирене рачуне скривају у мрак подрума
ређају све водоводне цеви на сто склапају их
праве скеле од њих за куле од карата
радијаторе ми стављају под јастук и гасе своја светла

III, купатило

износим лавабо и каду до прозора на петом спрату
гурам их напоље. не падају. не разбијају се
само се издужују до тротоара и водопад је
док не заврнем славину. растежем конопац између славина
ређам пешкире по њему да буде мекше
и крећем са наручјем пуним керамичких плочица
које ће да се беле уместо мог осмеха

испод мене металне бандере уз аутопут
снег са дрвећа се претвара у пену из каде

на половини пута из ње одлучим да се вратим
поново откријем топлу воду и исперем чешаљ
а напољу нека остане на висини петоспратнице
лавабо у којем ће да пливају птице упецане конопцем
птице од белих пешкира

XI, мермер

колико кубних метара мермера
може да издржи стиропорна табла
дебљине, рецимо, седам центиметара
док се не стањи док не пукне
док не постане невидљив
спољашњи материјал који не долази
у сукоб са естетиком мермера
материјал чија синтетичност није у конфликту са
механичком оштрином каменог блока
чија се случајно окрзнута површина
не може аутентично дофабриковати

намерно прегажена граница издржљивости
материјала као концепт за дескрипцију другог
као новонастала поетика у њиховом судару

XIII

бледе сене међуљудских односа

бледе сене скривеног безмерног мермера
у дубинама испод слојева депонија
беле технике која чека паковање рециклирање

кесе и стиропор
ветар носи људи носе
историје им се надају будћност обећава
деца боје да се роде
у времену када они владају
светлошћу умовима рађањем идеја
стандардом живота
корацима и летом птица које се
уплићу у њих и умиру у њима
када већ немају мермерне гробнице

Белешка о победнику

Соња Јанков (1985) дипломирала је компаративну књижевност на Филозофском факултету у Новом Саду и мастер академске студије из Теорије културе на Факултету политичких наука у Београду. Добитница је стипендираног боравка на Карловом универзитету у Прагу за 2008/09. школску годину. Објавила је збирку поезије *Импресионистички кадрови* у едицији Прва књига Матице српске 2008. године. Есеје о теорији и сусретима визуелних уметности и књижевности презентовала је захваљујући скуповима младих Слависта у Загребу и Бечу. Критика јој је публикована у *Новој мисли*, *Пољима*, *Корацима*, *Улазници*, панчевачким *Свескама* и културном додатку *Политике*.

УПУТСТВО САРАДНИЦИМА

Радове за БДЕЊЕ достављати у електронском облику (e-mail), уређене на следећи начин:

- Име и презиме аутора
- Адреса
- Наслов рада
- Текст рада откуцан у фонту Time New Roman, ћирилица, величина 12.

Посебне захтеве (латиница, *италик*, **болд**, с п а ц и ј а, фусно-те, место за ликовни прилаз) одређује сам аутор.

АДРЕСЕ

Издавачи:

Центар за туризам, културу и спорт Сврљиг, Боре Прице
2, 18360 Сврљиг (За уредништво БДЕЊА)

Књижевни клуб „Бранко Миљковић“, Дом културе,
19350 Књажевац.

e-mail: bdenje_srg@yahoo.com

САДРЖАЈ

Бдења

<i>Чедомир Љубичић</i> МУЗЕЈ ГОСТОЉУБИВИХ ДУХОВА	3
<i>Миленко Пајић</i> РАЗГОВОР МРТВИХ	15
<i>Владимир Јагличић</i> ПОСЛЕДЊИ ЗАДАЦИ	18
<i>Валентина Чизмар</i> БЕЗ ДОВОЉНОГ РАЗЛОГА	22
<i>Анђелко Анушић</i> БЕЛКА	26
<i>Анђелко Ердelyанин</i> ШЕСТ КРАТКИХ ПРИЧА	32
<i>Станислав Стефановић</i> СЕДАМ СОНЕТА	36
<i>Пеко Лаличић</i> УКРШТЕНЕ РЕЧИ	40
<i>Миленко Д. Јовановић</i> ИНТИМНЕ СВЕСКЕ	48
<i>Вељко Боснић</i> НОЋ У НАМА	51
<i>Зорица Рајкова Лукић</i> ТРИ ПЕСМЕ	55
<i>Петар Ђуза</i> СУЗАНА И СТАРЦИ	57
<i>Мирослав Лукић</i> ТРИ КАШИКЕ ПЕПЕЛА, ПРЕТЕКЛЕ	61
<i>Марија Борикић</i> НЕСАНИЦА	69
<i>Милунка Митровић</i> СРЕД ЗИМЕ	73
<i>Илија Бакић</i> ДИГИТАЛ	77
<i>Велибор Петковић</i> БАТА КОЛЕТОВ НАУЧНИК	81
<i>Живко Аврамовић</i> МИНИЈАТУРЕ	87

<i>Томислав Ђокић</i> ЗАМКЕ	91
--------------------------------------	----

Упознавања

<i>Сречко Косовел</i> ПЕСМЕ ИЗ ЗАОСТАВШТИНЕ	99
<i>В. Б. Јејмс</i> ХЛАДНО НЕБО	104
<i>Георг Тракл</i> ПРЕОБРАЖАЈ	107

Тумачења

<i>Васа Павковић</i> О ДА СТОЈАНА БОГДАНОВИЋА	110
<i>Милица Миленковић</i> ЛУЧА ДЕТИЊСТВА	113
<i>Мирослав Радовановић</i> МОРФОЛОГИЈА ВАЊСКОГ И УНУТРАШЊЕГ ПЕЈЗАЖА ...	117
<i>Гордана Влаховић</i> МОТИВСКА РАЗУЊЕНОСТ У ПОЕЗИЈИ ИЛИЈЕ ЛАКУШИЋА	122
<i>Русомир Д. Арсић</i> ПЕСНИК НАД ПЕСМОМ	126
<i>Иван Рајовић</i> БОЖАНСКА НЕСАВРШЕНОСТ ЈЕЗИКА	134
<i>Милен Миливојевић</i> ЗАВИЧАЈНЕ ВАТРЕ	138
<i>Мирослав Тодоровић</i> СВЕТЛЕ СЕНКЕ ТАМНИХ ТОНОВА ИЛИ СПОЗНАЊЕ БОЛА	141

Виђења

<i>Ферид Мухић</i> СТАБЛО БЕЗ ГОДОВА, ЛИШЋЕ ШТО НЕ ЖУТИ	148
--	-----

<i>Милан Р. Симић</i>	
УКРСТИОНИЦА	155
<i>Јадранка Миленковић</i>	
ИЛИЈАДА ИЛИ ОДИСЕЈА	171
<i>Димитрије Јовановић</i>	
УСАМЉЕНОСТИ	183
<i>Миљан Миленковић</i>	
ОСАМ ШКОЉКИ У ДУНАВСКОЈ МРЕЖИ	191

Баштина

<i>Јакша Динић</i>	
ТРАГОВИ ДРЕВНИХ ЈЕЗИКАУ ТИМОЧКОЈ ТОПОНИМИЈИ	194
<i>Славиша Миливојевић</i>	
АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА НА ЛОКАЛИТЕТУ TIMACUM MAIUS 2013. ГОДИНЕ	204

Поводи

САОПШТЕЊЕ ЖИРИЈА О ДОДЕЛИ НАГРАДЕ „ДАНИ ГОРДАНЕ ТОДОРОВИЋ“	208
ПЕСМЕ ИЗ НАГРАЂЕНОГ РУКОПИСА ПОД РАДНИМ НАСЛОВОМ <i>СОНЕТИ</i>	210
УПУТСТВО САРАДНИЦИМА	213